

PUBLICAȚIE SĂPTĂMINALĂ EDITATĂ DE

ANUL I • NR. 21 • 8 IUNIE 1990

G R U P U L
P E N T R U
S O C I A L
D O T V I D

Fotografie de MARIA ALEXANDRESCU-VIANU

*„Cu această undă care se revarsă din amintiri
orașul se imbibă ca un burete și se dilată.
O descriere a orașului cum este azi ar trebui
să-i conțină tot trecutul. Dar orașul nu-și spune
trecutul, îl conține ca liniile din palmă”*

ITALO CALVINO

44°24'49" latitudine nordică

Cutremurul de săptămâna trecută ne-a amintit că de fragil e totul. Sîni necesare cîteva secunde pentru a ne înțărare în nean. Lui Ceaușescu i-a venit ideea demolării Bucureștiului, pentru a construi propria sa utopie, la cutremurul din '77. Nebunului i-a treut primul mînt cu care putea să fie egalul lui Dumnezeu. Să stîrnescă sibile peste oraș, să alunge în pulbere istoria și mai ales mărturile ei, iar deasupra să zidesească din prefabricate vizionurile sale paranoice. Imaginea ruinelor a născut în mintea lui puțină — dar încurajată de un conelav de steinie — un fel de apocalips pe care voiații lui i-ar putea abate peste ziduri și acoperisuri, peste oameni. Un fel de exzarmă-cantină-peron populat de omul nou care să-i semene lui la cosmaruri, slugănie și nimionicie. A proiectat foate, folosindu-se de miinile unor arhitecti denaturati. A golit orașul de biserică, de case vechi, de străzi și grădini, pentru a instaura măreția lui de butătorie. Ceaușescu a dispărut asemănător cu niste fanarioji nebuni ca Hangerly sau Mavrogheni, dar prefabricatele sale rămîn cu silnicia lor între noi, să mulțele peisajul și viața Bucureștiului. Ceaușescu a invins. El nu-a anunțat să vadă terminată cosmella ciclopică din Dealul Mihai Vodă, ne-a lăsat nouă privilegiul „să ne bucurăm”.

Nu s-ar fi întîmplat nimic dacă undeva, pe aceeași latitudine spre Est, la Yalta, nu s-ar fi încheiat acorduri care să ne scoată în urmă și jumătate de secol în frigul Siberiei. Si frigul te face să alătrezi. Nu numai de unul singur, ci mai ales „în masă îzați, populare”. Schizofrenia colectivă în care am zâmîn și din care ne străduim prea puțin să ieșim, a produs distrugerea Bucureștiului, victoria nebuniei asupra rățunii. Colapsul istoric a săvîrit nu doar vietile celorva generații, dar a implantat la scară mare un spațiu artificial, îrespirabil, pe care vom fi sălii să-l locuim pînă la neulică.

Un elisen des repeat spune că Bucureștiul a fost de-a lungul istoriei său un loc binecuvîntat, aflat la intersecția drumurilor comerciale, favorizat de înflorirea aici a multor interese și popoare, un oraș tolerant, civilizat și cosmopolit, așa cum îl descriu toți călătorii străini care au lăsat însemnările lor.

Dar a fost și un oraș plasat într-un no man's land, o tură a nîmănuț, între cîteva imperii. Si această trăsătură: de marginea de imperii, de marginile de lume, nu se pare definitorie. Orașul, lumea lui, erau ridicate pe subterane și pivnițe încăpătoare, unde te puteai ascunde pe tine și având tău. Puteai trăi acolo luni de zile ferit de toate silnicile vremii și istoriei. Înăi, orașul a fost o ascunzătoare. Si în acest mister a supraviețuit. Convingeră însă Ceaușescu că ne are, că ne-a înfricoșat, că ne stie și stăpînește, să-a dovedi iluzorie. Demonul lui siberian i-a jucat o farsă. Si a lăsat un imens hohot de ris să-l însuşească pielea. Diavolul nu-și îsprăvescă niciodată luceara. El inaugurează însoideauna festiv, sărbătorescă propriile sale promisiuni ca realități deja existente, dar lasă luceările aici. La fundații, la primele etaje, la născăriri. Ca Ceaușescu nu-a jucat altă partidă. I-a lăsat să demoleze să strimbe, să se strimbe în fața microfoanelor și adoratorilor lui din Est și Vest și apoi, cu un gest, i-a rostogolii în scîrnă. Bucureștiul are largi culă de intunecime și malefică, pe care prostia, cind plăpindă, cind agresivă a numărului 1 P.C.R. nu poate să-o cuprindă. Mințea lui era prea bolnavă, înțoxicată de propriile lui cosmaruri propagandistic, pentru a înțelege.

In ciuda dispariției atâtlor ziduri vechi și case, a altor locuri și biserică — spiritul ascuns și puternic al orașului, trecut prin altele nemoroci, a locuit tot timpul aici și a trecut într-o elăpă a exasperărilor la distrugerea făcăturii începe, care avea, întîmpător, trăsăturile lui Ceaușescu. Dîncolo de lărgirea bulevardelor, de zidurile uniforme și cenușii, dîncolo de praful și mizeria șantierelor, s-a alătat uriașă ascunzătoare. Din această zonă inobservabilă s-a încheiat treptat rezistența împotriva cosmarului, din această umbră solidificată au ureat strigătele revoltei împotriva ocupației, pentru că ocupătoare a fost.

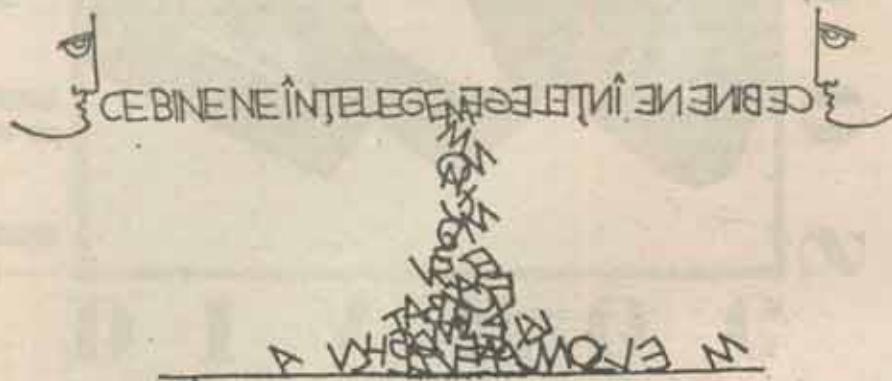
In acest arhitect al Bucureștiului găsim speranța noastră. Devastat la intervale scurte de clame, invazii de insecte și armate, de inundații, de cutremure și incendii devastatoare, cred că Bucureștiul nu este un oraș sortit pieții, ci al trăirii la limita omenescului.

STELIAN TANASE

JUSTITIA

CAMPIONII ELOCINȚEI

• AVOCATURA •

Desen de DAN SAVA IONESCU

• Necunoașterea și infracțiunea • Cind circumstanțele personale nu-și găsesc ascultare • Măria Sa Clientul • Talentul nu poate suplini superficialitatea • Sunt avocați care „văd” ceea ce judecătorii nici nu intreazăresc • Ce nu face omul cind trebuie să plătească la doctor ori la avocat •

Nu pot omite, în acest ciclu de expuneri cu privire la Justiție, unele aprecieri în legătură cu activitatea profesională a avocaților. Aceștia au avut și au rolul de a contribui, alături de ceilalți factori despre care am scris anterior, la înăptuirea actului de dreptate socială la care aspiră societatea umană. Numai societatea socialistă, astăzi sub imperiul ideologiei comuniste, n-a avut o asemenea aspirație. Si-a avut, pentru că a bazat pe minciună și pe abuz, nesocotind principiul potrivit căruia — *eu că și mai multă putere, eu atât trebuie să abuzez mai puțin de ea* (Seneca).

In mille de procese la care am participat în decursul a multi ani, am ascultat mulți, foarte mulți avocați, atât în fața primei instanțe cât și în fața instanței de recurs. I-am cunoscut, de asemenea, pe parcursul urmărilor penale, când în cadrul de apărători aleși ai diverselor învinuiri sau inculpări formuleau cereri sau depuneați memorii în interesul acestora. Aș că sunt în temă — cum se spune — și nu mă pronunt în necunoștință de cauză. Este cunoscută — mai mult sau mai puțin — regula ce stabileste — în orice societate civilizată — că nimănui nu-i este permis să nu cunoască legea. Legea penală — bineînțelea — și nu toate legile în vigoare la un moment dat în țară. Prin lege penală nu trebuie înțeleasă numai codul penal sau înmânuiează majoritatea infracțiunilor, ci și orice altă prevedere din alte legi care prezintă în mod excesiv anumite încălcări ale dispozițiilor cuprinse în ele constituite infracțiuni și se pedește în stare. Asemenea legi, deoarece reglementează cu totul alte aspecte ale diferitelor activități dintr-un domeniu sau altul al vieții sociale, sunt penale numai în parte în care trăiesc una sau mai multe infracțiuni și nicicum în totalitatea nevederilor lor. Nimeni nu se poate fiinde de răsuflare cu motivele de a nu fi cunoscut și fiind că a shivit este o infracțiune. În cazul infracțiunilor autorul întărește în conflict cu numai cu persoana victima, el și cu societatea. În asemenea situații, același autor are nevoie de înțător — adică de avocat — care, ca unul ce cunoaște legile și și-a înțeles interesele, urmărește să vadă ce poate face pentru clientul său. Dar nu numai nesocotirea prevederilor legii penale înlătră nevoie angajaților să apărători, ci și alte situații ce nu au nimic comun cu sfera fapelor infracționale. Astfel, neînteligeri cu privire la o succesiune ori cu privire la executarea unui contract sau diferențe alte probleme ce apar în viața omului și a căror dezlegare îl pună sau îl pune în conflict cu drepturile sau interesele legitime ale altora. Il duce inevitabil la avocat. De cele mai multe ori, din păcate, după ce a acționat, și nu înainte de a acționa într-un fel sau altul — este recomandabilită. În mai toate cazurile. Viața a demonstrat că nu de putine ori omul își produce nezașuri din cauza

proprii ignoranțe. Si deși necunoșător, trece la fapte. Cum acestea sunt — în liniile foarte mari — situațiile în care avocatul intră în scenă, într-un rol — de obicei curativ — și numai uneori preventiv.

In regimul communist, avocații au fost totuși „scutiti” de îndrumări sau indicații din partea „organelor” de partid sau a altor „organe”, iar „scutirea” a adătorat faptului că nu ei soluționau cauzele supuse judecății instanțelor. Cu alte cuvinte, au avut „mină liberă”. Au spus că și pot spune și au scris — cind au depus „note scrise” — ce au crezut că se poate scrie. Au făcut foarte puțină „paradă” pe tema „proprietăți sociale” și chiar aproape deloc pe tema „construcții societății sociale”, rezumându-se strict la situațiile de fapt și la interpretarea și aplicarea corectă a legii. Singurul loc în care „grajă” lor era deosebită — mai ales pentru propria lor persoană — a fost instanța militară. Numai în cazurile în care inculpatul pe care îl apăra era un opozent politic. Aici, s-au comportat, de regulă, nu ca profesioniști în probleme de drept ci ca unii amatori netalentați pe scenile „Cinării României” la faza judecății. Tot aici le dispără și elocința — înlocuită cu un fel de bibilișă — și cunoștințele juridice — suplinite cu acreșteri neșăturătoare pentru „secuitoratul” și adăvărul — omis cu bună sănătate din expunere — și dreptatea — la care nici nu mai făcea apel. Si acesă „grajă” pentru propria lor persoană îl făcea să suferă și de amereci — pată și drept — cauză din care, chiar circumstanțele personale ale inculpatului nu-și găsea loc în pledoziile lor.

In toate celelalte procese — penale sau civile — conduită avocaților a fost, și este funcția de prezentare lor profesională, de bagajul de cunoștințe generale, de simțul răspunderii față de client, de elocința lor și de probitatea lor morală. Mai este funcție și de întreținerea clientului care — uneori — sătăcă în contradicție cu adăvărul, cu dreptatea și în această situație chiar cu legea. In aceste cazuri, poziția avocatului este extrem de dificilă. Dificilă pentru conștiința sa. Totuși, avocatul este angajat de client și prin urmare nu îl se poate impuza faptul că nu poate depăși limitele ce-i sunt impuse de sarcina ce și-a asumat — de a-l apăra. Nu îl se poate reprosa nici faptul că nu contribuie la afara adăvărului în cadrul cercetării judecătorești — chiar dacă nici el nu cunoaște întoadea, mai ales cind intuiște că acel adăvăr ar fi în defavoarea aceluiași client. Închă nu poate fi criticit dacă nu recunoaște invocațiile dovedite, altă fiind că nici clientul nu le recunoaște. Altfel spus, apărătorul avocațului în stabilirea adăvărului și la soluționarea justă și legală a cauzei este funcție de poziția clientului său în acea cauză și niciidcum de factorii obiectivi

de care instanța judecătorească trebuie să țină seama.

Trebui să subliniem că printre celelalte categorii de juristi care activează în domeniul juridic, avocații sunt și foarte buni și într-un procent mult mai mare. Această realitate are două cauze: prima este aceea că avocatul este ales, în majoritatea cazurilor de căr ce are nevoie de serviciile lui; ceea de-a doua constă în faptul că el are mai mult timp la dispoziție — neavând niciodată volumul de activitate pe care îl are un profesor sau judecător.

Că în orice altă profesie, și printre avocați sunt unii nechetați, ale căror cunoștințe profesionale sunt mai puțin prezente, al căror bagaj de cunoștințe generale este deficitar, fiind trădat de un vocabular ce nu poate fi acuzat de bogăție și a căror elocință lipsesc cu desăvârșire. Este adevărat că elocința nu este obligatoriu necesară — să împărească, de altfel, și talentul ce nu este dat tuturor. Chiar cind există, talentul nu este de natură să suplimească superficialitatea cunoștințelor juridice și nici usorintă sau lipsă simțului răspunderii (totuși este) cu care avocatul studiază și analizează situațile de fapt.

Sunt avocați care în pledoariile lor relatează stări de fapt sau întâmplări care nu-și găsesc corespondent în probele administrative, dar care — expuse cu dinău și cu talent oratoric — au efect în sală. Mai ales dacă — în final și după o interpretare „originală” a textelor de lege invocate — mai și declară că în afara de soluția ce propune nici o altă nu poate fi dată. Clientul său va „pierde” procesul. În schimb, domnul avocat cistigă alii clienți din „sală” rămasă în extaz. Pentru că sunt unii ce vin la procese numai ca să aleagă un avocat. Dacă procesul va primi totuși o soluție „pe dos”, indicată de avocat, că nici asta nu-i chiar o minune — atunci acesta devine unul pe umăr: „Am cistigat!”. Dacă soluția va fi cea nedorită va folosi altă formulă și nu va începe cu gestul bătălii ne umăr, ci cu un reproș: „Ai pierdut! Dar nu-i nimic — va continua el — facem recurs!”. Alte taxe, altă pierdere, alte cheltuieli de judecăță și nu de putine ori, altă insucces.

Sunt și alii care — înainte de a fi angajați — sunt consilienti — după ce află tot ce și de afiat de la client — că acesta nu are nici cea mai mică sansă de a „cistigă”. Totuși, în loc să-i spună omului adăvărul și să-l sfătuiască să renunțe la proces — îl lasă să mai speră că deputină reușită — și îl incurajează, timid și cu o umbră de neîncredere — spunându-i: „Să încercăm! Încercarea moarte n-are!”. Aș că este, dacă dumnealui, clientul, „a pierdut”, nu-i un cap de țară! Nu se moare dintr-oțita! Domnul avocat nu pierde înțător. El intotdeauna cistigă. Să nu puțin, nici chiar în vremurile cind „onorariul” său era tarifat și achitat la Colegiul de Avocați. Pentru că „bietul” client — uneori nu prea „sărac lipit pământului” — avea grijă să întrețină cu diferite atenții — atenția domnului avocat asupra cazului

ce nu face omul cind trebuie să dea la doctor și la avocat? În primul caz îl este pericolata sănătatea. În cel de-al doilea, libertatea — în cauzele penale — sau starea mai puțin psihică și mai mult materială — în cauzele civile. Rezultatul tratamentului nu este întotdeauna de numai durată profesională a medicului sau avocatului; mai depinde și de alti factori externi. În caz de ecoc — răspunderea revine judecății divine — deci lui Dumnezeu — în materie de sănătate — sau judecătorilor — în materie de justiție pământeană. Numai că judecătorii nu ne promit nimic dincolo — nu de viață — ci de soluție ce dau. Viața este marcată de două evenimente: Naștere și Moarte. Între ele, la unu se situează boala mai mult sau mai puțin gravă; la altul, se situează greșeile — și ele pe o amplitudine de gravitate. În sfîrșit, unora le este dat să facă și greșeli și să alăpteze și de boală, fie succesiv, fie concomitent. Să una și celelalte constituie latura negativă a vieții. Exact această latură a determinat omeneirea să formeze specialisti, să le creze funcții și să le ceră să se ocupă de înălțarea răului. Nici o sansă! Pentru că toate aceste rete sint — cum spune Eminescu — într-un mod fatal legate de o mină de pământ. Dacă valoarea răului crește sau scade — de disparut nici vorbă — este o problemă ce depinde de gradul de cultură și civilizație al societății și. În mai mică măsură, de profesionalismul medicilor ori judecătorilor, care, cu sau fără voia noastră, își trăiesc viața mai bine sau, uneori, exceptional de bine, pe seamă „greșelilor”. Celul de Sus sau ale morților de rind — cu ce „anoare” sint.

Nu vreau să se inteleagă că minimizez rolul celor două profesii. Intervenția lor preventivă sau curativă este și să mențină să diminueze valoarea de care aminteam imediat mai sus. Sunt medici cărora pacienții ar trebui să le fie recunoscători o viață, după cum sunt avocați care „văd” ceea ce judecătorii instanței nici măcar nu întrezăresc. Uneori. Pentru că sunt și avocați care — de exemplu — nefiind alegați ci numiți (apărători din oficiu — cum se spune) nu-si fac deloc datoria; sunt străini de cauză și nu de putine ori chiar străini de drept. Merge! Pentru că — în afară de judecători — mulți asistenți din sala — aud — dar nu inteleag. În definitiv, dacă sala nu-întellege — e o rată de „evidență superioritate” — după opinia lor — și, în plus, nu sala dă soluția. Sunt însă și avocați ale căror pledoari sint un prilej de incintare pentru cei prezenti. Asemenea expunerile constituie adevărate lectii, nu numai de drept, dar și de multe alte discipline ce sunt invocate în observarea și tratarea legăturilor dintre cauză și efect. În cind se întâmplat ca și procurorul să fie la acuzații înalte valorică, atunci sala sedințelor de judecăță să-ri putea numi — fără exagerare — o scolă a vieții, pentru că învățăm pentru viață și nu pentru scăfă.

IOAN MARCULESCU

DIVERSIUNEA PE CALEA FERATĂ UZINALĂ

De mai multă vreme Grupul pentru Dialog Social și revista „22” fac obiectul unei agresive campanii de presă, îndeobște în paginile unor publicații controlate de Frontul Salvării Naționale. Dovadă că se urmărește compromiterea cu orice preț a membrilor Grupului este că acuzațiile că ar fi legionari circulați împreună cu alții că ar fi masoni. Stilul acestor insușiri, cu care era deprinsă Securitatea, le trădează originea.

Cea mai respingătoare calomnie este pseudo-manifestul legionar publicat în ziarele „Libertatea”. Semnatu-

ra „Vulturul brâncovenesc” — după ce existența unei „organizații secrete de luptă anticomunistă” cu acest nume a fost dezvăluită de un senzational articol din „Le Point” — ne duce cu gindul la emblema revistei „România Mare”. Recunoaștem imaginația profesioniștilor represiunii.

Expresia indignării noastre față de această tipică diversiune este o excepție de la atitudinea de rezervă pe care ne-am impus-o pentru a nu intinge polemicile triviale datorită cărora viața noastră publică se degradează pe zi ce trece.

„22”

ERATĂ

● În articolul „Scrisoare deschisă domnului Ion Iliescu” (nr. 20, pag. 1-3), la punctul III, alineatul 2, formularea corectă este următoarea:

„2. Același principiu democratic elementar să călăuzească for-

marea nouului cabinet, astfel încât aceasta să nu împreindă în compoziția sa membri ai fostului aparat.”

Facem cuvenita rectificare.
Red.

Despre REVOLUȚIE ȘI GENOCID

(Urmare din nr. 15)

• VLADIMIR TISMANEANU : Eu nu cunosc direct situația din țară în ultimii ani, dar am foarte mulți prieteni și am studiat politica ceaușistă. România este singurul caz, cu excepția Albaniei, unde nu a avut loc o destalinizare. Absolut deosebit. Din contra, chiar a avut loc o re-stalinizare radicală după 1971, care a dezvoltat cred. logica gindirii staliniste, al cărei scop final ar fi fost obținerea acelui homunculus comunista. Aceasta nu era decât un lucru cu a massacră a populației intr-un lagăr. Consecințele rămân desigur, oricum, foarte grave. Ne găsim de fapt în fața post-stalinismului. Intentia conducerii este, după '68 nu era de a-și elimină poporul fizic, ci de a-și elimina esența poporului, adică de a-l sovietiza, de a-l suprime cultura europeană. Se mureau deci din ce în ce mai repede, pentru că fără cultură nu se poate supraviețui. De unde, poluarea, catastrofa ecologică, distrugere-

mără. Totuși, acesta nu este același lucru cu a massacră a populației intr-un lagăr. Consecințele rămân desigur, oricum, foarte grave. Ne găsim de fapt în fața post-stalinismului. Intentia conducerii este, după '68 nu era de a-și elimină poporul fizic, ci de a-și elimina esența poporului, adică de a-l sovietiza, de a-l suprime cultura europeană. Se mureau deci din ce în ce mai repede, pentru că fără cultură nu se poate supraviețui. De unde, poluarea, catastrofa ecologică, distrugere-

Continuăm publicarea converzirilor cu André Glucksmann, realizată în luna februarie a.c. la G.D.S., cu participarea mai multor membri ai Grupului și a unor invitați interesati de problematica în discuție: o încercare de definire a particularităților socio-politice-psihologice ale Revoluției Române. Prima parte a fost inserată în numărul 15/27 aprilie. (RED.)

DIALOG ÎN SIMULTAN CU ANDRÉ GLUCKSMANN

res universităților, reducerea intelectualilor la niveluri manuale epuizante, de unde interzicerea gindirii în Cehoslovacia, ca și în România. Vorbind despre genocid, cred că cei care au dirijat procesul lui Ceaușescu erau în incercătură, pentru că nu s'există un efort conceptual de analiză a dictaturii lui Ceaușescu și al tuturor mijloacelor subtile puse în acțiune de el spre a pune în pericol populația pînă la extincția finală. Astfel de analize, făcute pentru cazurile proprii de către rechi, polonezi etc. nu a putut fi făcute în România. Nu săi au avut posibilitatea de a vă expune public modul de a gîndi, de a crea conceptual despre ceea ce facea Ceaușescu, de a-l giudi pe Ceaușescu fără să-l reduce imediat la Hitler, Pol Pot etc. Originalitatea lui Ceaușescu produce chiar și seamă o primejdie originală, pentru că ideea lui Ceaușescu era că toată lumea să participe la acest masacr. Se cere românilor să se implice în

cid, în condițile pe care le-ați citat, pentru că termenul să fie utilizabil, discută și oarecum ofioasă: în România, condițile erau deja îndesătărite, începând cu falsificarea în '48 a alegerilor. Comunismul a debutat printre-o minoritate, iar sfîrșitul său, sau măcar al structurilor sale aparente a fost o altă minoritate — procesul lui Ceaușescu. Pentru orice analist lucid, simetria limităzi cadrul discuției. Ceea ce ar trebui făcut ar fi, aşadar, un proces public al comunismului în România. Ceaușescu este purtătorul său un rezultat al comunismului, nu un caz special dintr-un comunism justificabil. Analiza nu trebuie limitată numai pînă la Ceaușescu sau Lenin, reproducându-l se deformările comunismului, ci ea trebuie dusă pînă la Marx.

In România, situația falsă a fost permanentă. Comunismul nu a beneficiat de vreun entuziasm de masă. O instalare a terorismului la putere, în umbra tanărilor sovietici, aceasta a fost realitatea fundamentală care a falsificat totul. A fost un genocid cultural, cum ați spus, dar, de asemenea, un genocid politic. Celă 60 000 de victime — o dată fără bază — săi doar cîteva procente din numărul total al victimelor întregii perioade comuniste. Întreaga opozitie a fost încarcerată, toate clasele sociale au plătit un tribut de singe și de deformare mentală. Chiar eliberării, oamenii au continuat să rămână victime. Fostii detinuți politici au dreptul să vorbească de genocid, pornind de la experiența lor tragică.

Gabriel Liiceanu a vorbit de metode subtile. Subtilitatea ne-ø asumăm noi: aceea de a-și mișca contra minorității. De a folosi minorității contra minorității absolute.

• GABRIEL LIICEANU : A ucide direct nu e o subtilitate. Dar a explica înțelegeri lumii că tărânimile doreste să trăiască în blocuri de beton este o subtilitate în raport cu a omorii, nu?

• SORIN MARCULESCU : Comunismul a susținut mereu că face totul pentru ca oamenii să trăiască mai bine, dar asta nu este o manieră subtilă de propagandă, ci doar o tonalitate puțin schimbată.

• G. L. : Noi ne confruntăm în acest moment cu un capital fantastic de ignoranță a poporului român. Intelectualii nu știe nici să-i spui în modul să-i spui lucru teribil: or, este o subtilitate să convinci un întreg popor să spună asemenea orori. Cind vorbești de procesul lui Ceaușescu nu mă gîndesc numai la Ceaușescu, ci la procesul co-

munismului, pentru că procesul lui Ceaușescu nu înseamnă să-l judecăm pe Ceaușescu ca persoană, ci posibilitatea apariției lui Ceaușescu. Un proces care să ajungă la rădăcinile comunismului.

• SORIN VIERU : În ceea ce privește termenul de genocid, sunt de acord cu d-l Glucksmann, în esență. Nu e vorba despre o tendință de a extermina, ci de a anexa, într-o manieră mai mult sau mai puțin violentă, o populație. Trebuie să considerăm aspectul retoric al problemei. De exemplu, la voi se compară frecvent cu fascismul fenomenul care nu au nici o asemănare cu el: sexismul, de exemplu. Pentru noi, asta sună ridicol. Fiecare popor, deci, retorica sa, maniera sa de a exagera sau de a diminua un fenomen. Dar chiar dacă termenul de genocid aparține unei retorici, este o retorică nobilă și cred că în spirit, dacă nu și în literă, deziderant și rezistență care au utilizat termenul încă înainte de revoluție, nu înțeleau. Prin urmare, trebuie numită puțin problema. Desigur, în termeni riguroși științifici, nu este vorba despre un genocid. Oricum, este vorba despre o instigare la sinucidere colectivă — sintagma mai adevarată decât cea de genocid. Acești regim terorist a exercitat, cu o subtilitate extraordinară, mișcarea tuturor situațiilor, a tuturor discursurilor, chiar și a retoricilor liberale, naționale, a anticomunismului chiar, a antiinternatismului chiar, treind prin retorică de dreapta, fascistă etc. Cred că este un fenomen absolut original și nu sunt de acord că destalinizarea nu a avut loc. Ea nu a fost încheiată și a fost manipulată în toate felurile, utilizată în momente critice. Nu trebuie uitat că vitrina liberală a regimului a funcționat bine 5-10 ani și cred că ar trebui o analiză specială. Este vorba despre o instigare reușită la sinucidere colectivă. Societatea și intelectualii au manifestat frecvent o inconștiență sinucigașă. Comportamentul social era aberant, și de asemenea, marca problemă nu este ceea ce de a face procesul lui Ceaușescu, sau chiar procesul comunismului. Cel mai delicat, mai dificil, mai încărcat de responsabilități este de a face procesul societății românești. Această proces, de altfel, a fost început în România chiar de oameni care au trăit înainte de comunism. E vorba de a analiza istoria și societatea unei tări, o istorie plină de paradoxuri. De exemplu, și paradoxal, dar cred că români sunt poporul cel mai anticomunist din toată Europa de Est. Să totușă, această societate anticomunistă a manifestat o atitudine foarte cooperanță cu comunismul. Este grotesc situația. Marx spunea în secolul XIX că lucrurile încep prin a fi tragic și se încheie printr-o comedie. La noi lucrurile stau invers: să înceapă printre-o comedie și să încheie printre-o dramă, o tragedie.

• G. L. : Belu Silber, care era un prieten al lui Pastrăvanu a zis înainte de război: dacă comunismul va veni în România, vom trăi un anotimp de Cartagină și Stalin. Este o expresie magnifică.

• ANDREI CORNEA : De aceea nu trebuie uitat că Ceaușescu a știut să iluzioneze, să însece pe mulți deștfui vorbe. Mai întâi, el l-a înșelat pe români înginiști. Sinteză totuști puțin vinevată. Amintesc de entuziasmul real al populației în 1968. Atunci Ceaușescu a fost aplaudat sincer. El a capitalizat un capital de popularitate și să se bazat pe nationalism, pe antropicism. Apoi el a știut să-i înșele pe occidentali. Dovada, închă în 1988, el primește telegramă de felicitare din partea regelui Spaniei. Desigur, odată cu venirea la putere a lui Gorbaciov lucrurile său mai schimbă, dar ce să-să împărtășească?

• GABRIEL LIICEANU : A cedat direct nu e o subtilitate. Dar a explica înțelegeri lumii că tărânimile doreste să trăiască în blocuri de beton este o subtilitate în raport cu a omorii, nu?

• SORIN MARCULESCU : Comunismul a susținut mereu că face totul pentru ca oamenii să trăiască mai bine, dar asta nu este o manieră subtilă de propagandă, ci doar o tonalitate puțin schimbată.

• G. L. : Noi ne confruntăm în acest moment cu un capital fantastic de ignoranță a poporului român. Intelectualii nu știe nici să-i spui în modul să-i spui lucru teribil: or, este o subtilitate să convinci un întreg popor să spună asemenea orori. Cind vorbești de procesul lui Ceaușescu nu mă gîndesc numai la Ceaușescu, ci la procesul co-

Fotografie de AUREL GÂRBOVU

vorbii despre un genocid cultural, pentru că atunci cînd îl lezi pe tăran din gospodăria lui și-i pui să locuască în același locuință de beton în comun. Înseamnă că îl emori pe termen lung în plan interior. Să nu se potă să oameni care au murit pentru că nu au suportat aşa ceva. Deci, cultural vorbind, cînd se distrugă felul de a locui al omului, felul său de a minca sau de a cultiva pămîntul, atunci se o-

el. Se mitrează pe legătura unuia, pe copilul cellulit — deci o subtilă masină de distrugere a cărei analiză nu îți avut posibilitatea de a o difuza înainte. De aceea, ideea procesului e foarte bună, fără să permită tocmai a se proceda la această analiză.

• SORIN MARCULESCU : Cred că ne depărtăm de esențial. Nu cred că problema Ceaușescu este esențialul. La Pa-

Au consemnat
ANDREI CORNEA și
DAN PAVEL

(Continuare în pag. 23)

ACENTE

Andrei Pippidi

● Înăuntrul fortăreței

Comunicatul guvernului care anunță astăzi încheierea definitivă a misiunii d-lui Alexandru Paleologu îmi dă libertatea de a povesti ceea ce am văzut acum trei luni la ambasada noastră din Paris.

Aflându-mă pentru cîteva zile în capitala Franței, domnul ambasador a dorit să mă întâlnescă și mi-a transmis rugămintea de a-l căuta. Dintre cele două numere din cartea de telefon, unul era mereu ocupat și la ocolălă nu răspundea nimic, aşa că m-am dus fără o confimare prealabilă. Ambasada cuprinde în același incintă un splendid și vîrstă „hôtel particulier” și un bloc masiv, de-a lungul străzii vecine. Prima poartă la care m-am prezentat avea aerul de a nu se mai fi deschis de douăcîtei ani: titlurile rușinite, soneria multă. Clădirea nouă are un gard metalic înalt. Am rămas dincolo de el, măsurînd cu privirea distanța pînă la ferestrelor etajului superior, de la care îmi începutam cum a căzut, cu un cutit în spate, „timplarul” care „sa sinucă” scolo pe vremea unuia dintre predecesorii d-lui Paleologu (dacă nu mă înșel, era Dumitru Aminof). Trece de la o sonerie la alta, fără succesiune. A treia este a bibliotecii care, după cum avertizează un anunț ingălbinit, „ne reçoit que sur rendez-vous”. La insinuările mele, începe un dialog cu o persoană invizibilă, feminină după voce și foarte imperfectă francofonă. Cind în sfîrșit ușa se deschide, revin la limba maternă, bine îngădui să mă mir de întîrirea și nu se răspunde artigas: „N-am director, n-am personal administrativ”. Singura funcționară a bibliotecii, după ce și-a declarat astfel caracterul unic, mi conduce în interiorul fortăreței și, după ce o rog să-mi den voie să telefonez de acolo la secretariatul ambasadorului, se retrage că să ceră instrucțiuni. Nu înainte de a-mi fi oferit, gratuit ca o trătărie, să mă uit la televizor pînă se întoarcă.

In jurul meu, zece victime împodobite cu stergere și „mîluri” de artizanat, roșii și albastre făini lipesc cele galbeni. Sub geam, traduceri în frantuzesc din clasicii literaturii române: de pildă, Creangă. La petite heure (da, Punghia en bani). Apoi, lorga, scrisorile lui Eminescu volume de teologie (care erau expuse și înainte, pentru a dovezî libertatea religioasă din România) și un album, Mănăstirile din Banat, pe care nu l-am văzut în țară. Alături, desenările carteșilor Musat și Ardeleanu. România după Mareea Unire, și operele lui Stefan Pascu, mult Pascu. Desigur, scrisorile celui mai prolific gînditor din istoria românească din 1860, în sfîrșit completă, dispăruseră. În locul lor, uicele, nesete tot uicele. Altfel, discursi de muzica populară: Mihaela Agachi și Maria Lătărețu, ambasadoarea cîntecului românesc în străinătate. Cum atât avea de arătat unor vizitatori zadarnici așteptați biblioteca noastră la Paris, la 27 martie 1990.

Si mă gîndeau la o nobilă casă din Ille Saint Louis unde se găsește din 1830 Biblioteca Poloneză și unde, cind am venit, cu ani în urmă, să cercetez comoră și de documente, era și un mic muzeu al succesorilor emigranților care, după atîta revoluții înfrînte, s-au îndreptat spre acel refugiu, și erau și cători, bătrîni mai ales, atrași de zarele în limba lor care le însufleau nădejdea că patria lor va fi înălțată liberă. Așa a fost – și a fost astăzi și într-o cîteva, cit și în cele două librări poloneze din Paris, se păstrase o legătură indestructibilă între un trecut viu și un viitor asteptat din tot sufletul. Dar cine era să vină în casa închisă cu săpte lucătă în care intrasem? Unde săt, pînă acum, librăriile noastre la Paris?

Cel puțin, s-ar fi putut înțîlñătura mai repede acest doctor lugubru. Camera se deschide către o curtică interioară, într-o patru ziduri carpe: cu să se transforme în „grădină”, cîntemul fusese acoperit cu o mochetă verde, muiată de multe ploii, pe care erau dispuse artiști patru și voce.

Funcționarea s-a întors într-un tîrziu cu vestea că domnul Paleologu va lăsi înăuntrul său. Scrisoarea pe care l-am dat-o numai pentru domnia sa și-a ajuns la destinatia noului dumă și săntămâna.

Așa stănd lucrurile, orice înțeleg că a părăsit ambasada, în care, din lipsă de fonduri și de cooperare din partea Ministerului de Externe, nu s-a putut schimba nimic secuiriștilor misunări pe acolo, înghinându-se jucău și chemindu-se voios: „Hai, nea! Cătare?” nu este un sacrificiu personal. Problema e cu totul altă. Domnul Paleologu era priul ambasador numit de o Revoluție dinătră și curată fasa o credeam cu totușii Amul Nou). Era un simbol, unind rezistența sa din ultimul an cu aceea mai

veche și mai lungă din vremea altor urgoane. Era, în simbolul fapt că România mai putea trimite ca să reprezinte un exemplar din acasă, specie pe care de disparitate, perfectul gentleman, un motiv de mindrie.

Mai trebuie să spun? Independența de spirit a acestui ambasador, așa de altfel cîtătul, era pentru nouă guvern de la București o recomandare. Ceea ce președintele interimar a întîles, amintind sănătatea pentru declaratiile de la 12 aprilie, pornește dintr-o firescă reacție față de teritorialele machine care au impiedicat vizita Regelui. Acum, președintele nes nu mai a dispus să împărtășească alte opinii. Înălcerăcă la renunțare serviciul diplomatic nu e decât încă o manifestare a intoleranței la nivel oficial. Ea-i va aduce ţării un grav prejudiciu.

Regretul pentru această nouă abaterie de la politica inițiată în decembrie umbrește desigur bucuria cu care îl salutăm pe unul dintre intemeietorii Grupului pentru Dialog Social:

– Făți binevenit printre noi, domnule Paleologu!

ACENTE

Alina Mungiu

● Țără comunistă cu presă liberă

Acum, că tot am lămurit-o cu alegări și partidele pot să pieze de unde au venit, cum să se exprimă poporul nostru dedat mereu la vorbe de doh, păcălești și auto-păcălești, ne mai rămine foarte puțin de făcut. Într-adevăr, dacă examinăm întregul calm, fără patimă, fără panică, fără părtinire, ne convingem deindeată că ansamblul este coerent, funcțional, poate că nu poate fi definit tocmai prin expresia „merze bine” dar în orice caz poate fi definit prin „merge și așa”, ceea ce, nu-n-aș, nu este toamna de lepădat! Tot ceea ce a fost deficitar în aceste cinci luni să-a reînviat spectaculos după alegeri. Oropita noastră politică și-a invins timiditatea, și acum deschide iarăși portbagajele fără mandat de perchezitie în căutare de manifeste. Semn bun. Curind o să înceană să ne caute prin redactările apărătoare de multiplificări cu care să pută serie manifeste căci gîndirea politistului are bătăie lungă. Cu serile de la masinile de veri nu mai ne facem probleme, eu ocazia vizitelor d-lui Iliescu la Iași a fost un tovarăș militant în misiune care, sub pretextul căutării unei masini de serii dispărute (obiect de noulă politică) și-a notat serile din toate redacțiile. Linistîții dinsoare parteoa ceasta, nu putem deci să ne bucurăm că și timoratii colonel de securitate nu se mai tem că vor fi lăsatii de multimea singeroasă și au început să zburde ca mieșoarele pe bulevard. De atîta fericeare în început să neglijeze cele mai elementare măsuri de securitate (ei, altădată atîta de prudenti), expunindu-ne pe noi, ei care avem nefericirea de a avea sedile redactelor la parter, la riscul de a le zdrobi capul prin brusea deschidere a ferestrelor. Incidentul s-a aplimat, noi stănuim-ne din vedere demult, de prin facultate, ne-am cerut seuze reciproc, dar dacă atitudinea celor două părți persistă fel ca în stationalul, noi cu aerisitul, să-ar putea produce un genocid accidental al colonelilor de securitate – toamna acum, la spartul tîrgului, eind și că și noi am votat cu Frontul și suntem iaci și boni prieteni, taman ca-nainte.

In rest, se lucrează. Întrebări pe orientare și să să spună că „se lucrează”. Mai puțin ca anul trecut pe vremea astăzi și drept, că acum avem democrația și atunci n-o aveam. Materiile prime n-aveam nici atunci și n-aveam nici acum, aici se înregistrează un element de stabilitate.

Po la cozi, de asemenea, e stabilitate. Fiecare avea o relație pe undevoa, un furnizor sau măcar un informator, și treaba merge mai departe, putin dar sigur. Era păcat să nu mai avem nevoie de toate acestea. Sunt în fond relații omenești, cultivate cu trudă și păstrate cu încet și atenție. Dispariția lor bruscă prințărește abundența de mărfuri ne-ar fi făcut să ne similiem izolați, fiecare mai singular și mai stîngher în lumea astă mare. Este în fond omenește să depinzem de alii, să ai nevoie de el, să îl-i reamintesci în fiecare clipă. Omul este un animal socialabil.

Străinătatea dacă vrea să ne ajute, să o facă. Dar să nu ne tutelez, să nu ne înhamue la cărula lor, să nu ne învețe că ne noi democrația, cum bine a zis dl. Iliescu la conferința de presă de după alegeri. Noi avem experiență cu democrația, 15 de ani de experiență și nu primim lecții de la nimeni.

In acel peisaj coherent și atât de familiar nouă, un singur lucru e stranie și chiar de neîntelești: presa. Cine a mai văzut ţara comunistă cu presă liberă? Doar provizoratul a făci senza unei ascenziuni anomali. Cum însă această contradicție în termeni nu poate dura, și cum comunismul românesc și-a arătat trănicie și și-a cîştigat în sfîrșit legitimitatea, rămine că ceea ce trebuie să dispară este libertatea preselor. Dacă e logic, zilele noastre sunt să dispară! Că și astăzi nu a folosit la mare lucru, iar de-a cum, că nu mai avem alegeri, nu ne mai folosește chiar la nimic. Ar fi chiar trist să spunem totă ziua adevărul ţării ca nimeni să-l bage în seamă și totă să rămînă cum au fost, exact cum s-a înțipălat luna astăzi. Asemenea libertatea ar fi de-a dreptul grafului, iar pe noi gratuitatea ne întristează, prea ne-am obisnuit să le plătim pe toate scump. Să vrem să-o înținem asa cum ne-am obisnuit să simtem cu poporul!

O să spunem că mai sint și sindicate libere, și demonstrații de stradă. Dar ultimile sint ilegale din februarie astăzi ca guvernul legitim nu le va mai tolera, iar U.G.S.R.-ul să nu credem că a fost apărăt de asalturi de români astăzi cîteva luni. Nu, cu ele se rezolvă repede, să spun eu, singura problemă serioasă e presa. Zile să inițiem un concurs de creațivitate: cea mai sigură metodă de a include gura preselor libere din țară! Tematică de interese naționale, idei se găsesc. Femeile înținse după volume de versuri, copilașii dinăuntru manuale scolare, hirtele nu preavem și... Dar principalul este să sintezizeze cineva toate acestea și să compună decretul cu urmă: Na sinteti interesati? Cîștigătorul i se oteră sansa de a deveni viitorul președinte al Consiliului Cultural. Se va reveni la vechea demnitate, ea de minister fiind compromisă în intervalul de dezmat provizoriu.

Ziarul Azi va supraviețui însă cu demnitate. Va fi mult mai ușor să se demonstreze că, nemaînfiind opozitie, atunci la persoană – singurul gen astăzi publicistic pe care îl cunoaște – își va pierde obiectul. Vor fi atacati atunci toți cei care să îl fie de căi cineva pentru că, să nu uităm, ei sunt potențiali oponanți ai Sistemului. Cum va avea succes un romancier sau va fi recunoscut de năsăi internaționali un filosof, vom afila în cîte camere locuiesc, cu cine se mai văd și se simuză, cu cine să-mă mută să îl facă dragoste în afara familiei, și mai ales ce note au conținut respecțivilor la nou-introdusă disciplină „Democrație”, care atunci va fi mai în floare decât astăzi. E clar pentru toată lumea în ce floare.

Cum totuști aceste informații nu vor reuși să alimenteze un cotidian la codice la ziare vor fi atunci simile amintiri, cotidianul „Azi” va deveni sănătinal și se va numi, bineînțele, „Sănătina”. Reînnodat astfel pe bazele unei tradiții consistentă, firul curentului naționalist va crește vînător. În sfîrșit anul 2000, cind se va vedea că în achiziționarea dîncăpînd „Democrație”, care atunci va fi mai în floare decât astăzi. E clar pentru toată lumea în ce floare.

Cum totuști aceste informații nu vor reuși să alimenteze un cotidian la codice la ziare vor fi atunci simile amintiri, cotidianul „Azi” va deveni sănătinal și se va numi, bineînțele, „Sănătina”. Reînnodat astfel pe bazele unei tradiții consistentă, firul curentului naționalist va crește vînător. În sfîrșit anul 2000, cind se va vedea că în achiziționarea dîncăpînd „Democrație”, care atunci va fi mai în floare decât astăzi. E clar pentru toată lumea în ce floare.

Cum totuști aceste informații nu vor reuși să alimenteze un cotidian la codice la ziare vor fi atunci simile amintiri, cotidianul „Azi” va deveni sănătinal și se va numi, bineînțele, „Sănătina”. Reînnodat astfel pe bazele unei tradiții consistentă, firul curentului naționalist va crește vînător. În sfîrșit anul 2000, cind se va vedea că în achiziționarea dîncăpînd „Democrație”, care atunci va fi mai în floare decât astăzi. E clar pentru toată lumea în ce floare.

Cum totuști aceste informații nu vor reuși să alimenteze un cotidian la codice la ziare vor fi atunci simile amintiri, cotidianul „Azi” va deveni sănătinal și se va numi, bineînțele, „Sănătina”. Reînnodat astfel pe bazele unei tradiții consistentă, firul curentului naționalist va crește vînător. În sfîrșit anul 2000, cind se va vedea că în achiziționarea dîncăpînd „Democrație”, care atunci va fi mai în floare decât astăzi. E clar pentru toată lumea în ce floare.

Cum totuști aceste informații nu vor reuși să alimenteze un cotidian la codice la ziare vor fi atunci simile amintiri, cotidianul „Azi” va deveni sănătinal și se va numi, bineînțele, „Sănătina”. Reînnodat astfel pe bazele unei tradiții consistentă, firul curentului naționalist va crește vînător. În sfîrșit anul 2000, cind se va vedea că în achiziționarea dîncăpînd „Democrație”, care atunci va fi mai în floare decât astăzi. E clar pentru toată lumea în ce floare.

Cum totuști aceste informații nu vor reuși să alimenteze un cotidian la codice la ziare vor fi atunci simile amintiri, cotidianul „Azi” va deveni sănătinal și se va numi, bineînțele, „Sănătina”. Reînnodat astfel pe bazele unei tradiții consistentă, firul curentului naționalist va crește vînător. În sfîrșit anul 2000, cind se va vedea că în achiziționarea dîncăpînd „Democrație”, care atunci va fi mai în floare decât astăzi. E clar pentru toată lumea în ce floare.

Cum totuști aceste informații nu vor reuși să alimenteze un cotidian la codice la ziare vor fi atunci simile amintiri, cotidianul „Azi” va deveni sănătinal și se va numi, bineînțele, „Sănătina”. Reînnodat astfel pe bazele unei tradiții consistentă, firul curentului naționalist va crește vînător. În sfîrșit anul 2000, cind se va vedea că în achiziționarea dîncăpînd „Democrație”, care atunci va fi mai în floare decât astăzi. E clar pentru toată lumea în ce floare.

Cum totuști aceste informații nu vor reuși să alimenteze un cotidian la codice la ziare vor fi atunci simile amintiri, cotidianul „Azi” va deveni sănătinal și se va numi, bineînțele, „Sănătina”. Reînnodat astfel pe bazele unei tradiții consistentă, firul curentului naționalist va crește vînător. În sfîrșit anul 2000, cind se va vedea că în achiziționarea dîncăpînd „Democrație”, care atunci va fi mai în floare decât astăzi. E clar pentru toată lumea în ce floare.

Cum totuști aceste informații nu vor reuși să alimenteze un cotidian la codice la ziare vor fi atunci simile amintiri, cotidianul „Azi” va deveni sănătinal și se va numi, bineînțele, „Sănătina”. Reînnodat astfel pe bazele unei tradiții consistentă, firul curentului naționalist va crește vînător. În sfîrșit anul 2000, cind se va vedea că în achiziționarea dîncăpînd „Democrație”, care atunci va fi mai în floare decât astăzi. E clar pentru toată lumea în ce floare.

Cum totuști aceste informații nu vor reuși să alimenteze un cotidian la codice la ziare vor fi atunci simile amintiri, cotidianul „Azi” va deveni sănătinal și se va numi, bineînțele, „Sănătina”. Reînnodat astfel pe bazele unei tradiții consistentă, firul curentului naționalist va crește vînător. În sfîrșit anul 2000, cind se va vedea că în achiziționarea dîncăpînd „Democrație”, care atunci va fi mai în floare decât astăzi. E clar pentru toată lumea în ce floare.

Cum totuști aceste informații nu vor reuși să alimenteze un cotidian la codice la ziare vor fi atunci simile amintiri, cotidianul „Azi” va deveni sănătinal și se va numi, bineînțele, „Sănătina”. Reînnodat astfel pe bazele unei tradiții consistentă, firul curentului naționalist va crește vînător. În sfîrșit anul 2000, cind se va vedea că în achiziționarea dîncăpînd „Democrație”, care atunci va fi mai în floare decât astăzi. E clar pentru toată lumea în ce floare.

Cum totuști aceste informații nu vor reuși să alimenteze un cotidian la codice la ziare vor fi atunci simile amintiri, cotidianul „Azi” va deveni sănătinal și se va numi, bineînțele, „Sănătina”. Reînnodat astfel pe bazele unei tradiții consistentă, firul curentului naționalist va crește vînător. În sfîrșit anul 2000, cind se va vedea că în achiziționarea dîncăpînd „Democrație”, care atunci va fi mai în floare decât astăzi. E clar pentru toată lumea în ce floare.

Cum totuști aceste informații nu vor reuși să alimenteze un cotidian la codice la ziare vor fi atunci simile amintiri, cotidianul „Azi” va deveni sănătinal și se va numi, bineînțele, „Sănătina”. Reînnodat astfel pe bazele unei tradiții consistentă, firul curentului naționalist va crește vînător. În sfîrșit anul 2000

Electoratul român s-a lăsat în noia a-celor cînțe de stîră care veneau din partea unei organizații superioare, refuzând alte opsite (la fel de lipsite de fundamente economic și social, în trecut și spus). Este un progres față de situația de dinainte de 22 decembrie, căci se deschid niste perspective care pot fi interpretate ca tot atâtă speranță de viată mai bună; abia astăzi în condiția de Etiopie a Europei, România mai are mult pînă să se poată compara cu o țară civilizată, atîta nîfel de trai, cit și ca productivitate a muncii sau ca desfășurare a proceselor democratice din viața politică.

ACENTE

Sorin Mărculescu

• E bine să nu mai spunem adevărul?

Scrisoare deschisă adresată domnului Mircea Dînescu

După increderea pe care îl am acordat-o, dindu-ți votul meu la recenta Conferință a Scriitorilor, a urmat, în mai multe etape, trezirea mea la realitate și adincirea dumitale în realitate, avântând cred, a puterii și a complicității cu puterea. Am avut mai multe dovezi ale acestei deprinderi de adevărul pe care cîndva îl apărau, deprindere practicată cu o lejeritate nu „golanească”, pentru că termenul acesta îl-i interzice, el „misticărească”, usor incoerență, atît cît era nevoie ca să se facă simpatie tuturor. Absolut grav a fost însă felul în care îl-am permis să giuinești în sedința Iosifului C.P.U.N., cînd se discutau represurile din 24 aprilie împotriva manifestantilor din Piața Universității, acea sedință memorabilă în care Ion Iliescu a lansat cuvîntul ofensator – „golani”. Ai cerut atunci, făcînd ecou președintelui dumitale (cu ai său „să fiarbă în suc propriu”), ca manifestanții să fie lăsați să se bronzeze și, eventual, să fie străpîti cu spă. Era o glumă, nu-i aşa? Manifestația a luat însă amploarea cunoscută, dumneata și a stat deosebită, ceea ce era dreptul dumitale, așa cum mi-ai spus cînd te-am rugat să le vorbești Golaniilor. Alături din nou, pînă cînd, după cum s-a auzit pînă la Paris, încercînd să facă o vizită în Piața Universității, și fost respins. Aceasta a fost, probabil, pragul patologic pe care nu îl-am putut trece fără ca fondul dumitale resentimentar să se revole. Si a urmat interviul acordat cotidianului parizian *Liberation* la 22 mai, imediat după alegeri, cînd credeai că vei deveni deputat (apreciază intervierul). Passajul important din acest interviu au fost reproduce în *Adevărul* din 25 mai, cu omisiuni însă foarte semnificative și nepermise atenuările de traducere. Voi avea, asadar, în vedere textul original. Teza dumitale principală, cum că Piața Universității ar fi adus lui Ion Iliescu și Frontului, prin contrareacția electorală nedecisă, un mare număr de voturi, și teza lui Silvio Brucan, care, de curînd, într-un interviu T.V.R., ar fi afirmat în plus că succesul incredibil al F.S.N. ar fi rezultat „subdezvoltării” societății românești lipsite de o clasă de mijloc. Dreptul fiecărui la parere! Mai retin din afirmațiile dumitale să „intelighește și făcă o gresală sustinînd spectacolele cabaretelor politice din Piața Universității” și că „este absurd să dai lectii de demnitate afișîndu-ți disretul centru marea masă”, cînd se spune că „sub Ceausescu intelectualii nu au constituit o forță de opozitie”. Deșpreul față de „mare masă” a poporului aparține însă nu intelectualilor din Piața Universității, ci acelora – cu care probabil te simți înrudit spiritual – care își oferă zimbete activiste-populiste, atrăgînd un număr mare de voturi pe seama nu a prostiei poporului, ci a dezinformării lui la care și dumneata începe să contribu. Dumneata însu, care face ca de popor, nu crezi de fapt în el, și spui doar soția „mare masă” că „în general, populația e conservatoare și nu vrea un seism social”, pentru a continua „Iei, ele a perdu l'instinct democratic”, adică: „Aici în România, n.n., ea îpopulația a pierdut instinctul democratic”. El bine, înțind seama de această realitate pe care vrei să o diagnosticezi, Piața Universității n-a aflat

nici dispreu, nici neincredere față de popor, ci a dorit să trezească o națiune batjocorită, umilită și mințită chiar și azi, la cinci luni după revoluția din decembrie, cînd am fi avut dreptul de a fi hotărât de practicile comuniste. Că intelectualii nu au fost o forță de opozitie sub Ceausescu și doar un aspect al chostinii, deoarece nu „epocha Ceausescu” a fost contestată în Piața Universității, ci comunismul în general și cel românesc în special, raporturile dintre regimul comunist și intelectualii meritând o discuție aparte, la care să fie invocate și umbrelile zecilor de mii de intelectuali exterminati fizic și moral în primele două decenii de comunism românesc, cu o ferociitate și o metodă nemaiîntîlnită. Intelectualii rămăși sau formati sub Ceausescu nu au fost eroi, de acord, au fost oameni aplași de frica și teroare, privați de orice urmă de societate civilă, ingroziti de spectrul zilei de mâine, dar cei mai buni dintre ei, și nu au fost puțini, le asigur, au încercat să nu-și trădexe sensul muncii, să apere de degradare valorile și să nu mintă. Nici eu, dacă-mi îngădui, n-am făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegomot, dar trănu și cu bătăie lungă, al intelectualității românești, pe care și-a făcut disidență ca dumneata, dar n-am acceptat, cu toate riscurile, să devin membru de partid, nici chiar într-un moment de euforie generală ca în 1965; am scris, am tradus și am îngrădit cărți pe care, alături de altele mult mai importante ale altor ilustru confrat, le-am parcurs sau ar fi trebuit să le parcurg, chiar dacă nu fișură în bibliografie obligatorii ale facultății de ziaristica de la „Stefan Gheorghiu”. Ai și tu avut ocazia să înțelegi astfel mai exact care a fost rolul neegom

DEMOCRATIA în ROMÂNIA

ÎNCEPE CU

DEMOCRATIA în FRONT

Domnul SILVIU BRUCAN ne-a oferit, cu o săptămână în urmă, prezentul studiu. Îl publicăm alături. Multe din ideile Domniei Sale se găsesc într-un evident dezacord cu cele ale noastre. În ediția viitoare vom publica, firește, mai multe comentarii și luările de poziție, în diverse registre, asupra opinioilor conținute.

RED.

Rezultatul alegerilor de la 20 mai este de asemenea natură încet răspunderea decisivă în privința continuării procesului de democratizare a țării cedate asupra Frontului Salvării Naționale. Deși acum într-o lată măsură de conducere, ideologia și structurile Frontului dacă acest proces va continua cu hotărîrea și în ritmul cerut de transformările revoluționare începute în societatea românească, iar F.S.N. este total neprezent pentru acest rol.

De aceea, activitatea și viața internă a F.S.N. devin în mod necesar de domeniu public, iar problemele legate de acesta trebuie să constituie de acum înainte subiect de discuție în presă, în sedințele și conferințele organismelor Frontului. Toamna pentru a da împuis unei asemenea discuții m-am decis să scriu studiul de față.

Este și rămâne un fapt istoric că în-a venit Frontului, ca produs al revoluției, sarcina de a iniția în țara noastră primele măsuri în direcția creării unui sistem politic multipartit și a afirmării drepturilor politice fundamentale ale omului — libertatea de organizare și de alegere, libertatea pressei, libertatea de gândire și de exprimare. În pofta pozițiilor și imperfecțiunilor inherentelor într-o țară în care două generații (calcilate în stîlă la 25 de ani) nu au cunoscut nici un fel de democrație, aceste reforme politice constituie o realitate. Votul de la 20 mai a însemnat morătoarea, de către poporul român, a acestor reforme politice și totodată mandatul acordat noilor instituții, de a le consolida și perfecționa.

Paza de provizoriu a vieții noastre politice și a instituțiilor ei s-a încheiat în faza stabilirii unei vieți politice normale și a unor instituții democratice cu caracter definitiv.

I. F.S.N. – PARTID POLITIC

Prima constatare care se impune este că și Frontul Salvării Naționale poartă pecetea provizoriu și că, deci, și el trebuie să devină o organizație politică cu o conducere, ideologie și structură bine definite. Conferința Națională a F.S.N. din aprilie nu a rezolvat nici una dintre aceste probleme fundamentale: ea s-a desfășurat sub semnul imperialismului electoral și, ca atare, a ales doar un Comitet de Coordonare a campaniei electorale. Este evident că, în starea în care se află, Frontul nu este prezent și nici echivalent pentru a îndeplini mandatul popular ce i s-a încredințat la 20 mai.

Deci, sarcina priorității este convocarea unui Congres al Frontului Salvării Naționale. Congresul va marca o ruptură definitivă cu trecutul, pe toate cele trei linii — conducere, ideologie și structură — dind naștere unui organism politic democrat și numai ca program, dar și ca structură și viață internă. În acest mod vor fi eliminate acelă suspiciune și critici care, chiar dacă provenite de la o minoritate partizană instigată și manipulată de opozitie, reflectă o neocunoscere serioasă și — dumănrerea mea — îndreptățire a unei părți semnificative a opiniei publice din România.

Ei cred că pentru a face față sarcinilor formidabile ale construirii unei democrații la nivelul civilizației europene F.S.N. trebuie să se transforme într-un partid politic care să funcționeze pe baza unor principii acceptate și stabilite de Consiliu. Să ne amintim că în focul revoluției Frontul s-a constituit ca o organizație eterogenă, în care oamenii curioși, gata să-și dea viață, s-au unit în luptă pentru un obiectiv comun: zdobirea dictaturii comuniste, indiferent de vederile lor politice, ideologice sau religioase.

Această vizionă ideologică destul de confuză s-a dovedit a fi greu de clarificat într-o perioadă în care Frontul era analizat din mai multe direcții, având și responsabilitatea de a guverna țara în condiții extrem de adverse, mostenite de la dictatura. În plus, asa cum arătam într-un articol publicat la 31 decembrie 1989 — „Fără Ismei și fără Partid”, vechea noastră ca socialism, comunism și capitalism atât de discreditate și de răstămăcite de Ceaușescu, careau și o serie de regimuri în contextul lumii și societății astăzi cum se prezintă ele în

pragul secolului XXI. Acum, însă, trebuie să găsim timp și răbdare pentru a clarifica problema. Ideologia este indispensabilă oricărui grup social sau partid politic care luptă pentru un anumit scop. Deși conține inevitabil un dram de falșificare a realității sociale, ideologia este aceea care face pe oameni să acționeze laoală, să lupte cot la cot, să reziste ca grup. Fără ideologie, lucind un rol de catalizator, nu există acțiune socială de masă bine organizată.

II. IDEOLOGIA ȘI BAZA SOCIALĂ A F.S.N.

Sunt în deînțin acord cu Ion Iliescu că Frontul trebuie să aibă o orientare social-democrată, dar, cum social-democrația contemporană cunoaște o mare

diversitate, noilea va avea nevoie de o definire mai precisă și, în acest scop, va trebui clarificată în primul rând boala socială a mischiilor noastre.

Mi se pare evident că în perioada de după Revoluție, în campania electorală și în votul de la 20 mai principala boala socială a Frontului s-a dovedit a fi munctorimea industrială și oamenii munitorii de la stat, în care s-au adăugat anumite straturi sociale. Într-o care întelectualizată și manipulată de opozitie,

de fapt, este vorba în linii mari de acea boală socială pe care pretindea că o reprezintă partidul comunist român, dar pe care Ceaușescu a înșelat-o, a batjocorit-o și a reprimat-o, ceea ce a făcut ca nimă la urmă ca să se întoarcă împotriva partidului comunist.

Din primul moment Frontul a lăsat o serie de măsuri în favoarea categoriilor sociale menționate mai sus. Începând cu proclamarea săptămânii de lucru de 40 ore, ziua de 6 ore de muncă la mineri și anularea tuturor legilor cincis și anticopular care oricinul să fie sănătos să se întreprindă.

Pentru prima dată oamenii muncii din România aveau sentimentul că au de-a face cu un guvern care pună la înțimă satisfacerea nevoilor lor de bază: hrana, căldură, lumină, asistență medicală etc.

Ne aflăm, însă, într-o perioadă de transformări radicale în economia românească, cu efecte corespunzătoare în structura socială a țării. Nu numai la noi, dar în întreaga Europeană de Est. Efectul social col mat fascinant al schimbărilor din economie este formarea unei noi clase mijlocii în sinul acestor societăți.

Marx cu capul în jos, aici este cheia teoretică a dezvoltării social-istorice din această parte a Europei. Gross modo, antrenarea istorică a lui Marx era că, odată cu industrializarea, proletariatul va deveni clasa cea mai numerosă a societății și, deci, va avea loc un proces

de omogenizare a societății. Revoluția științifico-tehnică a dat peste cap această previziune și, în loc de omogenizare, a produs fenomenul invers, al diferențierii sociale, iar diferențele din interiorul claselor au devenit mai accentuate decât cele dintre clase. Astfel, s-au dezvoltat asemenea grupuri socio-profesionale, ca muncitori manuali calificați și necalificați, ingineri și specialisti din industrie, funcționari și economisti, vinzători din comerț și lucrători din cooperative, salariați din administrație și aparatul de stat, corpul medical și cel din învățămînt, oamenii de știință și cercetaitori, inteligenții cu profesioni liberale, precum și un mulțim de birocrați de partid și de stat care formează grupul social conducător din societatea socialistă. Pe scurt, revoluția tehnologică a distrus virtualmente noilele de clasa muncitoare, ca o largă și compactă unitate sociologică.

Trecerea țărilor din Europa de Est la economia de piață sporește și aceleră diferențierea socială, dind naștere unor noi grupuri socio-profesionale. În primul rînd în sectoarele particulare ale economiei. Cel mai important efect social al acestor schimbări tehnologice și economice este formarea unei noi clase mijlocii în societățile est-europene.

Designur, tenenții să se afirme mai clar și mai pregnanț în țările care au adoptat mecanismele de piață cu decenii în urmă: Iugoslavia și Ungaria.

Un studiu sociologic al societății iugoslave în anii 1970 relevă că grupul socio-profesional cu cele mai mari venituri și cu statutul social cel mai înalt

ghiare. Cred că și la noi în țară, având un surprinzător de care l-a lăsat Partidul Național Liberal în raport cu Partidul Național. Tânărul se explică tocmai prin apelul liberal la elementele sociale încă în fază embrionară care tind spre un statut de clăsă mijlocie. Muncitorii rămân însă grupul social materializat la noi.

Există un singur element care desobește clasa mijlocie din Europa de Est de cea din Occident, și anume: desauna ei. În structura socială, nu există ceea ce americanii numesc *upper middle class*, adică milioane și numai cu venituri care în România ar trebui să treacă de 30.000 lei lunar. De aceea, clasa mijlocie din Europa de Est, de fapt, nu este la mijlocul societății, ci în virful piramidei sociale. Deocamdată.

Mi se pare că se impune concluzia că, dacă vrem să privim spre visitor, elaborarea pozitiei ideologice a Frontului trebuie să înțeleagă nașterea unei evoluții a forțelor sociale din România. Ar trebui să fie astfel concepută, încit să reprezinte nu numai masele muncitoare, dar și acele grupuri sociale și elementele care vor fi să formeze clasa mijlocie din România.

III. STRUCTURA ȘI CONDUCEREA F.S.N.

În știință politică există o teorie verificată de cercetări empirice care susține că orice organizație cu o structură jerarhică duce în mod necesar la oligarhie, adică la o conducere autoritară a celor din virf. Este interesant că la baza acestei teorii se află o examinare atentă a Partidului Social Democrat German din perioada dinaintea lui Hitler.

Cum se pot contracara asemenea tendințe aproape orgânic? În mod evident nu se poate renunța la structura jerarhică, după cum nu se poate renunța la conduceră unei organizații politice, și atunci sunt două posibilități: (1) să se asigure un grad de autonomie organizațiilor locale, astfel încât să nu depindă total de organul superior și (2) să existe o democrație internă suficientă de activă și de viață pentru ca orice formă de autoritarism din partea virfului să fie responsabilă în mod hotărît. Ambelor forme au lipsit cu desăvârsire în partidul comunist, fiind înlocuite cu un monolitism care a constituit sursa transformării acestui partid într-o organizație intolerantă și reprezintă.

De fapt, singura garanție a funcționării normale a autonomiei organelor locale și a unei vieți interne democratice într-un partid este existența legalizării a grupărilor sau fracțiunilor în partid. Tocmai faptul că Frontul va trebui să reprezinte straturi sociale și grupuri socio-profesionale cu interese diferite și uneori contradicții pledează în favoarea acceptării fracțiunilor în partid. Numai funcționarea acestora poate garanta că interesele acestor grupuri sociale vor putea fi săpărate, iar vederile lor exprimate în F.S.N. Experiența istorică arată că anumite grupuri sociale, cum au fost tărani sau intelectuali, au putut fi supuse unei represii silabice de către partidele comuniste, tocmai din cauză că fracțiunile care ar fi putut reprezenta interesele acestor categorii erau interzise.

Argumentul că existența fracțiunilor ar în partid politic să guverneze în mod eficient nu rezistă la confruntarea cu experiența istorică. Chiar în perioade destul de grele, după Revoluția din octombrie 1917, existența fracțiunilor de dreapta și de stânga care prezențau platforme proprii la congresele partidului și se clocau atât în presă, cât și la congrese, nu a împiedcat partidul bolșevic să conduce opera de refacere a economiei în anii '20 și chiar '30. Este situația, de asemenea, că atât în Statele Unite, cât și în țările vest-europene toate marile partide au aripi de stânga și de dreapta deosebit de active, fără ca acesta să împiedice aceste partide să guverneze.

Ei cred că la congresul F.S.N. va trebui incurajată prezentarea mai multor platforme-program și că dezbaterea care va avea loc pe această bază va constitui o afirmare a vitalității politice și ideologice a nouului partid și, tocmai, va duce la găsirea soluției optimale cu privire la programul Frontului. Teoria modernă a deciziei cere ca factorul de decizie să nu se pronunțe la începutul dezbateleri pentru că, așa cum se dovedește experiența partidelor comuniste, faptul că secretarul general prezinta de regulă programul de vizitor al partidului încă de la începutul congresului, face ca discuția să se limiteze la o serie de cuvintări anorbative, dacă nu chiar direct laudative. Numai după ascultarea diferitelor puncte de vedere exprimate în congres și după con-

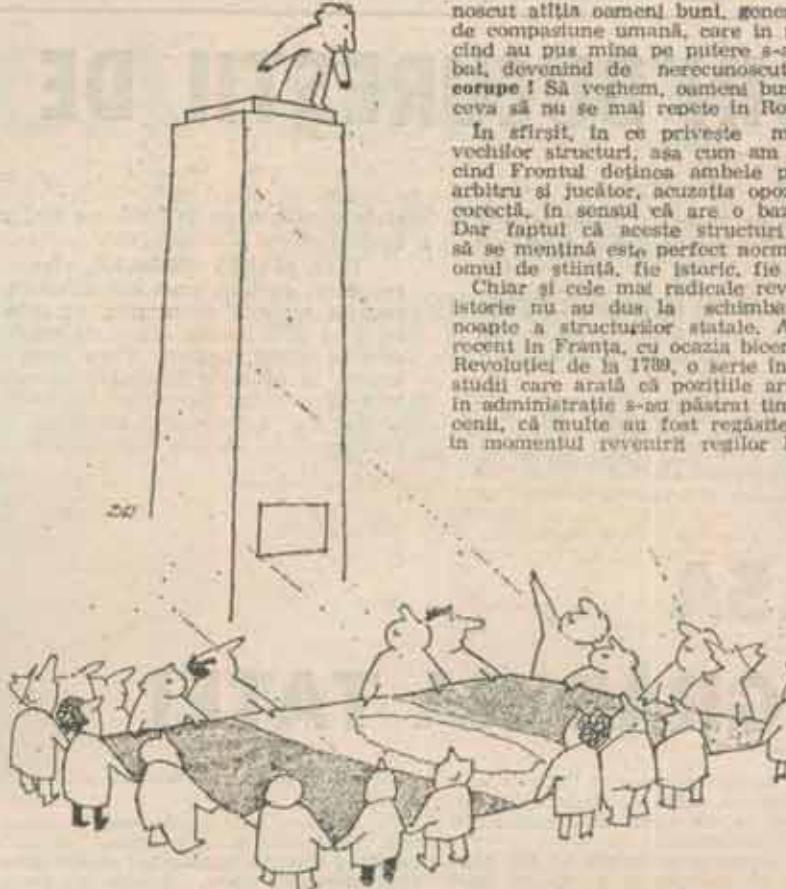
sultarea întregului organ de conducere ar putea liderul partidului să tragă concluzie, care devin astfel obligatorii pentru întregul partid.

In ce privește conducerea Frontului, se impun următoarele observații:

Perioada de provizoriat nu a permis asemenea în conduceră a unor elemente tinere, lecite din focul revoluției. Abia în campania electorală s-au distins o serie de cadre de acest fel și va fi una din sarcinile congresului de a asigura promovarea acestora în organul de conducere.

Până atunci va fi necesar să se vegheze ca elementele oportuniste și carierești care exercită o presiune formidabilă pentru a ajunge în posturi de răspunderi sau în imediata apropiere a actualilor conducători să nu-și atingă telul.

Dacă în guvern — format din tehnicieni și specialisti stând pe părțile proprii și încurajați de primul ministru să doa dovadă de independență în gindire și acțiune în exercitarea răspunderilor precise și concrete care revin ministrilor — s-a creat un spirit de lucru și un mediu putin prietenic lingusitorilor și si-cofuntorilor, nu același lucru se poate spune despre mediu inconjurător al președintelui. Aici predomină yes-menii și cei care dău din coate pentru a intra în grădina șefului. Misună așa-zisii activiști politici, legați pe viață de postul lor și deci, inclinați de „a face totul” pentru a-și păstra scaunul. Nu văd pe nici unul dintre ei spusind președintelui: „Asta nu se poate” sau „Aici nu gresit ori simți pe punctul de a gresi”, și acasă înseamnă că șeful statului este lipsit de principala sa linie de apărare împotriva unor decizii eronate. Eu am făcut-o de cîte ori a fost cazul (recunosc, fără a-mi fi mărit popularitatea) și acum, cind mă retrag din activitatea politică, societatea locul pe care il las nu trebuie să ramână gol. De-a lungul vieții am cu-

Desen de DAN SAVA IONESCU

noscut altită oameni buni, generosi, plini de compasiune umană, care în momentul cind au pus mâna pe putere s-ă schimbat, devinând de necunoscut. **Puterea corupe!** Să veghem, oameni buni, ca aşa ceea ce nu se mai reopește în România.

In sfîrșit, în ce privește menținerea vechilor structuri, aşa cum am spus-o și cind Frontul definește ambele poziții, de arbitru și jucător, acuzatul opozitiei este corectă, în sensul că are o bază reală. Dar faptul că aceste结构uri continuă să se mențină este perfect normal pentru omul de știință, fie polilog.

Chiar și cele mai radicale revoluții din istorie nu au dus la schimbarea peste noapte a structurilor statale. Au apărut recent în Franța, cu ocazia bicentenarului Revoluției de la 1789, o serie întreruptă de studii care arată că poziția aristocrației în administrație s-a păstrat timp de decenii, că multe au fost regăsite intacte în momentul revenirii regilor Bourbon.

În ce privește clasa burgheziei industriale, care urma să preia puterea, ea nici nu există în momentul revoluției și s-a format mult după aceea.

Această lucru s-a întâmplat după Revoluția rusă din 1917. În primul rînd, scolio a lipit agentul social al revoluției socialiste, adică proletariul și, întrucât bolșevicii nu puteau opera în vid, statul a preluat această funcție istorică. Înălțat de la postul de stat, după ce comunismul de razboi a dus țara la ruină, Lenin a fost nevoie să păstreze și chiar să reducă pe vecinii funcționari, singurii care se pricepeau la administrație.

Distrugerile vechilor structuri nu poate avea loc dintr-o dată și printre un ordin de sus: ea are loc treptat, ca urmare a înaintării procesului de democratizare, prin insuși efectul înaintării sistemului pluripartit, al economiei de piață și al noilor libertăți politice. Restul este demagogie sau pleoarie pentru haos.

Dar preocuparea eliminării a tot ce vine de vechiul regim nu trebuie să se reducă la structuri și nici la nomenclatură. Adevarul este că, chiar dacă partidul comunist a fost decimat, iar ideologia marxist-leninistă a suferit o infringere zdrobitoare, coexistența a lăsat rădăcini adinecă în mentalitatea, ritualurile sociale și habitudinile nu numai ale fostilor activiști, dar și ale fiecărui dintr-o noi. Deosebi, surprind cu groză reacții, miseri și expresii ale „epocii iugurtilor”, altă lume, cît și la altă.

Totuși suntem marcati de moștenirea ceaușistă și trebuie să fim consențitori de aceasta. Poate Dr. Răduț, care a trăit cincisprezece ani de la înfrângere, să fie complet înținut în aceasta și poste că din această cauză a primit astăzi deputatul voturi.

Intr-un cuvînt, democrația cere deosebită educare și reducere. Invăță și dezvoltă.

SILVIU BRUCAN

răsfrint, în final, favorabil, asupra întregului grup.

Az mai vrea să semnalizez că neincredere în responsabilitatea individualului, o anume idee proletarietă care susține colectivismul în locul individualității s-a făcut simțită în aceste 12 zile de documentare. Într-o democrație, fiecare om e responsabil pentru actele sale. Colectivitatea nu este obligată să acopere prostia. Într-o lume în care fiecare este liber să spună ce gîndeste, se separă în mod natural proștii de inteligenți, informații de neinformații, valorile de non-valori. Trebuie să spun că în grup au existat persoane care și-au numit „sarcina” de a veghează ca nu cumva „cineva” să compromiță grupul prin acte „necurățate”. Un asemenea act „necurățat”, desigur preparat în taină, a fost considerat incercarea clorilor ziaristi de a ajunge la Versoix pentru a lăsa interviuri regelui. Totuși a decură în acel fel incit ziaristii ar fi trebuit să nu mai alătură practic nici o sansă. Si totuși, ei au ajuns la Versoix printre o întâmpinare pe care o socotesc norocoasă. Inițiativa ziaristilor avea la bază nu un crez regalist, ci dorința de a cunoaște pe ultimul rege al României, de a afla de la sură imprejurările ce au dus la zile de 23 august 1944, rolul lui Antonescu în acest act, imprejurările abdicării regelui, ce crede regalele despre evenimentele din tărî. Cred că democrația în țara noastră trebuie să înceapă mai întîi cu o evaluare corectă a istoriei ultimelor cinci decenii. Figura ultimului suveran al României a fost prea mult împrejurață în noul și de aceea ea trebuie privită în perspectiva adevarului orientat de mult ne-ar conveni sau nu acesta. Din păcate, lucrurile nu sunt întotdeauna astfel, modul în care judecătării mă indreptățesc să cred că abia acum ne izbîm de roadele lectiilor multilaterale de socialistă și civilizație care au îndocrinat cu stupidență o țară întreagă timp de 4 decenii. Reacția conștientă a unor publicații ale F.S.N. în urma difuzării la T.V.R. a interviului cu regele Mihai, luate de colegul nostru Vasile Arachelian, a fost în mare să dovedească acest lucru. Acuzatul a fost că este regalist. Dar dacă un ziarist ia un interviu domnului Iliescu, Răduț, Cîmpeanu însemnat automat că este F.S.N.-ist, tăranist, liberal? Primitivismul, unel asemenea mentalități ne pun pe gînduri. Oricum, reacția grupului aflat în vizită în Elveția pentru a studia democrația, sau a unei părți a acestui grup, a fost mult mai modernă, mai civilizată. Este pare necesar să încărcăm foarte populația țării în autocare pentru a o duce în Elveția ca să înțeleagă acolo ce este aceea democrație? Sper că nu este nevoie. Că avem încă resurse pentru a o afia și a o înțelege singuri la noi acasă.

MIRELA ROZNOVEANU

DEMOCRATIA PENTRU NOI DOAR O SPERANȚĂ?

unor grupuri pentru vizitarea Genvei sau a regelui la Versoix.

Prima concluzie ar fi că, dacă această călătorie spre democrație a început printre incălcarea a unei legi democratice — la legea din țară hagajele nu ne-au fost nici măcar cîntărite înainte de imbarcare, ceea ce vădă un mod de-a privi lucrările în trenul vechiului servilism față de nomenclatura (acei e vorba de reprezentanții C.P.U.N. și F.S.N., care au timorat probabil personalul aeroportului Otopeni) — iar pe parcursul ei unii membri importanți ai delegației au mers prin Elveția cu Mercedesul și nu cu autobuzul, spre sfîrșit s-a produs o nivelare sub presiunea celor văzuți. Cred că nu a rămas fără ecou faptul că soția primarului din Arden au săptăni directorul spitalului din Glarus ne-au servit la masă, cot la cot cu familiile plătite pentru asta, și tot astă, nu a trecut neobservată lipsa de morgă a parlamentarilor sau oamenilor politici elvețieni, modestia lor izbitoare. Pe calea pe chipul locuitorilor, încroitorii lor în înțelepciune, sentimentul siguranței individuale, și, în sfîrșit că și el a sint legea, că se spune legii de bunăvoie, dar că o și pot contesta dacă ar fi cazul, apoi bunăstarea ca o consecință a libertății de gîndire și acțiune a fiecărui om — au revelat treptat grupului că cele mai de seamă consecințe ale democrației. Studierea Constituției elvețiene, a modului în care ea funcționează în social, apoi contactele numeroase cu oamenii de cele mai diverse condiții sociale au fost în măsură să provoche reacții reflexive în întreaga, o înțelegere gradată a unei societăți ce și-a creat într-un secol cel mai perfect organism național democratic din Europa. Un moment important al acestor experiențe politice a fost acela cind excusele de culori diferite (albe pentru independență și preză, roz pentru partide, etc.) au fost pur și simplu abandonate. Grupurile au fusionat pentru a deveni unul singur, dar nu unul ideal, ceea ce nu este nici măcar posibil, deoarece tensiunile nu se stinge niciodată într-un grup uman, ele acordindu-i o dinamică propria. Momentele de maximă tensiune în acest sens au fost întîlnirea cu Ernest Mühlmann, director-

ul Centrului de formare Wolfsberg de la Ermatingen și Uniunii băncilor elvețiene, președinte Partidul Liber-Democrat din Elveția, întâlnirea de la Ophikon-Glaathof cu români din Elveția, discuția de la Universitatea din Zürich cu reprezentanții corpului profesoral, declarată pe care 3 membri ai grupului au făcut-o referitor la evenimentele de la începutul lunii mai din România.

Dr. Ernest Mühlmann a gîs în discursul său pe marginile ideii de perestroika "în România", („înțînd” sau știind ceva în plus?) că în țara noastră s-a avut loc o Revoluție anticomunistă. Teorie sa, că „în acest moment la București se ținea împotriva comunitismului dar astă nu înseamnă că el a dispărut”, totuși gîsfat pe demonstrația că „nu e posibilitatea de a crea o democrație reală în cadrul comunitismului” a inclus spiritul. Grupul a susținut atunci, în mod unitar, că în România comunitismul nu mai este o realitate politică, ceea ce acordă speranță realizării democrației. Cel puțin teoretic, nimeni din grup, nici chiar reprezentanții F.S.N. nu s-au rălat teoriei dr. Mühlmann. La Universitatea din Zürich unde ne-au întîmpinat profesori universitari de fizică, istorie, economie, filosofie, pedagogie, împreună cu dr. Corneliu Constantinescu, profesor universitar de matematică la Secula Politehnica Federală, unul din membrii grupului nostru a pus o întrebare deplasată ce frizează doară maladivul și diversitatea. Urmarea a fost capitalizarea întregului grup, încercarea de a da dialogului o tonușă elevată care a stors incidentul penibil. Întîlnirea cu români din mai multe orașe elvețiene a început printre o crîșpare pe care la început n-am intelese-o. Nu înțelegeam atât eu cit și întregul grup atât de etrogen, violență de limbaj, tonul, acuzările îndreptate împotriva noastră. Totuși pornise de la informația că grupul nostru era F.S.N.-ist și C.P.U.N.-ist în totalitate (e adevarat că din 90 de persoane, 30 erau reprezentanți ai C.P.U.N. și F.S.N. și că din cel 12 municii și 12 agricultori curății în mod expres de dr. Wyss în grupul nostru nu există nici unul 0 ca și de la impresa preconcepță că toti acești reprezentanți fac parte din vechia nomenclatură comunistă. Trep-

tati lucrurile s-au limpezit. Momentul de vîrf în care grupul a reacționat ca un singur om a fost interpelarea violentă a delegației de preoți. Arhimandritul Vincentiu Griffoni a reușit să dea un răsău de o remarcabilă coerentă intelectuală, veridică și convinsă la acuzația că preoții români în totalitate au fost colaboratori securității și partidului comunist, uitându-se sacrificiile grele ale preoților români în timpul dictaturii. Experiența amări a acestor întîlniri a fost accesă a unei diasporă dezorganizate, cu multe reacții emotionale, neinformații în ceea ce privește unele nuante ale realităților politice ale țării, dezbinarea de securitate în anii dictaturii și care are în însăși nevoie de coacizie, ca și țara, pentru a ajuta țara. Vreau să precizez că după momentul de tensiune s-au putut închega dialoguri profitabile de ambelor parti. Români din Elveția reprezentă și forță intelectuală, materială și politică ce poate contribui la democratizarea țării. Am reținut în acest sens cîteva prezente deseșibile prin devotament și abnegare: din dr. Ioana Lăncrăjan, care a trimis importante ajutoare României, ziarista Huxandra Popa, arhitecta Sanda Budis, domnica să ajute țara prin raporte și nu prin vorbe.

O altă încercare revelatoare a fost Declarația pe care am numit-o de la Zürich scrisă de 3 membri ai grupului, neliniștiți de ceea ce se întâmplă în țară. Textul, difuzat ulterior la B.B.C. și Europa Liberă și publicat și în țară în Astra a fost scris în ziua de 3 mai din inițiativa lui Vasile Gogea cîrca 1-2-3 și răstăcătă C-tin Tici Dumitrescu și subsemnată. La el au aderat încă 11 persoane, reprezentanți ai partidelor, bisericii, pressei, parlamentari. Interesant este că, prinzind de veste de ceea ce se întâmplă, unele persoane din grup au început imediat o campanie de discreditare a semnătorilor și de timorare a virulilor aderanți la Declarație. Dar, ca într-o democrație reală, în final a fost respectată inițiativa politică a unei frații. Faptul că din 90 de persoane, 14 au semnat declarația, a dovedit că o minoritate, altădată sub protecția unei legi democratice care prevedea minoritățile valorice și un cantitativ, își poate susține un punct de vedere care s-a

DOUĂ CASE DIN BUCUREȘTII DE ALTĂDATĂ

Textele următoare sunt inedite. Pătrunse de nostalgie cum sunt, ele evocă atmosfera aceluiasi cartier bucureștean acum opțezi sau o sută de ani. Înțimplător, casele de care e vorba erau învecinate: una, a lui Tomazigara, pe actuala stradă Alexandru Sahia (fostă Gh. C. Cantacuzino, fostă Polonă), cecalită, a generalului Stefan Hoiban, pe strada Dionisie. Amintirile din care ni s-a îngăduit să reproducem aceste extrase au fost adreseate numai cercului strict al familiei, asadar au o spontaneitate care le adaugă multă valoare.

ALEXANDRU TZIGARA-SAMURCAS este cunoscutul istoric de artă, întemeietorul Muzeului de Artă Populară de la Soseaua, și s-a născut în 1922. Memorile sale au fost redactate prin 1947–1950, cind treceaseră vreo saptezeci de ani de când își se intăpăraseră în minte imaginile pe care le face să se perinde. Mahalaua Batiștei, aşa cum a cunoscut-o

el în copilarie, pe la 1885, nu mai era întotdeauna aceeași în 1906, dată la care se referă al doilea text.

D-na **MARIA HOLBAN**, căreia istorici din țara noastră îl poartă respectul cuvenit unei exceptionale vocații și unei experiențe cum, aproape, nu mai avem alta, se întoarce. În acești ani de reculegere în care nu și-a înțelesă căsuță de puțin activitatea, în trecutul pentru care este ea însăși martor. Flică unul atașat militar la Petersburg, unde a asistat la ultimele festivități ale curții lui Nicolae Alexandrovici, înainte de a vedea Revoluția învingătoare, povestea aci scene din viața zilnică de la începutul secolului. Paginile pe care ni le-a incredințat sunt scrise opt decenii mai târziu, în 1936.

ANDREI PIPIDI

Dovadă de gospodar încusit a dat tata, clăindu-și, înainte de căsătorie, casa menită să devină cultul viitorului său fiu.

Din numeroasele locuințe în care m-am petrecut în cursul anilor, tot acelașă iubitor mei părinti îmi apăre ca cea mai plăcută, răminând învalizată în nimbul poeziei trecutului, de care eu căt mai mult mă depărțesc, cu atât mai clar îmi amintesc, fără ca amănuntele, răsărită din boala uitării trecătoare, să imprăștie far-mecul în care plutește căminul în care m-am născut.

Cu toată dorința veche, de cind m-am căsătorit, de a urma pilda tatălui, nevedinic am fost să-mi înjgeb și eu un cubl al meu. Își acum la bătrânețe, coborind înapre lacurice dinspre miazănoapte ale Capitalei, mă minuzesc, văzând pe ambele părți ale splendidei Soseale Jianu, atât de palat ale contemporanilor mei care au reușit să alăbu case proprii, fără să pot să eu căt mai mult ca mine vor fi contrabuia la renasterea culturală a tălit. Înțorindu-mă înapă de la lacuri și privind înapre Sud, de departe, pe deasupra caselor și copacilor, răsăcă turmul verde al Muzeului de Artă Națională din Soseaua Kisseloff, dindu-mi satisfacție că totusi de mine și ridicătă cea mai înaltă și înălțătoare clădire din întreaga regiune, maghișindu-mă potedea cu gindul că nu pentru folosința-mi proprie, ci pentru aceea și întregului naom ea a fost concepută și realizată cu prețul atât de generos consimțut mai ales în volumul de *Muzeografie românească* ce i-am închinat.

Aiciunind regretul luiu prin amintirea locuințelor oficiale de a căror folosință în schimb s-a bucurat de mai multe decenii, să ne întoarcem la frumoasa reabilitare a vecinătății tălit. Pînă în 1945 era încă neschimbată casa din str. Polonă 21, (apoi str. Gogu Cantacuzino), ridicată de tată în 1884, cum arătau cîrile de balconul de metal d-asupra intrării. Azi e înlocuită prin blocul aliniat de acel mai mare ridicat pe proprietatea vecină a Porumbăreului, servind acum drept circumscriptie fiscală. Casa tatăl era chiar în imina mahalalei, pește drum de locuința viitorului său soțru. Avea două etaje, cum se zicea atunci, nesocotindu-se parterul. În fața casei se afla grădina, înconjurată de altfel, spatiul fiind astăzi liber de clădiri. Închit din balconul nostru se vedea filindă steagul de la Palatul Regal.

Corpul principal al casei avea la stradă două încăperi: una spre grădină, cu două ferestre — odată zisă turcescă — și altă mai mică, biroul tatăl. Despartite prin hall-ul scărilor; mai erau, înspre curte, sufrageria și anexa ei cu coridorul său bucatarie. Intrarea în hall-ul spațios se facea prin ușă cu găuri colorate, dublată de una de stejar ce nu se închidea decât noaptea. În catul de jos corespondea celor de jos boudoir-ul mamăi și încăperea părinților; iar d-asupra sufrageriei cu anexă o singură odală, la închent prevăzută ca salon, dar devenită odată conților.

In continuare anexelor erau grajdul de patru cali, sovoranele, podul de fin și alte acareturi. În curte un put cu roată, în fundul cărula se străduiau să primească oglindirea lunei în fugă ei pe luciu apel.

Dintre încăperile, dragă-mi-era odaia turcescă, care mi-a rămas mai bine înțipătră în minte, deși a fost prima desfășurată în cătiva ani după moarte tatăl. Tapisată în verde, odaia cuprindea o sofa mare, îmbrăcată ca și litură în matase verde, ripsată. În față lor o masă rotundă, la nivelul sottoșei pe care erau înșiruite serumierele și chiseau de porțelan alb cu ornamente argintate, vesele pline de boeme proaspăt tăiat în casă. Pe o etajeră joasă se afla narghilăș, cu care atât ne-am jucat, ca copii, oină am distrus-o. Din serviciul de cafea au mai rămas cîteva felegăse de porțelan din Viena — azi „vieux Vienne” cu maceu stumului de albine — frumos surite și colorate precum surfurile lor de metal aurat.

Din serviciul de dulocătă de clocătar verde n-a mai rămas decât chiseaua și linguritele de argint cu inițialele tatăl în chirilice.

Eleganța ibile turcescă a dispărut, usat fiind, nerămnind decit îmboalăul de armă. De urgia vremii și de mania distrugătoare a noastră, ca copii, a mai scăpat și rumîniul mobil de Coran, îmbrăcat în comburi de sidef și de os, ce încep a se detura. Din pianofioala de vînătoare a tatăl nu mi-a rămas decât latazul, cu inscripție turcescă pe placă de argint, cu miner de corn de cerb, purtind gravate inițialele în chirilice ale tatăl, și două pistoale cu

insolitoare în alergările noastre prin curte și grădină.

Cu vremea, frumoasele mobile imbrăcate în mătăsuri său deteriorat; catul de los fiind succesiv abandonat devenind depozitul mobilierelor uzate. Boudoir-ul devenit cameră mea, în locul colțarului din odaia turcescă se urca canapeaua coa verde, servindu-mi drept pat, iar biroul tatăl drept masă de lucru; iar hall-ul de sus devenind sufragerie.

Jesa financiară accentuindu-se, mama se văzu nevoită să vindă grădina din fața casei, iar nouă clădire ne răpi perspectiva largă de pîna aci, reducându-ne și lumina. Neputind efectua unele reparări impoarte, mama, cedind sfatulor unchiului, care plănuia o nouă clădire pe locul vîii bunicilor, vinđu peste cîtuță tata și pe care cu nesusă durere am părăsit-o, eluind să consolăm pe mama ce cu greu se despărțe de culoul fericirii sale.

Grădina, mare, eli tot cuprinsul casei și al curții, era colțul de rai al tatăl pe care singur o îngrăzise. Izolată era de stradă printre perdeaua de liliac de-a lungul grădăjului de fier și prin înalte zapăluri de scinduri, de celelalte grădini înconjurate cu care împreună alcătuiau o mare oază de verdeță. Era sădătă la întărire, fără artificii și de acela cu

înfățuirea unui mic paradis (*Le paradou de l'abbé Mouret*, par E. Zola) ca scena în care chiar un prea habotnic papastas îmbătat de farmecul naturii a păcălit, ca și Adamul din Paradis.

Florile variind după anotimpuri și trăsătruii ce se primeneau toată vara, erau dăru lungul scundului grădăj de fier despartitor de curte, iar în restul grădinil, fără sădăt numai domi roditori, mulți din ei ca migdale, caisi, nuci, piersici, ciresi bătrâni de mai bine de o generație, printre care se furiseau și smochinii plantati și specii ingrijite și adăpostiți contra frigului.

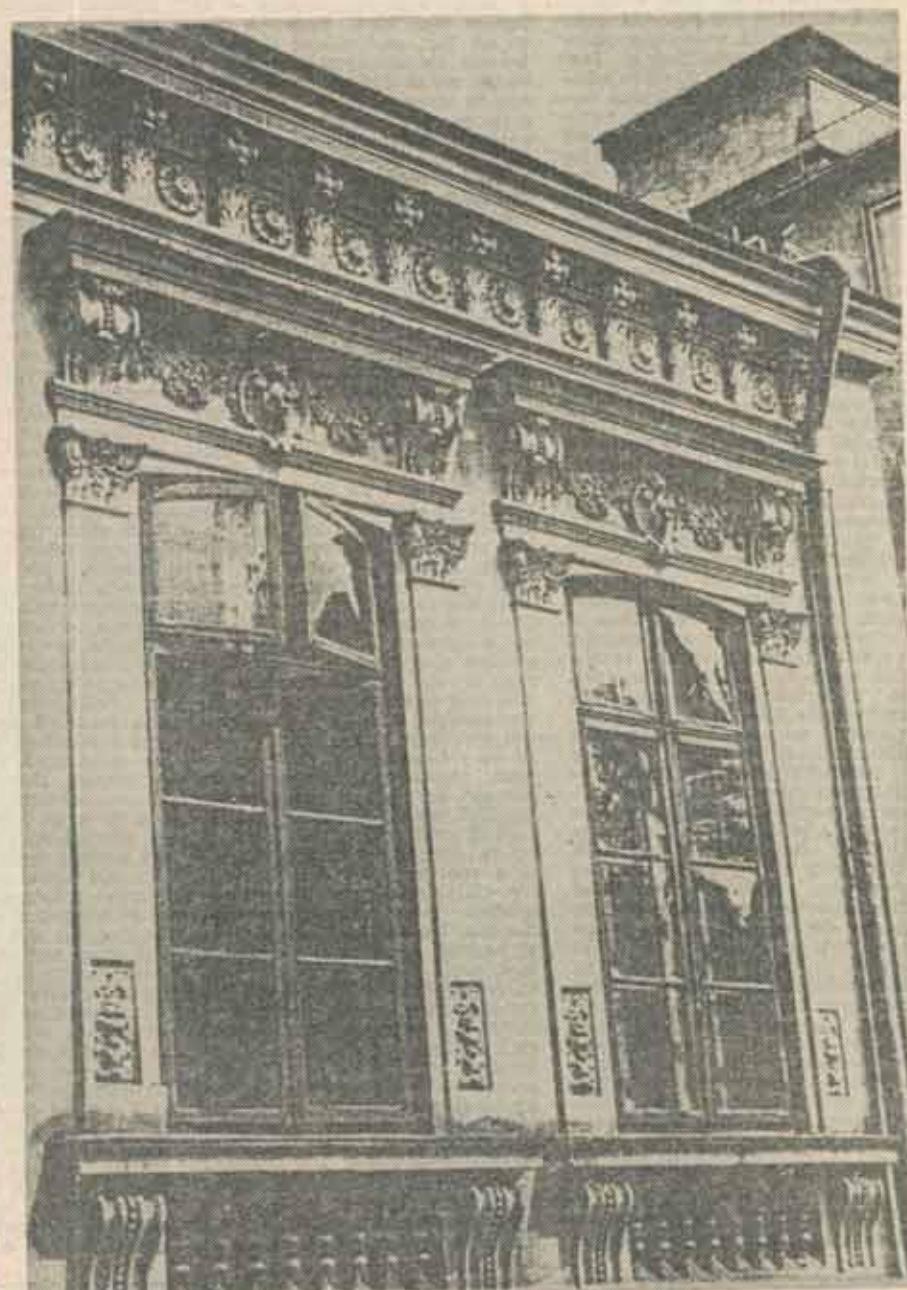
In mijlocul acestei grădini, pe o moșă, chioșcul adăbut de viață tămîtoare sub care părinții obisnuiau să la, la răcoare, gustarea lor de dimineață în zilele de vară în jurul unei mese de marmură albă, existența azi la via din Mercur.

Printre arborii aflați înainte de cumpărarea lotului de către tată se aflau și cei producători ai gustoaselor „Reine-claudie” ce de atunci preferă celorlalte fructe. Cu cînd după ce ne-a părăsit tată, grădina, rămasă fără stăpân, s-a sălbăticit, unii trandafiri dău în locul florilor lor boabe de măces, al căror suc tomnatic îl sucă, fără a hănu continutul de vitamine ce îl se atribuie acum. In amintirea grădinii, m-am străduit să sădăc la vie într-un colt bine inserit, la adăpost de crăciuni, smochini, a căror gust de la tata l-am moștenit pe lingă atâtice altele nerealizabile.

Din micul „Paradou” mi s-au tras și prietenii de mare preț în viață, după cum se va vedea.

AI. TZIGARA-SAMURCAS

CASA ȘI GRĂDINA TATEI

REMINISCENȚE:

Casa mai există încă, mult pocită de schimbările ce le-a suferit. Poartă atunci, cred, nr. 58 : însă mai adăugă un etaj meschin și s-a clădit în curtea grădină mare din față, mai retrăsă de la stradă — un fel de casă fără rost cu unul sau două etaje de locuit. Pe vremea noastră era curte de-a lungul casei și tot restul era grădină cu gașcani și flori puse de părintii mei, în fund era un fel de chioșc de vară destinat de dărăpână în care am vrut să o botezăm creșinete pe bătaia Fiții, pe nemțește „du sollist Fitz heissen”, nicio rea că bona noastră ne-a spus că pisiile nu supără nici un fel de baie, nici ortodoxă, nici de altă confesiune și Fiții a scăpat. Aceasta grădină a fost odată, și în casă este actualmente circa 1 sanitată. Am intrat în ea cu emoție. Zidurile sunt același, spațiile în fel, doar biroul nu mai este, în locul lui fiind scară meschină spre etaj. Am regăsit întocmai ușa cea mare de la intrare, holul cu cele două uși la stânga : saloul și biroul și cu două uși pe dreapta : odaia părintilor și un coridor destul de larg, dur fără lumină naturală, care dorea în odaia cea mai spațioasă, sufrageria, corridorul având uși spre odaia părintilor, ca și spre a noastră. Fiecare casă își avea anumite amintiri. Sufrageria și-o avea pe Fiții care două zile a fost pierdută și a treia zi a apărut, prizoniera divanului, într-o stare de extenuare lesne de închipuit. Odaia copiilor îmi revine cu imagini fragmentare care se suprapun. Mai întâi era o icoană pe lemn a unei sfinte (Paraschiva?) distribuind pline săracilor, în timp ce tatăl ei venea cu toporul să-o moare, apoi o icoană îmbrăcată în metal (argint?) care nu mai și ce reprezenta. Era o lămpă de perete de portelan alb și o veilleuse de la Florica cu găsimuri mici de multe culori (toate cu petrol și pregătită în fiecare zi ca să ardă frumos și să nu „fleze”). Erau cărți de povesti nemțești din care ne citem bona noastră, și mai erau și surte „biblișche Geschichten”, din care ascultam cu viu interes cele din Vechiul Testament, dar cind a fost vorba de patimile lui Hristos am plins cu atită durere, înclinația care a intrat atunci în odaia noastră a vrut să cunoască motivul jalei mele și îndată după aceea a confiscat carteia (pe care nu am mai văzut-o niciodată).

Odaia părintilor era luminată, pe lingă „suspenziune”, de o lămpă mult mai luminosă cu sprii care cerea o atenție deosebită. Numai tata o aprindea. A luat foc de două ori și în minte că prima dată a fost luată în flăcări de tata și zvîrlită pe geam în curte, de unde a fost spul reconditionată și folosită din nou. Încerc să-mi amintesc cind și în ce imprejurare s-a produs o două aventură cu lampa de spri, dar degeaba, nu îmi mai amintesc urmărea. Despre salon am puține amintiri destul de confuze. Mobila era în lemn de trandafir cu „velours de Génés” de stil Louis XV trecut prin II-e Empire, formind un fel de medalioane. Nu ștui dacă mi-ar place astăzi, atunci nu pot să zic că îmi placea. Destul de scură vreme după aceea, cind s-au impachetat mobilele pentru St. Petersburg, mobila de salon a fost trimisă la Buzău în păstrare, unde a fost furată împreună cu multe alte mobile depuse acolo. În minte foarte bine cum arăta săbat-jurnalul de la lampa mare de cristal pe piele, luminată atunci cu petrol, acum cu lumina electrică. Era în formă de pagodă și toată din petale de flori de culoare trandafirie. Nu ștui ce să-mi intimplat cu pagoda care îmi placea foarte mult. În salon eram chemată să spunem bună ziua prietenilor casei și să sărbătorim excepțional mina cu coacăilor bătrâne... lucru care nu mă impăca de loc. Amintirile vin toate deodată. Parcă o tin minte pe tante Lixica întrînd în saloan cu un pisoi mic doar de 1-2 zile, înălțat în batista ei, pe care l-a găsit aruncat pe trotuar pe o foarte mică distanță de la casa Mincu (str. Mercur 19) și locuința noastră de pe Dionisie, traversând doar curtea biserică Pitar Moș. În felul acesta Fiții a fost adoptată și salvată. Cât privește biroul, în el începea... un birou destul de masiv și foarte încăpător, un divan pentru Florica și soțul ei de atunci, maiorul de cavalerie L. Petcuș, cind au venit pentru cîteva zile de la Buzău și parcă o bibliotecă turnantă. În hall și salon erau făcuși și alte plante

prețuite atunci pe care nichiodată nu le-am iubit și erau și unul sau doi palmieri Fenix care îmi placeau. Erau și rodii, dar unde se păstrau iar na nu și în deloc. Acestea erau cele care se răsfringeau în lumeni copiilor, dar despre nesiguranța din 1907 și despre zgîrcenia proprietarilor care pretențeau o chirie mult sporită pe baza tocmai a reparatiilor massive făcute de părintii mei după și în afara de închiererea contractului de închiriere, nu știam și nimic.

Încălzii și care a făcut ca totul să se rotescă în jurul meu, inclusiv vulturul ce se vede dominând Viena, apoi pensiunea de familie, unde se aflau tot atunci un ofițer, Felix, cu soția lui, și unde l-am întrevăzut pe d-rul Clureu, sfântos și simpatic. Revăd ascensorul de la locuința unuia din profesori, consultul care după judecata unanimă a fost o adevărată tragedie pe sfârșit etc. Cred că acestea se întimplau pe la 1908.

Atunci cred că am ajuns în strada Dionisie, unde am stat doi ani. Repariile au început de îndată cu noi în casă. Au venit să refacă sobele (românești, cu colonete) niste zidari din afară. În schimb, în hall muncea personalul casei. O jin minte pe Bălașa (servitoarea noastră, tip de tiganecă, dar semănând sidemă cu d-na Mary Catargi, mama lui Togo Catargi, pictorul,

din anul precedent. Dar știi bine că atunci am primit, sora mea și cu mine, de la Florica o păpușă foarte mare cu păr natural (fusese dată de mama care o cumpărase pentru Florica, mai târziu cu zece ani). Acuma întinerise cu ajutorul unor specialiști și învățase din nou să facă bezele și să zică „Papa și Maman”, știa și să umbile dacă era înținută într-un anumit fel. Mai erau două păpuși îmbrăcate în chip de Lord Fauntleroy în catifea „bordeaux” și lui Adinei și în catifea de albastru sefirovul a mea). Cu multă lipsă de imaginea noii-i-am botezat pe amindoi Florin pentru că veneau de la Florica. În același chip două June, una blondă în muselină vaporosă ca albastru cerului (a mea) se numea Mirosloara pentru că fusese dată de mătușa noastră Marie Stănculescu și alta similară, brună, în rochie roșie a lui Adinei purtă același nume pentru același motiv. Două pisici de metal erau făcute pentru a păstra bani, cu cheia respectivă pentru a nu fi sălii să spargă pisica pentru a ajunge la bani. Erau date de fratele mamăi, Nicu. De revelion era pom de Crăciun la tante Lixica pentru copii și apoi masa ca de Anul Nou pentru cei mari. Salonul era deschis, pomul imens și împodobit. Erau mulți copii din care nu li cunoșteam pe toți. Între altele, era Gaby Mincu, care venea anume de la Focșani. Mai întâi asistam la dansul unei poale care se sula pe o scară și facea diferite figuri însoțite de o muzică din secolul trecut. O dată numai și gata, nu trebuia abuzat pentru că era bătrîn și subred... Erau și băletii Sideri, și Dinu Desiliu, mai mare cu vreo doi ani și contemporanul meu Coty Găneșcu etc. Din cind în cind se deschidea o clipă ușa spre sala de mîncare cu masa întinsă pentru revelion. Dudu și cu Dinu Desiliu improviza o mică scenă, cu Dudu ofițer și Dinu soldat, gata să se dea de gol încercind să elucuească ceva de pe masa spre hâzul nostru. Dar se lăcea tirzii și noi ne întorceam acasă prin curtea bisericii iar părinții rămineau la masă. În minte de indignare tutelă în fața unei mojicii a mătușei lui tante Lixica — D-na Brăescu, născută Robescu — care a spus cu superioritate după ce Ion Mincu și obiceiuri apucate și de el mergind cu carul cu boi în noaptea Anului Nou: „O fi fost aşa pe la D-voastră, dar la noi nu se mergea cu carul eu bol!”. Amănuinț pe care mi l-au povestit mai tîrziu părinții.

Primăvara, cind era frumos, mergeam să ne plimbăm la șosea. Mai întâi luam tramvialul cu cai de la Clemeția. Caii aveau bonetele de plină contra insolajelor. Dar aceasta, vara, Mergeam pînă în strada Română. Aici înșopteam tramvialul de vară cu perdele ce nici nu tremurau de vreo indiere pînă la Capul Podului. De aci ne plimbam pe jos pînă la reîntoarcere. Alteori mergeam pe jos pînă în Dobrogea la o biată dugheană La Specranta, avind deasupra ușii reprezentată o femeie drapată în verde înțind o ancoră. Îmi placeau foarte mult și drumurile într-acolo pentru vreo anumă sau năsture — erau o aventură din cele mai prețuite.

MARIA HOLBAN

Str. DIONISIE

Ei profitam de cărțile de scoală ale surorii mele, adică la drept vorbind toate cărțile erau în dublu exemplar. De cînd am învățat aproape singura, folosind abecedarul, foarte bun de altminteri. Mă pasionașem atunci pentru „Universul”, dar în fond pentru folioanele său care se numea **Eroare Fatală**. Nu știam nici ce înseamnă Eroare și nici Fatală, dar cîteva înainte. Descoperisem și altă rubrică de mare interes : se numea, cred, **Fapte din Capitală sau Fapte Diverse**. Cîteam cu mult interes, indiferent că traduceam concubin prin colocatar. Ce importă? Era dramă, oricum să ar fi numit. Ceva obscur mă oprea de a mă lăuda cu lecturile mele. Dar ele au fost descoperite și „Universul” a devenit inaccesibil.

La examenul de clasa I pe care l-am trecut odată cu sora mea care avea 7 ani împliniți, iar eu aveam un an mai puțin... la școală Clementei, asistau și tante Lixica și Dudu și Mariela, nu și pentru ce sau pentru cine. Necunoscind nimic din ale scoalei erau absolut lipsita de emoție, și de la tablă priveam pe geam spre disperarea mamei care îmi făcea semn pe care nu le înțelegeam. În seria mea mai era și un băiat mort de frică : Niculescu-Dorobanțu, obez și cu respirație tăiată. A fost întrebăt, între altele, ce înseamnă cuvintul „istot”. „Adică obraznic”, a spus el după ce a suferit în tăcere. Răspunsul a fost primul cu neîncredere, dar îmi dău seamă că întrebarea fusese destul de grea.

Revin iar la casa din Dionisie. Nu ștui cind ne-am mutat acolo, desigur după febra tifoidă de la Sinaia, dar totuși înainte de drumul la Viena pentru pîciorul meu drept, o idee mal subțire decât cel sting (!). Cît s-au consumat părintii mei atunci! În minte ca prin vis amețeala mea din cauza unui pahar de vin dat cu tot zorul într-o gară din Austria pentru a mă

și bună și devotată) muncind în gînunchi cu o pensulă, dar nu mai știa dacă freaca lemnărie de la ușa mare de intrare sau vopsea dușumelele. Hallul era oarecum plăminul întregii case. În dreapta respiră înălțit o sobă mare pentru coș și lemne, mai puternică decât toate iernile. Dar hallul devenea sufletul întregii case în Ajunul Crăciunului. Se desfășura un program anume. În început se numea, cred, **Fapte din Capitală sau Fapte Diverse**. Cîteam cu mult interes, indiferent că traduceam concubin prin colocatar. Ce importă? Era dramă, oricum să ar fi numit. Ceva obscur mă oprea de a mă lăuda cu lecturile mele. Dar ele au fost descoperite și „Universul” a devenit inaccesibil.

În minte că bună și devotată) muncind în gînunchi cu o pensulă, dar nu mai știa dacă freaca lemnărie de la ușa mare de intrare sau vopsea dușumelelele. Hallul era oarecum plăminul întregii case. În dreapta respiră înălțit o sobă mare pentru coș și lemne, mai puternică decât toate iernile. Dar hallul devenea sufletul întregii case în Ajunul Crăciunului. Se desfășura un program anume. În început se numea, cred, **Fapte din Capitală sau Fapte Diverse**. Cîteam cu mult interes, indiferent că traduceam concubin prin colocatar. Ce importă? Era dramă, oricum să ar fi numit. Ceva obscur mă oprea de a mă lăuda cu lecturile mele. Dar ele au fost descoperite și „Universul” a devenit inaccesibil.

În minte că bună și devotată) muncind în gînunchi cu o pensulă, dar nu mai știa dacă freaca lemnărie de la ușa mare de intrare sau vopsea dușumelelele. Hallul era oarecum plăminul întregii case. În dreapta respiră înălțit o sobă mare pentru coș și lemne, mai puternică decât toate iernile. Dar hallul devenea sufletul întregii case în Ajunul Crăciunului. Se desfășura un program anume. În început se numea, cred, **Fapte din Capitală sau Fapte Diverse**. Cîteam cu mult interes, indiferent că traduceam concubin prin colocatar. Ce importă? Era dramă, oricum să ar fi numit. Ceva obscur mă oprea de a mă lăuda cu lecturile mele. Dar ele au fost descoperite și „Universul” a devenit inaccesibil.

În minte că bună și devotată) muncind în gînunchi cu o pensulă, dar nu mai știa dacă freaca lemnărie de la ușa mare de intrare sau vopsea dușumelelele. Hallul era oarecum plăminul întregii case. În dreapta respiră înălțit o sobă mare pentru coș și lemne, mai puternică decât toate iernile. Dar hallul devenea sufletul întregii case în Ajunul Crăciunului. Se desfășura un program anume. În început se numea, cred, **Fapte din Capitală sau Fapte Diverse**. Cîteam cu mult interes, indiferent că traduceam concubin prin colocatar. Ce importă? Era dramă, oricum să ar fi numit. Ceva obscur mă oprea de a mă lăuda cu lecturile mele. Dar ele au fost descoperite și „Universul” a devenit inaccesibil.

În minte că bună și devotată) muncind în gînunchi cu o pensulă, dar nu mai știa dacă freaca lemnărie de la ușa mare de intrare sau vopsea dușumelelele. Hallul era oarecum plăminul întregii case. În dreapta respiră înălțit o sobă mare pentru coș și lemne, mai puternică decât toate iernile. Dar hallul devenea sufletul întregii case în Ajunul Crăciunului. Se desfășura un program anume. În început se numea, cred, **Fapte din Capitală sau Fapte Diverse**. Cîteam cu mult interes, indiferent că traduceam concubin prin colocatar. Ce importă? Era dramă, oricum să ar fi numit. Ceva obscur mă oprea de a mă lăuda cu lecturile mele. Dar ele au fost descoperite și „Universul” a devenit inaccesibil.

În minte că bună și devotată) muncind în gînunchi cu o pensulă, dar nu mai știa dacă freaca lemnărie de la ușa mare de intrare sau vopsea dușumelelele. Hallul era oarecum plăminul întregii case. În dreapta respiră înălțit o sobă mare pentru coș și lemne, mai puternică decât toate iernile. Dar hallul devenea sufletul întregii case în Ajunul Crăciunului. Se desfășura un program anume. În început se numea, cred, **Fapte din Capitală sau Fapte Diverse**. Cîteam cu mult interes, indiferent că traduceam concubin prin colocatar. Ce importă? Era dramă, oricum să ar fi numit. Ceva obscur mă oprea de a mă lăuda cu lecturile mele. Dar ele au fost descoperite și „Universul” a devenit inaccesibil.

În minte că bună și devotată) muncind în gînunchi cu o pensulă, dar nu mai știa dacă freaca lemnărie de la ușa mare de intrare sau vopsea dușumelelele. Hallul era oarecum plăminul întregii case. În dreapta respiră înălțit o sobă mare pentru coș și lemne, mai puternică decât toate iernile. Dar hallul devenea sufletul întregii case în Ajunul Crăciunului. Se desfășura un program anume. În început se numea, cred, **Fapte din Capitală sau Fapte Diverse**. Cîteam cu mult interes, indiferent că traduceam concubin prin colocatar. Ce importă? Era dramă, oricum să ar fi numit. Ceva obscur mă oprea de a mă lăuda cu lecturile mele. Dar ele au fost descoperite și „Universul” a devenit inaccesibil.

În minte că bună și devotată) muncind în gînunchi cu o pensulă, dar nu mai știa dacă freaca lemnărie de la ușa mare de intrare sau vopsea dușumelelele. Hallul era oarecum plăminul întregii case. În dreapta respiră înălțit o sobă mare pentru coș și lemne, mai puternică decât toate iernile. Dar hallul devenea sufletul întregii case în Ajunul Crăciunului. Se desfășura un program anume. În început se numea, cred, **Fapte din Capitală sau Fapte Diverse**. Cîteam cu mult interes, indiferent că traduceam concubin prin colocatar. Ce importă? Era dramă, oricum să ar fi numit. Ceva obscur mă oprea de a mă lăuda cu lecturile mele. Dar ele au fost descoperite și „Universul” a devenit inaccesibil.

În minte că bună și devotată) muncind în gînunchi cu o pensulă, dar nu mai știa dacă freaca lemnărie de la ușa mare de intrare sau vopsea dușumelelele. Hallul era oarecum plăminul întregii case. În dreapta respiră înălțit o sobă mare pentru coș și lemne, mai puternică decât toate iernile. Dar hallul devenea sufletul întregii case în Ajunul Crăciunului. Se desfășura un program anume. În început se numea, cred, **Fapte din Capitală sau Fapte Diverse**. Cîteam cu mult interes, indiferent că traduceam concubin prin colocatar. Ce importă? Era dramă, oricum să ar fi numit. Ceva obscur mă oprea de a mă lăuda cu lecturile mele. Dar ele au fost descoperite și „Universul” a devenit inaccesibil.

În minte că bună și devotată) muncind în gînunchi cu o pensulă, dar nu mai știa dacă freaca lemnărie de la ușa mare de intrare sau vopsea dușumelelele. Hallul era oarecum plăminul întregii case. În dreapta respiră înălțit o sobă mare pentru coș și lemne, mai puternică decât toate iernile. Dar hallul devenea sufletul întregii case în Ajunul Crăciunului. Se desfășura un program anume. În început se numea, cred, **Fapte din Capitală sau Fapte Diverse**. Cîteam cu mult interes, indiferent că traduceam concubin prin colocatar. Ce importă? Era dramă, oricum să ar fi numit. Ceva obscur mă oprea de a mă lăuda cu lecturile mele. Dar ele au fost descoperite și „Universul” a devenit inaccesibil.

În minte că bună și devotată) muncind în gînunchi cu o pensulă, dar nu mai știa dacă freaca lemnărie de la ușa mare de intrare sau vopsea dușumelelele. Hallul era oarecum plăminul întregii case. În dreapta respiră înălțit o sobă mare pentru coș și lemne, mai puternică decât toate iernile. Dar hallul devenea sufletul întregii case în Ajunul Crăciunului. Se desfășura un program anume. În început se numea, cred, **Fapte din Capitală sau Fapte Diverse**. Cîteam cu mult interes, indiferent că traduceam concubin prin colocatar. Ce importă? Era dramă, oricum să ar fi numit. Ceva obscur mă oprea de a mă lăuda cu lecturile mele. Dar ele au fost descoperite și „Universul” a devenit inaccesibil.

În minte că bună și devotată) muncind în gînunchi cu o pensulă, dar nu mai știa dacă freaca lemnărie de la ușa mare de intrare sau vopsea dușumelelele. Hallul era oarecum plăminul întregii case. În dreapta respiră înălțit o sobă mare pentru coș și lemne, mai puternică decât toate iernile. Dar hallul devenea sufletul întregii case în Ajunul Crăciunului. Se desfășura un program anume. În început se numea, cred, **Fapte din Capitală sau Fapte Diverse**. Cîteam cu mult interes, indiferent că traduceam concubin prin colocatar. Ce importă? Era dramă, oricum să ar fi numit. Ceva obscur mă oprea de a mă lăuda cu lecturile mele. Dar ele au fost descoperite și „Universul” a devenit inaccesibil.

În minte că bună și devotată) muncind în gînunchi cu o pensulă,

ALT BUCUREȘTI

GAIL KLIGMAN

GAIL KLIGMAN, profesor asociat de antropologie și sociologie la University of Texas, Austin, este o veche prietenă a țării noastre. Fenomenul românesc nu este pentru ea un obiect exotic de studiu, ci o preocupare profesională în care a investit spirit de observație, empatie, participare.

Publicăm notatiile vizitatoarei americane; chiar dacă ele se referă la o perioadă „îndepărtață” (că „anii” să fi trecut oare din ianuarie–februarie 1959 și pînă astăzi?); această perioadă și felul cum ea se reflectă în spiritul unui observator avizat își păstrează prospețimea.

CALIN ANASTASIU

Așa se situa la București la începutul lui februarie, întrebându-mă cum va fi arătind România de după Ceaușescu. Prima moșe intinție cu acest oraș avea loc în vara lui 1974. Pe vremea aceea mai era încă posibil să-ți imaginezi motivul centru care călătorii sășii sădătă în București, poftinu să-i numească „Parizul Orientalului”. Desigur, epoca marilor bulevarduri încrucișindu-se cu o mulțime de strădule clocotind de viață, înțesate de cafeneze și magazine, epoca acceaia apusene de mulți. Cataclismul urbanistic prin care acest oraș a trecut ca urmare a planurilor megalomane ale lui Ceaușescu se va resimți multă vreme dinăuntru lumen socială a bucurestenilor și va refacă. Zona acoperită de proiectul Bulevardul Victoriei Socialistului a inghitit fără cruce casete, magazine și bisericile dintr-o cincină a centrului capitolului. Refacerea de pe urma dezastrelui „multilateral” din anii lui Ceaușescu va fi un proces extrem de adevărat. Timărul primar al Bucureștiului, modic cercetător și specialist în biologia celulară, era îngrijorat. „Cum vom refacă infrastructura orașului? Drumurile, rețea sanitară, transportul, medicamentele, rezervele de alimente – toate se află într-o stare deplorabilă. Unde vom găsi resurse pentru redresarea lor? În ultimii douăzeci și cinci de ani nu s-a făcut nimic. Asigurările sociale pentru persoanele în vîrstă, ca și cele pentru handicapăti, ridică probleme serioase. Este somaj, criminalitatea creș-

te, avem o criză de locuințe.” Listă primarului se oprea aici.

Cu toate acestea, în februarie, viața orașului înregistra mici îmbunătățiri. Încălzirea era satisfăcătoare (furnă bilăndă ajutând), apă caldă era furnizată în intervale relativ regulate, exista electricitate. Pînă și iluminarea străzilor cunoșteuse o minimă ameliorare: nu mai erau sălii să folosească lanternele de buzunar pe care, începînd din 1961, le aduceam eu mine la București. Dar, în pofta micilor ameliorări, euforia zilelor de decembrie, a zilelor eliberării cu prețul atîtor chinuri, începusă să se răsinească în februarie. Tot mai străzitor se impunea sarcina dificilă refacerii unei capitale – și a unei țări întregi – distruse de peste mulți ani de control totalitar în toate domeniile. Realitatea încrezute să se înfiltrze în tot noulul ghilotină cotidiano.

Viața de toate zilele era și continuu să rămîne multă diferită de cea ce fusese de-a lungul anilor anteriori. Discuții energetică, închise de mine, înțeles și speranță – discuții despre trecut, prezent și viitor – saturau atmosfera orașului, ca și a celor mai îndepărtațe satelor. România de acum era vădită diferență de acces din anii lui Ceaușescu, și îndeobște de acces din ultimul deceniu. De-a lungul acelor ani grei, tentaculele unui triplu control – stat, partid, milăție – urmăreau în cîstelor lor minile și corpurile cetătenilor români.

Sub Ceaușescu viața publică a fost cu

procădere o inventie a regimului și de asemenea a avut un caracter ritual iminins la extrem. Operele de artă și mijloacele de comunicare trebuiau să respecte etablenele imuse de partid. Străzile orașului nu au săptămână sămenilor de rînd, ele păreau că se află sub supraveghere oculară a securității. Spatiul public era utilizat de populație. Îndeosebi în scopuri pur practice, ca acela de deplasări dintr-un loc în altul, sau al căzării la una din neînfrântele cozi – o altă activitate ritualizată la maxim. A trebuit să fie viața publică nu mai puțină de-a lungul anilor anteriori. Bucureștiul este olin de parcuri: personal, îmi amintesc neliniștea provocată de controlul de rutină pentru verificarea identității, controale ce se întetăseră în ultimul timp. Prezența mea avea darul să intensifice această neliniște. În definitiv, eram o străină.

In prezent te poti întîlni ca română să crea dileme etice. Iesind cu un coleg dintr-o cofetărie – unde, ce-l drept, nu pot să găsă nici cafea, nici prăjitură –

acesta îl-a reunit în se intimplase ultima dată când ne întîlniserăm într-un eveniment local public. Era în 1985: abia luasem loc, că doi indivizi de la secuitate se să asezașă la masa alăturată. Tipul de la „secu” nu au avut niciodată reputație de a fi prea subtili. Azi, oamenii se întîlnesc, vorbește deschis – sau aproape deschis – spunându-și opinii. Tăcerii din trecut îl-a lăsat locul rămușarea opiniei publice. Oamenii umulu străzile. Bulevardul principal din centrul Bucureștiului era atât de aglomerat încât îmi rezumă de greutatea de a-ți face drum pe străzile New York-ului la orele de vîrf. Partial, îmbalzomașa se datoră stării deplorabile în care se găsește transportul public. Si totuși, nu pot să nu rezumă o anumită placere la gîndul că oamenii umulu din nou străzile. Înălță, poate, una dintre consecințele cele mai durabile ale evenimentelor din decembrie.

februarie, 1996

Cind iubestă sără speranță sau sără „aprobare”, două sint metodele prin care femeia dorită este îndepărtață de tine. O tehnică directă, a interzicerii autoritare și altă mai ocoală, a disidențării. Prima e cea a puterii executive: „Iți interzice să-o mai vezi, – zise tata, săta a celor ce-ți manipulează, cu sără voile, susține. Ultima formulă o practică prietenă de bine sau prietenă, care ti-o dirfesc, unu în față, celălalt printre-unul de mătăzii subliminal. Vînd să te scapi de obesie, analistul subconștiului recurge la împărtășirea conversației cu mici detaliu odioase, care să „rimizeze” și să facă neplăcută fiecare evocare a ei.

Tuturor bucureștenilor îl să-aplică, nu stim încă de ce, ambele tratamente de interzicere a accesului la valorile acestui lor privilegiat. Treptul, Bucureștiul a devenit un oraș interzis, nu numai ca spațiu și funcționare urbană, ci și ca nostalgia sentimentală.

Cind vorbim de „orase interzise”, primul nostru gînd e aceea la socratitatea (sacru) fiind cel care puză departe, periferic, prin insăși forță și valoare sa. Zeii supremi, împărați și dictatori ai locuit mereu ascendență spușă. Dar mai există și acel fel de interzicere a accesului care spune „nu ră dâm voie să mai iubesc acest loc”, că mai

monumentul și nici Liceul la căre am învățat (demolat odată cu casa și biblioteca Odobescu). Nu mă plănuia nici de prea din imensele pustiuri roșii, care se deschid în orașul trac pe roșu (astăzi se vede doar din elicopter). Mă îndepărtașă voceașă cenușie și ne care cincea o tot înțină-pe peștemul subire care unea, cu transparență lui, sușetul (scăldată dintr-o noi de fatadele, străzile în pantă, curburile umbrite și balcoanele urbei. Înainte de modificarea catastrofală a formelor orașului, a început o tehnică (împerechită la început) de instruire a lui Odăță cu etățarea, însuși conceptual de casă și fost atacat și odată cu el ideea unei locuri autentice și civile. Nationalizate fiind, zecile de miș de casă ale orașului aduceau bani unui stat care, pur și intenționat, le lăsa să se pătrânească, astfel incit, începînd, coscoțește și grăsășe să se lege de imaginea lăbită a arăzului București vechi, la față a unei fâșii București nou, al căzărilor cu mai multe stații. Se uite așa, nici nu mai speram, nici nu mai eroiam să ne întoarcem în dulce-amărătorul București al amintirii. Moartea speranței însemna moarte și iubiri, și anulare a afectivității noastre și mai ales a identității. Bîrâtă, iubită noastră Capitală fusese neutru și ne fi mai ușor furată. De ce? La o discuție liberă despre resortul dintr-o spătial totalitar și cel democratic, după experiență urbanistă din joră sau de siușea, a luat cuvințul

și un sofer, din gîndul care timp de zece ani a transportat muloz și coloane frânte. El se făcea ecou unei legende moderne și strict orașenești, specifică nouă, care încerca să explice inexplicabilul. Întrebă: „Domnul arhitect, este adevarat că toate aceste demolări și construcții noi crește drept scop ca propriație? Epoca de aur să poată fi edificata și de pe lângă?“ Acasă în lenjă, ca și o șuma despre „Bulevardul Victoria Socialistului după Bucureștiul“ (arătat că folclorul „știe multe“ și azi. Anunțindu-se specificul unui oraș, erau anonimizați cel puțin două milioane de români ideali pentru o dictatură! Ce ne lipsea, erau locurile magice, mari și mici, care să fie ale omului de rînd și ale sentimentelor noastre de fiecare zi (nu pot să fac un apartament-muzeu, o casă memorată din apartamentul de bloc în care a trăit Nichita Stănescu...) Si atunci, înțelepem de ce, odată cu salvarea susținelor noastre prin sacrificiu și revoluție urbană (21–22 decembrie 1989), s-a produs și un act de salvare a orașului și de creație de urgență. Au apărut din nou în oraș locuri autentice, locuri privilegiate. De la Româna și pînă la Universitate, de la Dalle și pînă în fața hotelului Negrușiu, am numărat timp de trei luni de zile, peste 20 de monumente simbolice în care, cu luminări, flori, știori și coruri, cetățenii au numit că au comemorat locuri ale unor morți eroice, și și spații în care puteau

și relație moral și repetat. Cu vremea multă au dispărut... odată cu extincția sublimelor trăiri de atunci. Cineva (sau cesa) a făcut curățenie, a sters lozincile, a luat luminișurile. Si atunci, a apărut ca ultima sănătate, încercarea de a rescrise spațial privilegiat al renasterii noastre... a anunțat GOLANIA.

Prin spottul liber din orașul interzis și bîrât, o oază de urbanism autentic ce ar putea proflifera.

In 1935 primăria luase inițiativa de a organiza în luna mai o „Lună a Bucureștilor“. Din 1926 în ceeașă vreme și anul următoră și tipărit și un album cu imagini documentare... După o sănătate de secol, în vecinătatea spațiului liber al Golaniiei, la Sala Dalles, a cărei intrare a fost sacralizată în decembrie 1989 de trupurile celor ucisi, s-a deschis o expoziție (tot de mai) și s-a publicat un album cu imagini tot despre Starea orașului. Reînnoindu-și unei tradiții și o premiersă, fiindcă să nu uităm, pînă și imaginiile orașului fusese să interzice multă dintr-o cîteva fotografii case și străzi fiind arestate și cu dovezile confiscate în ultimul deceniu).

Bucureștiul nu mai e un oraș interzis? El poate reînviat, sănătate cind ne vom reda sansa de a reconstrui și păstra locurile lui privilegiate, atestate de autoritate, ci de efectivitatea societății noastre civile și morale.

PAUL P. DROGEANU

ARTA DE A FI BUCUREȘTEAN

• „Să recuperăm circiuma“ •

— Oamenii au înnebunit! Ieri, generalașa, vecina mea, mi-a arătat cum să facă pe un perete în cămară un fel de construcție compusă dintr-un săculeț de piță, cîteva flori nemuritoare și o luminare. Teate ațnăte într-un cui. Aici vin, mi-a zis, cind mi se face dor. Prietenă mea a murit de cancer și el, generalul, nu mă lasă nici la biserică, nici la cimitir. De astă am adus acasă o mină de pămîni și, cind mi-e dor, vin aici să aprind luminarea.”

— A treia noapte după ce te-ai născut stiam că vor veni Ursitoarele. În spital nu aveam nimic potrivit. Peste noapte am pus pe pervazul ferestrelor o felie de piine cu unt. Am adormit și am visat un cimp cu flori.”

Există hărți mentale ale folclorului cu care operă orice folclorist. Nu este locul să spun că de mult diferență teritoriale pe care hărțile le figurează. Precizez numai că harta mea cuprinde un domeniu foarte mare. El conține atât actualul folclor care a redescoperit altarul de casă, cât și pe cel al mamei care schităza gestul unei ofrande constând dintr-o felie de piine cu unt. Plasate în centrul unui gol aproape perfect, lipsite de reprezentări coerente ale sacrului, de texte pe care o comunitate le acceptă prin consens, lăsite de social, simbolii femeii au umplut în mod insolit dar riguroz scheme tradiționale. Să numești folclor asemenea acte inseamnă să plonjezi în popular care este pe cît de diversă, pe atât de nemuritor și oricum de necuprinz. Profiții optimiști apară însă imediat sub forma unei relaxări paradisiace. Scăpat de spația — că fenomenul pe care îl probează îți moare sub ochi, eliberat de obesia priorităților pe care îl le impune euhilogia de urgență, poți să te plimbi pe domeniul tău ca un senior.

In această stare de soiicit am ales din fisierul dedicat Bucureștilor cîteva informații care privesc hrana; mai exact, cîteva fise din care să se poate deduce legătura pe care o face bucureșteanul între spațiu și aliment. Este listat de subtilitate să scrii despre mincina într-un mo-

ment cind salamul ne ratează istoria. O vol face totuși, tocmai pentru că pare neînțuit.

La București există un mincat întrumuros și unul extra muros, înțelegind prin muros nu doar zidul cetății, ci orice fel de zid. Mincatul în casă întârsește grupul de familie și al neamului, grupul de prieteni, relații și vecini. În plus, el devolte un ceremonial al meselor. Yvonne Verdier pretinde că masa este primul ceremonial de familie în care participă copilul. Consider că există un tip de baby feeding bucureștean puțin studiat: acum pentru mama, pentru tată, pentru bunica; încă doi soldaței (de oine cu gen) și pe urmă îl mincă pe căpitan... Evident, există o diferență mare între mincatul cotidian și masa de sărbătoare. Crăciunul și Anul Nou prilejuiau role mai mari mese consumate în casa. Nuntile, botovurile, prăznile se organizează de obicei, în curți. În Pastele era sărbătorit la iarbă verde.

Mincatul la iarbă verde îl considerăm extra muros: cel puțin pînă la primul Războl Mondial, avea în București funcția de a refacă comunitatea. Vara, dimineațile și de sărbători, orasul se spărgea și se cîșnea prin grădini: la Heliade, la Flaret, la Herăstrău. Acolo oamenii se adunau pe stâri și să mânance și să petreacă. Mincarea se aducea în costuri de acasă dar puțin și completată cu băutură și „furnitură” (adică ceapă, ridichi, măslini, cascaval) pe care circumarul le vinea de la tarabe de lemn. Mulți au afirmat că Bucureștili au fost pînă înzintă o grupare de sate. Dacă a fost astă, atunci rolul meselor la iarbă verde nu putea fi decât cel de integrare. La aceste mese satul se refăcea, oamenii se regăseau în relații directe, vorbeau, cîntau, dansau și, mai ales, realizau o comununie bazată pe mincare, conform principiului *to share food*. După primul Războl Mondial, sentimentul comunitar al satelor care compunem Bucureștiul s-a stins, chiar dacă o parte din oraș conservă aspectul de sat. Mincatul la iarbă verde s-a continuat sub formă de pieci și căruțe funcție principală era ea de socializare. De pieciat s-a picnicat în București pînă înzintă. Zlăua de

1 Mai și strandurile oferă o ocazie bună. A urmat apoi moda weekendurilor și a plimbărilor cu mașina, s-a adăugat tot felul de inhibiții și interdicții, inclusiv bucareșteanul și-a mânâncă tot mai mult la iarbă verde în București. De altfel, mult înainte de primul Războl Mondial, mincatul în aer liber fusese, cel puțin în parte, preluat de grădinile de vară. La tipurile enumerate de mincat extra muros se adaugă de la sine mincatul pe stradă, bucuria bucareșteanului solitar de a mânca mereind. Mânină porumb fier, gogosi, covrigi, plăcinte, inghețate, orice,

O formă intermediată între spații deschise și casă sunt construcțiile publice destinate mincatului: circumi, bodegi, bătrâni, cofetării, plăcintării, restaurante, pensuni, cantine, „auto-servizi”. Aceste spații, în funcție de calitatea și natura alimentelor cu care se află în relație și stratifică într-un mod foarte diferit. Mai important decât să analizăm diferențele de acest fel, mai important decât orică este faptul că, de două generații, bucareșteanul trăiește cu sentimentul că va muri de foame. De noiletoare este nu că a scăpat cu viață ci că a reușit să-și conserve interesul pentru estetica hranei și față de judecățile alimentare. Dar presupun că se va întîmpla ceva în curind! După ce salamul va îneta să mai dea măsură bunăstării noastre, după ce oamenii vor uita de retetele de războli construite în spiritul lui „ca și cind” (bere de fasole, inghețată de iaurt, dropt din pătuț de fișcat, maioneză de muștar) se va însăca în noi o nemălipomenită foame mentală. Desigur, bucareșteanul zevzea care, pînă acum, s-a descrcat. Înălța am prezentat la început experiențele celor două femei. Pînă la un moment, ar fi suficient ca bucareșteanul să-și păstreze structurile; în cazul relației spațiu/hrana, acest lucru ar presupune să rămînă mobil. O soluție de început, pentru a trage de timp, nu este o soluție de fond, ar putea fi inițierea unor programe de reconstrucție. Să recuperăm, de pildă, circumi și recuperind circuma regăsim clubul de cartier, gustul pentru mozelie și totul de tușă, testat din 1874 de l'Escalopier, pofta de vin-pelin, de must, peperni și ciuperce murate, pofta de tiri, zugrău și iere tarata, gustul pentru mesele de lemn lustruite cu servetă și pentru cîntecul de înimă albăstră cîntat cu batista pe tambal. Relațile dintre spații și alimente crescă lumi. Forța circumi rezidă în sincrétismul lumii sale. În 1890, București număra peste 3.500 de circumi. La fel ar putea fi reconstituită cofetăria, cele de dinaintea de introducerea înghetăriei, cind se putea minca în cofetării, dulceață, pélér, sorbet; zahărul, brăzăgerile.

Înșist aproape proteste cu toate că îmi este cunoscută direcția soare care valul ne poartă. Am fost acum douăzeci de ani la Târgoviște și m-am lămurit. Mi se pare însă că alterarea relației dintre spațiu și hrana este o pierdere prea gravă. Am senzația că pierzind această relație, pierzind-o proteste, din grabă, de acum ne vom introduce mincinoasă în urechi. De aceea mă gîndesc că este prea important, nu putem să cîntăm numai pe reacțiile spontane ale

cu burta plină, vom fi sfîșiați de poftă gîndindu-ne la tot ce am vîzut în noile și în filme că mincuse altii. În aceste momente anare pericolul să alegem greșit. Cu atât mai mult cu cît alimentul Occidental este camuflat în ambaia. Ambalajul perfid că devine mesaj.

Ce este de făcut? Probabil foarte multe. În primul rînd trebuie să mîzăm pe

bucareșteanului. Distrugerea a fost generală și programatică, pentru ce am imagina renasterea altfel? Ca să rămînem bucareșteni va fi necesară, probabil, o artă, și ca în orice artă vom avea nevoie de artiști.

IRINA NICOLAU

Ne este usor să admitem că tragedia edilitară a Bucureștiului s-a datorat sagacității devastatoare a unui dictator odios. Vreau să spun că este întriciva logică să presupunem că domolarea unei cincimi din Bucureștiul istoric și edificarea unui ansamblu megalomân care nu-si poate găsi finalitatea sau fost, în esență, o emanăție a unei minti bolnave. Anomaliile urbane se dovedesc să fie expresia anomaliei istorice, iar de vreme ce istoria și-a revenit la normal... Privim, însă, cu ochii mari, în excoxitia de la sala Dalles, alte tentative de modelare a Bucureștiului — și droit că nu de anvergura ultimelui „victorii a socialistului” — provenind din alt timp și din altă lume decit cea a lui Ceausescu. Mă voi referi numai la două variante de „sistematizare a Pieței Victoriei” realizate de Duiliu Marcu în anul 1937.

1. Pista, din care pornește 9 străzi în sistem radial, este conturată de un... dreptunghi. Clădirea Muzeului Antipa, aliniată după „raza” Soselei Kiseleff și al cărei stil clasic nu se îngemâna cu modernitatea ansamblului a fost înconjurată de blocuri. Pista este subtraversată de la vest la est de un pasaj, care să-a realizat sub Cenușoscu.

2. În varianta a două, e preluată configurația circulară a locului, care e chiar întărâtă cu un colos semi-circular de beton în partea de sud — sediul unui minister — în massa căruia două „borte” permit traficul rutier împotriva Calea Victoriei și B-dul Ana Ipătescu. Pista dobîndește într-adîvăr o coerență de interior, ca o cauză, răminind la fel de strânsă de exterior, adică de oraș, ca și în varianta întială.

Nu s-a realizat atunci decit clădirea Ministerului de Externe (actualul sediu al Guvernului), exemplul valoros în sine de conciliere a spiritului clasist, pretins de putere, cu functionalismul modern. Dar Pista a fost pînă la urmă blindată cu un mastodont de beton. În zilele noastre atât de agresiv incit vestește totul în jur, inclusiv elemanta creație a Duiliu Marcu.

DRAGOSTEA DE ORAȘE

Il putem suspecta, oare, ce arhitect de aceeași ură care l-a animat pe dictator în operațiunile sale urbane? Desigur că nu. Il putem suspecta însă de altceva: să zicem de... dragoste. De acea intensă relație ce se stabilește inevitabil între cel care pună la un moment dat „minile pe oraș” și orașul care-i cade în mîna. (Limba franceză, cu femininul „la ville” — orasul și masculinul „le pouvoir” = puterea/politică, sună mai corect d.o.v. sexual datele problemei.) Obiectul pasiunii modelatoare se va conforma, vrind-nevrind, vizuinilor melioriste, dacă nu radical-schimbători, ale inspiratului îndrăgostit. Aduc în apărînul moțelui mele exemplul sutelor, chiar mulți de arhitect români care, fără altă pista decit o reenumerare miserabilă, s-au angajați cu tot sufletul în acțiuni de mutilare a centrelor istorice sau, cum s-a întimplat în Moldova, Oltenia și tot sudul țării, de compromitere a identității, cătă era, a orașelor.

E neapărătă nevoie ca arhitecții să nu-si mai lucreze atât de mult orașele. Ca însinu de-a se apuca să le îndepărte coloana vertebrală, să încerce să afle care le sunt adeverătoare dureri și, pentru Dumnezeu, să nu le mai privrască atât de compătimitor, ca pe niște infirmi sau arierati mintali incapabili să se chivernisească singuri. Crearea arhitectului urbanist va întimpina tocmai tendințele naturale ale orașului, care se nasc în funcționarea sa ca organism complex, și astă după ce va fi reusit să denisteze, prin milioane orice de sofisticate, care sunt într-adevăr aceste tendințe.

DAN ADRIAN

DUILIU MARCU
Pista Victoriei, 1937
1) Muzeul Antipa. 2) Ministerul de Externe

Project de sistematizare

Un sfîrșit de secol are totdeauna o tensiune, o neliniște conferită de interregnul dintre o lume care dispără și negură alteia care abia ia ființă. Se vorbește mult în asemenea vremuri de grabnicul sfîrșit al vietii pămîntești. Coborarea îngerului pedepsitor pare să fie o chestiune de zile, pe numărăte. Se cercetează asiduu cerul și poziția astrelor, se prevăstesc nenorociri și adesea apocalipse.

Pină la urmă febra coboară, și trecerea pe fâgașul altui secol se petrece, dincolo de emoții și speculații, într-o cenușie banalitate. Totuși, ultimii ani ai secolului al XVIII-lea au fost într-adevăr impăroști, încărcați de cele mai fantastice întimplări.

CRAII DE CURTEA VECHE

Mavrogheni, hospodarul Țării Românești, își părăsește reședința la 1759, retrăindu-se în fața armelor imperiale hababurgice. Orașul rămase scurtă vreme fără ocirnuire, prădă craiilor de Curtea Veche, scursura Bucureștilor, nămiti, ceteștori, nebuni acuți prin ruinele și pivnițele fostului palat domnesc leșin din uz. Papazoglu ne spune că erau condusi de Melanos Bocceagiu. Au prădat, au sluit, au incendiat, au tăharit vreme de două zile și două nopți însășițind tigovetii. Melanos, călare pe un măgar, cu cuca de domn pe cap și topuzul în

Vvd. porză a firii, cu imperialii nu erau singura să îspărăvă. Impărtisirea ranguri și boieril cu dărnicie tuturor celor cu dare de mină; să-i jecmănește bani, dar și ca să micșoreze ifosele boierilor cu vecinime. A făcut clucer din calul său preferat, priej cu care l-a infășat în Divan prea luminozelor fețe. Bucureștenii îl zârcu pe Vodă trecind pe Podul Mogosoaiei tras de cerbi. Înconjurat de aliai. Venea de la capătul Podului, unde își ridicase așezămîntele sale. Zoedopighi (Izvorul tamăduirii), și un han unde să traga drumețul și prepechul din Brașov. Era și un kiosc tarigrădean unde sta Maria. Se înprivescă, cu ochii pe grădinile cele-nințe. Mai zidise și un spital, azi Filantropia. A rădicat și o armată de strinsură despre care Zilot Romanul ne-a lăsat o picantă vorbă, de netipărit. Mai tinea un kiosc la Tîrgu de Afară, chiar în gura Oborului, de unde supraveghea felul cum se schimbă mărfurile pe bani. Postavurile, vitele, ceară. Il mai placea să treacă incognito printre tarabe, să intre în prăvălii, să ceară cova. Să nu fi dat plăza rea să te prindă neînșinat, că pedepsesc pe loc, fără judecată.

SEMNE SI PREVESTIRI

„La cincisprezece ale lui noiembrie au dat o furtună cu zăpadă două zile și o noapte și într-acastă furtună au căzut și băsica Colții. Să turnurile de la trei mânăstiri, 1759. Scrise-am eu Nicolae Bucșăneșeu". Nemii cu coadă ai prințului de Saxa-Coburg cu grad de Feldmareșal erau în evătură cam de două săptămâni pe Podul Belficului, dar orintul își avea reședință cum în grădina Ateneului, metocul Episcopiei Rimnicului la acea dată.

De rău augur acestă instalare cu arme și bagaj. Printul pățise o întreagă tărâșenie la intrarea triumfală în oraș. I s-a oferit un armăsar alb, grozav (înțept după moda orientală) pe care prințul abia s-a putut înșe sprijinitor de boieri și aghotitor. Semn nefavorabil. Bine că n-a căzut! Ar fi stricat plăcerea privitorilor, că și asta nu exista nici o distracție mai achățări. Noroc cu casino-ul pe care Feldmareșul s-a grăbit să-l înființeze. Astfel, imperialii aflată vesti prin-tr-un sistem ingenios instalat între București și Giurgiu; de-a lungul drumului, piochete de soldați păzeau cito pe prăjina cu un somolog la vîrf pe care o aprinduse în caz de alarmă. Semnele erau interpretate la cartierul general.

PIVNITELE

La vremea cind izbucneste revoluția la Paris, austriaci umplu orașul. Pentru dinsăii priveliște Bucureștilor coborât între păduri, trebuie să le fi părut un tîrg larg, dosat prin luminări, și în care, la suprafață, găseai doar hardughii din paiană și bisericile adesea ridicate din lemn. Vlaia Bucureștilor se petreceea mult prin pivnițe

Costume boierești

prințipul nemțesc, flindu răsmerită avind bătaie cu impăratul turcului... scrie anonimul într-o însemnare.

Acum trebuia să suporte două oștiri deodată, că și muscalii își înținseră ordia dincoace de Nistru, când gurile Dunării, și de acolo drumul Tari-gradului, cu s-o ungă pe Ecaterina, corespondenta lui Diderot, împăratășă. Prin circumlocuție, pe ulice, pe linăgă taberi izbucneau părăuile ce n-a văzut Parisul, care tocmai se occupa, după un zvon, cu revoluția. Plingerilor înaintate de hababurgi — care o luau pe cocoșă — Suvorov le răspunde: „n-au decit să se bată, că d-nia sămănuinți!”, aşa incit trebuia să se fi ales o grămadă cu capotele sparte și râni cauzate de glont, fără să primească decorări sau pensie de veteran!

CIUMA

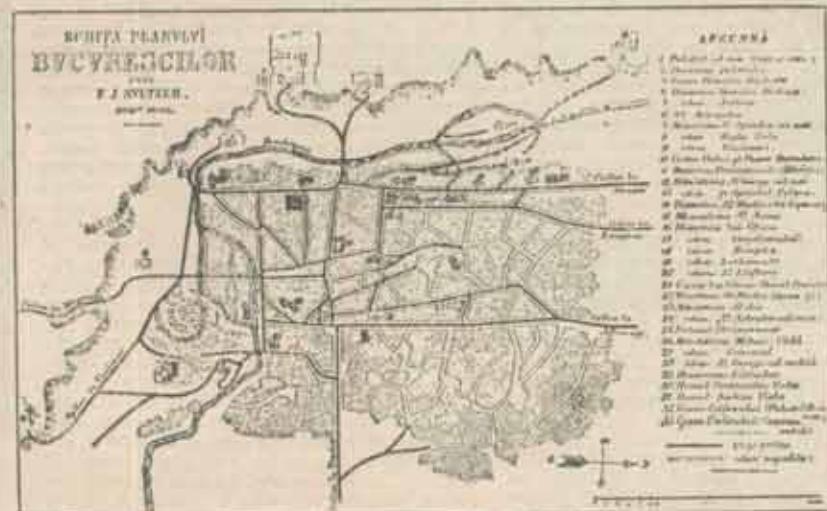
Soldații pleacă, lăsând înținerea alinișilor lor prăfuite, a uniformelor spectaculoase, urmărite și de cîteva priviri înălțămate ale amoroșilor imprudente și ale negustorilor care făcuseră afaceri bune, dar populația răsuflare usurată. Mai răminea ciuma. Apără și alt pasă cu două tuluri, Vodă Mihai Suju, Ciuma aduce bucureșteanului lazaret, carantina la porțile orașului, spargerea politicii, fugă în cîmp sau, pentru cei cu stare, la moșii. Fiecare se închide în casă lui, măhalale întregi se baricadează. Funui galben de bălegar se ridică printre acoperișuri. Cite o căruță îndesată cu cadavre trece pe ulice precedată de strigătul cloclilor. El stăpinesc. Bucureștiul. Cu canguri cu care tîrscă morți, loveste porțile și întrebă dacă toți sunt sănătoși. Cu groază îl se răspun-

are un consul la Franță și în 1802 A tor consulat foies Se face un trafic i pozitivă Bucureștilor și activitatea în slujba unei deodată, monopolul turcesc este un bun comerț trezătorilor.

NEGO

Bucureșteanul e mai mult un cum după listele trimisile lor, ne putem cărele ce avem cînd rapidă desfășere înțile, trăsuri, pendule după tipicii ale, tacmuri, atenții, broșuri și ziare. Că vedem, conlucrare de mărfuri cîrile europenești și și Varșovia și Peștișul postavuri, nou și idei care în afară lumii orice care armatele sănătate a mărfurilor, impăciuile. Piețele zile, podurile, pră Hanurile sint arhiștră o pungă în altă sint așteptă la

Planul Bucureștilor, anul 1775

căse ori prăvălii, ei pivniță, că era statonnică și adăpost sigur. O puizerie de circiumi și crame adunau dedesupă cheflili. Dar și negustorii se înghesuau să-și afle în siguranță mărfurile de Lipsca, Viana ori Linz îndărătuți unui zid gros, cu intrare păzită și ferecată din beișug.

Ocupația

Bucureșteanul nu zărea acum prima dată armate străine. Orașul mai servise de cîrtură unor închepuiri și înțirizări cruciați. Ionescu-Gion în a sa Istorie a Bucureștilor, evocind acel an, scrie: „Blaia țără!” exclamă Dionisie Eclesiarhul. Cu mult mai multă dreptate exclamăm noi: „bieții București! bieții bucureșteni!”, ca și cum n-ar fi fost de-a-juns, un cutremur devastator clatină și năruie zidurile (...) la teatru 1790, martii 24, martii săsara, la doar ceasuri din noapte, la Săptămîna cea luminată, s-au cutremurat pămîntul! Însă au făcut groaznice de tare ce s-au cutremurat. Si să afle stăpînitor Țării Românești mărește

de că da. Adesea nu-i adevarat, dar tigovești preferă să-și îngroape sin-guri morții decât să se expună izolării. Clochii au și obiceul de a sunca lucruri infectate în curțile mai instărite, pentru a ieșii în voie avutul. Se arată și un semn rău, la 23 august, a fost pielea soarelui la șapte ceasuri din zi. Apoi ciuma se repliază; dar, cu intermitențe, boala sfîntă a pedepsit neîntrerupt, prin oraș pînă la sfîrșitul secolului.

Negustor bucureștean

CONSULATELE

București devin în acest an tîntă interesului marilor puteri europene. Înții Imperiul tarist își instalează pe Dimbovița un consul în 1782. Cîteva luni mai tîrziu, 16 octombrie, Austria își plasează agentul, spionul oficial menit să transmită Cancelariei informații despre mișcările turcești, dar mai ales rusești, cu care concura la împărtirea agonicului imperiu otoman. Secretar suliic desemnat, ragosanul Raicevici, bun cunoșător al Țării Românești, de vreme ce fusese într-o vreme secretarul particular al lui Alexandru Ipsiliani. În 1787 Prusia

odată se răspinde Apus că riga fransă se scund și mai tîrziu lui Mavrogheni și erau. Prin cafea răsună marseillea al teroarei iacobinești son de canon. chile nobiluște și filozif, ce fu amorașurile apuse

Casă boierească

MAVROGHENI

Finalul acesta carnavală se potrivea acumă cu firea lui Mavrogheni, personalitate contradicătoare și fascinantă. București păstrează și azi urmele sale prin Scaun. Gilceville acestu-

STELIAN TĂNASE

București. În 1795
dile. În jurul acces-
e lume suspectă.
ens de informații,
intre imponi per-
tuoasă de spionaj,
sau chiar a mai
poi, destinația
după 1794 promi-
afaceri grese in-

UL

deșteptat, este tot
rător pretenios.
de consuli în țările
de mărfuri și ar fi ghăsit o
pe pret bun. Hiri-
și ceasornici, hal-
eon, blâncuri, mo-
re. Se amestecau
nertul și politica,
n rădăncile plex-
scopereau drumu-
Viana și Lipsca
shurg nu soseau
comi, uncile, ve-
răgoaș Bucureștili
ale. Odată cu ple-
ne veni și o ieftin-
iu linștigă tara cu
se umplură, stră-
dile se animără,
ne, banii trec din-
upeti bucureșteni
gii de la Lipsca,

GADGETURI FANARIOTE

Cind ieșeau în lume junghesele, aveau atrăgit la sătucuri minunate englezesci... Ele trebuiau să coboare neobărat între săni de unde să tacăci mici chimări drăguțoase. La Paris s-ar fi spus sic. În lacăturile lor, cocănele se enginduseau prindând colivile cu canari adusi de depară, ascultind tolântă cincetul subțire. Dar mareea pusine feminină a acestor vremi a fost de bună seamă cătelei. Se trimiteau eoisoile disperate, îndușătoare către negustori să le furnizeze rase mignone cu care dinsele să se afișeze la zânașteri, ori în vizite. Fără un catel tinut în brațe nu puteai să ieși nicăieri. Aceiasi statut îl mai avea numai trăsura. Trăsura a pașonat toată lumea. Unii își puteau permite să cumpere, alții se mulțumeau să le urivească trecind înute ne coduri, precezute la ceasul noptii de mahalagli. Ziua trebuia să te feresci grăbit din cauza echivalul strunț vîfors de bicoză. Cum podurile erau inguste și stricăte, circulația era un calvar. Degeaba podurii recorau întrâna minunătările de trăsuri (cel mai scum articol de lux al vremii) treceau zdrujind înainte lăinic pasagerii simândosi. Se aduceau toate nouitățile, ultimele modele care de care mai sofisticato. Pe ele se risipau averi intresi. O competită tacită agita vanitățile familiilor din protipendendă. Cai de rasă, harnasamente din mătase, cu sur și pietre, trăsuri cu însemne po-

multi și coaja de capaci o amereea cu
tările... și cu aceia își lumnea via-
ta... Ilie Corfu — Însemnări de
demulți.

■ AFACERI

În prevăzător, grijuilu de ce-i re-
zerva vîlitorul, oreluminatul, soarele
lumii, la Alexandra Constantin Moru-
zu Vodă și domn al Țării Româ-
nesti, face o afacere în stil... burghez.
Cumpără cu 7 lei chila de său pen-
tru zahără, umole cămărlă cămărlă
prin camere cu chirie. Străinul trebuia
cerește de unde vine, cit să, ce are
de gind, cu ce afaceri se ocupă, și în-
cotre plăcea. Zvonurile întortocheate
țineau toată suflarea în sensul. Aus-
triaci înfrânti în Italia, curtile se tem.
Rhigas, un grec, și amicii lui politici
Grigore Brâncoveanu, Dudeșcu Câmp-
ineanu, Ion Cantacuzino sint în mie-
zul acestor tulburări și speranțe. Agită
spiritul. După victoria de la Campo-
formio multimea se stringe entuziasmată
la consulatul francez. Lunca speră ca
ținătorul general, apoi Prim Consul să
coboare pe Dunăre și să elibereze ță-
nutele dinăuntru. Napoleon nu exis-
tă, susțin unii, doar un zvon lansat de
apelișă, tocmai să tulbere orașul.
Se zice că Rhigas s-ar fi întinut cu
Bonaparte la Venetia și i-a cerut să
aducă libertatea cu sabia armelor
salo victorioase. Se zice că invingăto-
rul s-ar trage dintr-o familie din Mo-
reea, și anume Calomeroș. Darău ar fi
existat un Rhigas, un Caiomeroș, atunci
cine a pierd înlocuit la Belgrad de mila pasei de acolo?... Bucureș-
teanul știe, ca oricare locuitor al țării,
că situația lui și fără scăpare; nu aș-
teaptă o soartă mai bună. Cind va
veni iarăși o nouă năpăstă? Sub ce
înfrângere se va arăta? Înă singurele
interzeci pe care și le pune; iar singurul
lucru la care se așteaptă este...
„un fel neasteptat de patimii...”, scrie
Pompiliu Eliade, un secol mai târziu.

Taraf de lători

rești ca VVd 1799-1801, se instala-
ză primul consulat francez, înfiu cu
un agent Stamat, apoi cu cetățeanul
Emil Gaudin care se instala în
ulică Ișicăcarilor, devină Franță,
(azi, 30 Decembrie), cca mai veche
stradă bucurăneană. Consulul se occu-
pa intens de interesele economice
ale unui comunitate ce se ocupa cu
comerțul, deschizând primul magazin
universal, Feliei et Hortofan. Obține
concesii vamale, bănuim că nu gra-
tuite de la Prințipe, cunoscut ca
„Gind maiestru și stringe bani”. În a
doia sa domnie începută în penulti-
mul an al secolului de care ne o-
cupăm, înaltul Vvd. își va insu-
riște sume strânse din darea văcă-
ritului pentru care precedentul Vvd.
Hangerly va fi fost ucis. Așa, din ne-
băgare de seamă.

■ PLĂCERI

Pe la Curtea Veche / Te trăgeau
călin de-o ureche / Pe la Curtea Nouă / Te
trăgeau călin de amindouă / /
Moruzi îl ospătăza pe ambasadorul
Aarinel la Cotroceni unde rezidează
pînă repără curtea din Dealul Soții.
Vodă e unar, forza îl consideră
francofil, pătruns de ideile nebunii
ce dădeau în fier oren abuz.
Presuvinind că linea doar cu sine
insuși, încercind să se descurce
în niste împrejurări de tot în-
tunecate. Duna plăceră și ono-

rea de a primi pe trimisul Ecaterinel, urmează la 1794 searcă
Dimbovită. Si nefind de ajuns
de mulă sănaste, da și o foame
mare un an mai tîrziu cînd Vodă face
specula grozavă cu gru. Ba împru-
muta de pe la mănăstiri să lele po-
rumb pentru a-l vinde populației; fi-
ind un uită sădăea nu ajunge vredo-
tă să returneze punjile orei umile
lor biserici. Bucureșteanul s-a
mai distrat și cu o invazie de lăcuse.
„venit au în vară lăcusele în țară de
au făcut mare stricăciune în bucate”,
consemnată Dionisie Ecaterichul. Se
adăuga, ca un mizilic „scumpeloa
— care — aporia și se înălță toate la
priet și banii suia...”. Făcindu-si suma-
iar întrizile lucrindu-l grozav la
Constantinopol, Moruzi își dă demisia.
Pleacă spre Rusciuk nerestretat de ni-
meni. Ca și ceilalți dinainte și de
dună el.

■ MAHALALELE

București se risipau pre dezlări,
răsărid cu cite o tură dintr-un lu-
mină. Nu era imposibil ca străbătind
o grădină, un petec de pădure, o vie
săbătică, să-ți tasă bruse înainte un
căprior... Populația crește fie natural
fie prin strinsură. Orasul se incopcia-
ză și șiunce — în ciuda aerului nu
foarte sănătos și ascărări sale noroci-
nice la răsucirea vitrelor meteorologice
și politice — cel mai mare din
sud-estul Europei, dacă nu punem la
socoteala Tarigradul. Mahalalele se
apropie unele de altele, perimetru central
fiind saturat de cel dormici de
afaceri. Prăvăllile, hamurile ajung să
fie lărite zid în zid. Construite în
grabă, din materiale ieftine, nu între-
zisul oras. Si incendiile devastatoare au
fost cîteva în fiecare deceniu. Între
1782 și 1788 numărul mahalalelor tre-
ce de la 67 la 83, împărțite în cinci
păliș: a Gorganului, a Tîrgului Dină-
untru, a Brostenilor, a Tîrgului de A-
fară, a Podului Moșosoaiei. Firește,
odaia cu aglomerarea, se nasc grele
probleme de salubritate. Casăle nu
erau aliniata, fiecare proprietar ridi-
rindu-si adăpost după doftă. Gunalele
acoperă podurile și maidanele; tot felul de nitace rămăneau pe hîrtie.
Pîr nobilă numărul unu era ana,
neîndeușătoare și olnă de necură-
teni. Apoi iluminatul quasiinexistent.
Obrazele subțiri cutesau beneficia de
măsligii. Această ziua făcea din
circe masale, iar seara vătașii îl trimi-
teau să întotenească trăsurile în curtea
puscării. Fanarișii vor sărare mai tîr-
ziu, dar ce vor fi infinite felinare
prin ulite.

■ IPSILANTI

„Iși cheituisse ce avuse și n-avuse,
indatorindu-se olnă la grumali la ban-
cherii constantinopolitanii sau a pu-
ne mină ne doritul scuar” notează
A. D. Xenopol, „a face bani era totă
străduință bătrînelor sale cuteri”. Așa
i-a reînăudit istoria și nu însistăm...”

■ HANGERLY

„La leat 1797, — un logofăt Grigore
notează — noamvrile 23, duminică
spre luni, s-au întîmplat o minune și
un semn în luna de au minciu-a vir-
colacă”. Bun început de furtunosă
domnie, semne cerești prevestitoare
de rele. Alaiul nouului domn, ce bucu-

(Continuare în pag. 14)

Podul de la Curtea-Arsă

CRONICA BUCUREȘTIANA

sfîrșit de secol XVIII

(Urmare din pag. 13)

ra ca orice schimbare doar nebunii, nu și face intrarea prin Podul Șerban Vodă ci pe Podul Mogosoaiei. Zilei Români comentarea tristă: „să lasă dar că și venirea în scaun și fi cindată! Intrând pe Podul Mogosoaiei, ca niște oameni dintr-o Domnii altă / Cu care ... cum se vede, să arate tuturor / Că să fie foarte doamne și tărzi prădător... // Dece, foarte doamne și tărzi prădător, nici n-avea cum și altfel. Hangerly era doar omul lui Capu-dan Paşa, Amiralul Hussein Küçük și singura lui obligație era să apregea armata de 100 000 oameni ce se măduia pe Pazvanoglu la Vidin. Allă treabă nici că avea, decât poate să se umble la rindul lui de bani. N-a spus.

TIRIMONIE

Talleyrand, ministrul afacerilor străine francozesc, trimis pe cetățeanul Flury la București. Europa era ingrenunțată și speriată de republica victorioasă. Si în mirare. Protopendată, neguștorimca, bucuresteanul de rînd se înghește să vadă micul gruș republican. Flury avea de aghiotant un ziarist care profesase tocmai în Antile, Ionescu-Gion exclama: „venia cam de departe!...“ Cetățeanul a

fost pînă în toamna lui 1798 (cînd armatele națiunilor lui Calomero-Bonaparte debucurseră în Egipt, rupind bucurie legătură cu Inalta Poartă) președintele societății dimbovițene. Zalafeturi, vizite simandicoase, vinători din cele diplomatici cu mare ighemonie, daruri, primiri la curie. Totul în invidiu verde-fiere a celorlăți consuli acordati. Ba, la unul din banchete boierilor săpătuară și cu nevestele, fapt nemai întîlnit în moravurile vremii.

IARNA

Nici protectorului lui Hangerly, Capu-dan Paşa, nu-i mergea bine. La Viină 8 000 de pazvanți imobilizără 100 000. Coruptia, simpatiile cu dusmanul, și dezvoltă voiația Admiralului, care îl bombardă cu cereri pe Hangerly, o dore în benii ce trebuia plătită în două săptămâni. Croniciile au retinut brutalitatea agentilor fiscale care nu s-au dat în lătuș de la torturi nici a storscă tărâmul tot ce ar fi ascuns. La București însă, protectorul Hussein Küçük, amiralul înfrințătoare de locul efectuat de retragerea lui rusinoasă și puț pe zafafeturi. Dionisie Ecclastarul, „să nu zis căpitan paşa lui vodă să chemă boierii cei mari cu cucoanele lor la zafeturi... boierii au venit fără cucoane... Vodă nu zîmte pe postelnicul cel mare și pe cămărasul de la adus mueri podârcere, curvă și circumârcere... Deçi la vremea meselor, iau poftă la masă să jăză cu boierii și aducindu-le vel postelnicul le-au numit că sunt cucoanele boierilor...“ ...și după ce au mincat, „său seculat... și au jucat și tînd jocuri pînă seara... și în cele din urmă, au zis căpitan paşa lui vodă să-i oprescă pe una mai aleasă pentru culcare, că stea el că sunt bucureșteni jubiile de impunere; și aşa s-au și făcut. Si celelalte le-au dat la naturile agățelor, iar dimineață au dărul turci pe mueri bine, socotind că sunt cucoanele boierilor, și le-au slobozit. Apoi cămă-

rele odăi în pântece...“ Harapu au tăiat capul lui vodă, și i-au tras trupul pe scări jos, în curte. Si dezbrăcindu-l, au luat banii, coasuricu și inelele harapu. Si trupul l-au lăsat în mijlocul curții, gol... Au zis Harapu: „Iată cinele cel ce a mincat răușa împăratului... Harapul a jupit capul lui vodă, și l-a umplut cu humbaci... nu puț capul... pe o tavă și l-a dus la doamna... „Iată capul bărbatului tău...“ As strins acelie de cacelearie și le-au aruncat în curte pe trupul fotolui vîd, și le-au dat foc. Si au puruit să strige telai pe lângă, să se strîngă norodul să văză... Canigiu... au plecat la Tarigrad cu capul lui vodă și ducindu-l la împăratul, și au făcut mare cercețare de său dovedit prin mărturii că este adevarat acesta capul Hangerlyului.

1800

FAPT DIVERS

Anul de spălă cînd trebula să vînă apocalipsă. Au așteptat oamenii ce au așteptat îngerul pădeșteor și vîzind că nu pică și au vîzut de treburile lor. Napoleon s-a proclamat împărat. Croii (de data astă de la Curtea Arăd) au iar lama prin oraș. La 1 aprilie, „domnul Răducanu Goleșcu“ vine unaprezece sătmăreni „cu față adică lă-

rasu le-au dezbrăcat de hainele cu care le-au fest imbrăcat și le-au dat drumu“.

Pesemne curiozitățea turcului se datorează banchetului dat de consulul Flury. Adica amiralul de ce nu?... și depășiră măsura, obisnuită să necinstească totul.

FIRMAN

Slujitorică și disprețul pentru poporul pe care-l guverna nu i-au folosit lui Hangerly. Intrigile tezute în secol au făcut să pică în disgrăcie, învinuit că-l sabotase pe Hussein Küçük — și că se dedase la abuzuri (eterminate tot de Tarigrad). Poate că gazeturile europene relatau larmă infernală și cruzimile stringerii goșinăritului îndrepătate spre padisah — gîndul unui oarecare cîstig politic dacă va sacrificia pe compromisul Hangerly. Dădu dublu firman, unul de moartire, altul (ainic) de ucidere. Trimisul ajunge la București, însoțit de un armă groznică în chip, la 1 martie. Vodă neprevăzută îl primește în lacă... harapu au sărit respede în spiniarea lui vodă, puindu-l lașul în gînd, capigiu au slobozit amândoia pisto-

gime și lungimea pînă la Dimbovița dumnealui Hagi Teodosiu pentru 4 500 grosi un loc de la Curtea Veche ce mai avea, după ce instrânsă opt sătmăreni vîzindu-i conel Colța, și lungimea pînă la Dimbovita dumnealui Hagi Teodosiu pentru 4 500 grosi un loc de Alexandru Moruzi se așază în scaunul domnesc cu alai mare, și s-au închinat toată boierimea, sărindu-i mina și rîndind boierile din vanuial, după obicei. S-au linisit cîteva zile, apoi au inceput să cîștigă treaba pentru ostile de la Dil“ (Dionisie Ecclastarul). Consul austriac era von Merklein. Doctorul Caracasa introduce vacinul antivariolic. București sînt iar expuși incursiunilor lui Pazvanoglu. Vodă, despuș care Zile Români zice, „am scăpat de Hangerly cu văcăritul și a venit Moruzi cu foamețe“ aduce în oraș crizei zaporojeni supusă Tarigradului și oaste turcescă să-păzească. Numai că poftitii „nepoftitii“ se dodeau la prădăciuni. Într-o noapte intră într-o casă boierească unde se jucau — metehană lăsată de ultima ocupată rusescă — cărți. Iau bani și bijuterii și se dispără, lăsând jucătorii să se ascundă. Primăvara și toamna plioase.

Așa intram în marele secol al XIX-lea.

CRIZA CULTURALĂ

Expoziția de arhitectură de la sala Dalles, cu titlul „Starea orașului București” a fost un prilej de tristă, dar lucidă meditație. Austeritatea ei a fost sublimată de mijloacele cele mai simple folosite, constând în fotografii alb-negru, planuri de sistematizare, machete și fotogrammetrii. Ea a dezvăluit global și vocant lucruri pe care le stim cu toții, tragedia pe care a trăit-o un oraș, profesia de arhitect, cultura românească.

Ca arhitect, gindurile m-am dus înapoi, în anii '20, cînd se putea crede că arhitectura în Europa și în lume, reprezentată de atitudinea constructivistă, se va dezvolta linear și neobstaclat.

In lini mari chiar să s-a și întîmplat, acolo unde formele democratice și societatea în temeiul pe acest spirit a permis exprimarea individuală necondiționată în actul de creație.

Acolo însă unde au existat forme politice totalitare — în esență intolerante, fascism sau comunism, echivalente cînd este vorba de amendarea opiniei personale — a apărut atitudinea oficială, înțîl promovată, apoi impusă.

Este interesant de constatat că, la începutul arhitecturii contemporane, adevarata explozie a constructivismului a fost în Germania și în Rusia, unde se propunea o arhitectură nonconformistă, inventivă și îndrăzneață. Dacă se poate să se propună o arhitectură germană, la care s-a affiliat și Le Corbusier în vizionarea sa mediteraneană, s-a răspândit în lume rezistibil, este că ea a fost genială din lumea germană în anii eciui de la treile Reich. În timp ce constructivismul rus s-a atins ropede sub intoleranța sovietică.

Odată cu instaurarea totalitarismului într-o parte a țărilor europene s-au impus — ca măsură alternativă — formele de arhitectură clasicizante, cu vădită tendință spre gigantism. În concepția unei administrații inculte, acestea erau identificate cu noțiunile de monumental, solemn și măret și în cele din urmă căutașau să

exprime stabilitatea și mai ales forța. România, care a avut neșansa istorică să treacă de la un tip de totalitarism la celălalt, a trebuit să opună — într-o luptă inegală — invetia, cliseului consacrat și recognoscibil.

Pentru anii '30, paralel cu arhitectura oficială, cînd s-a construit Piața Palatului, arhitectura comunității de inițiativa privată a mobilăt Orașul București cu multe construcții interesante pentru epoca lor și exemplul bulevardelor centrale situate orașul într-o poziție de avangardă în contextul european. Horia Creangă, Duiliu Marcu, Marcel Iancu și la această vreme Richard Bordenache, erau arhitecți cu o reputație ce depășea granilețății. Începînd cu anii răboiului, arhitectura constructivistă la noi a fost pentru prima dată combătută, nu atât stilistic, cît ideologic. Este cazul să arătăm că acest temelii a putut influența atitudinea creatoare a unor arhitecți tineri încă, ce cu ușă și dezvoltură au trecut la un renascentism de circumstanță, indiferent că era vorba de imobile de raport, o centrală telefonică sau un minister. Dar obstacolul final a venit de la regimul stalinist, ilustrat prin tiparele realismului socialist cînd arhitectura expresiei logice, tratată de către fasciști ca bolșevică și internaționalistă, a devenit peste noapte decadentă și dezumanizată. După modelul sovietic, au apărut pentru prima dată la noi marile perspective sau bulevarduri care măturau prin mărimea și alinierător rețea intima orașului, nu tolerau vecinătatea și măsura caselor familiare, împunând imobilul colectiv la scară din ce în ce mai mare, ca o imagine opresantă și unică. Cind o zonă orașenească nu putea fi tratată în această formulă de la început, adevaratul oraș rămînea ascuns în spatele ecranului constituit la bulevard.

De la Casa Scinei, Teatrul de Operă, Cinematograful „Înfrântarea între popoare”, cartierul Bucureștil Noli sau Bd.

Muncii, la Casa Poporului și Bd. „Victoria Socialistului” este o filiație directă la o scară din ce în ce mai gigantică, cu măsuri din ce în ce mai drastice.

Demolarea nu a mai tinut cont de nimic, orice prezență autentică culturală a orașului, casă, biserică, monument, pară, spital sau colț pitoresc, nu a mai fost tolerat, iar astfel inutil, care apare în orice creație burocratică și preconcepță, nu a mai avut limite.

Noul nu s-a impus ca un act dorit dar respectuos față de valoarea mai veche, cu care de fapt — în mod firesc — trebuia să dialogheze. El există ca urmare a distrugerii a tot ce era contingent, și astfel apare singur, izolat și anacronic, față de realitatea orașului.

Nu putem să nu facem constatarea dureroasă că toate acestea nu au fost făcute de puțini autori, simple cazuri izolate; ele sunt contribuții unor grupuri de autori, atât în epoca realismului socialist din anii '50, când printre acestea apar nume consacrate ale arhitecturii românești, cît și în epoca cititorilor, cînd în afară de o persoană ce n-a probat nimic profesional ca Anca Petrescu, au fost arhitecți cu o solidă reputație, care s-au grăbit să colaboreze, sub un titlu sau altul, la detalierea sau completarea ansamblurilor construite.

Adunând la concluzia că ceea ce apare ca o criză politică atrage imediat o criză de conștiință, și, în final, o criză în acul creator și cultural.

Repararea acestor înțărările de crize, cum am văzut, necesită restabilirea unor relații între putere și cultură, fără imixtiune și opreliri și este un proces dureros de lenti. Dacă vom ca el să se infăptuiască, trebuie să acceptăm alternativa, dialogul și inventia creatoare, chiar dacă ar fi nevoie de un timp mai îndelungat pentru a convinge în acest sens.

arh.
ION MIRCEA ENESCU

SFÂNTUL GHEORGHE SI BALAURUL

Strîn aflat pentru prima oară la București, sint unul care să în exterior și privește spre interior. Informația care vine către mine pare să fie filtrată: filtrată pentru că nu folosesc propriile mele simțuri și pentru că nu sint în stare să judec o situație atât de diferită de tot ce cunoște. În cluda acestor lucruri, mă gîndesc totuși la niște soluții pentru problemele ce apar în discuțiile pe care le am cu prietenii mei. Imaginile care mi-vin în minte cînd vorbim despre monstru (e vorba de palatul poporului și de bulevardul făcute de Ceausescu) sint contribuția mea la această discuție. Nu vreau să spun că este singurul drum care duce la o soluție pentru una dintre cele mai grave probleme urbanistice cu care se confruntă Bucureștiul, și nici nu mă gîndesc că propunerea pe care o avansez ar fi o idee realistă. Dar fiind unul care se află în exterior, poate văd unele lucruri care pentru cel din interior vor fi asemnate. Sîi în cele din urmă, numai cineva care este în interior va putea judeca care este valoarea unei propuneri care vine din exterior.

Cele trei trepte care urmează vor construi imaginea mea.

1). Cind.

Așteptați, nu vă grăbiți. Este foarte important ca o anumită distanță să se instaleze între problema și observatorul ei pentru a putea judeca ce s-a întîmplat în ultima decadă. Dar nu pierdeți prea mult timp! În primul rînd pentru că furia și ura produse de monstru trebuie folosite pentru a-l ataca. În al doilea rînd, pentru că sunt mulți arhitecți buni în România, dar puțină arhitectură nouă de bună calitate. Arhitecții există, le lipsește însă o anumită experiență. El trebuie să construiască pentru a produce acea arhitectură de care este acum nevoie.

2). De ce.

Nu distrageți monstrul. Există cu siguranță numerosi arhitecți în lume care ar fi capabili să coasă ruptura produsă în oraș cu atita indemnare încît nimănui în viitor nu va ști că aici a fost un monstru. Chiar dacă unora nu le place, el este de-acum o parte a Bucureștiului, el aparține într-un fel locuitorilor săi și istoriei sale. Acum monstrul a produs o rană deschisă, dar timpul o va vindeca. O cicatrice va rămine pe suprafața orașului și în inimiile oamenilor. Dar vindecarea rănnii și păstrarea electriciei este necesară pentru a accepta trecutul, așa cum a fost, fără minciuni, fără înșelăciune dar și fără auto TORTURĂ.

3). Cum.

Natura arhitecturală a monstrului este extrem de violentă, el va trebui să fie atacat cu violență. Pentru a împinge populația în lume care ar fi capabili să coasă ruptura produsă în oraș cu atita indemnare încît nimănui în viitor nu va ști că aici a fost un monstru. Chiar dacă unora nu le place, el este de-acum o parte a Bucureștiului, el aparține într-un fel locuitorilor săi și istoriei sale. Acum monstrul a produs o rană deschisă, dar timpul o va vindeca. O cicatrice va rămine pe suprafața orașului și în inimiile oamenilor. Dar vindecarea rănnii și păstrarea electriciei este necesară pentru a accepta trecutul, așa cum a fost, fără minciuni, fără înșelăciune dar și fără auto TORTURĂ.

arh.
H. J. DUJZER
Amsterdam

LIMPEZIREA FÎNTINILOR

Faptul că, după mai bine de cinci luni de speranță și așteptări răbdătoare, observ din nou cultura la marginea intereseelor obiective și cotidiene, mă obligă să mărturisesc atât cînd cunoște pentru limpezirea fintinilor din acest imperiu al smicurilor. S-a vorbit astăzi de dos, în ultimul timp, despre genocidul înfăptuit de partidul comunist într-o ană la noi, iar în alte locuri de peste 70 de ani, partid care a înfăptuit cele mai abominabile atrocități în istorie (de aceea și vrea să vad mai multă amereenie din partea inteligențialor care afișează acum ostentativ, cu aer disident, încercările sau depunerile carnelor roșii sau faptul că au trecut prin facultăți „nevinoase” ale Academiei Stefan Gheorghiu, după ce cîțiva ani au încercat admitera la Universitate) și este de înțeles, dai fiind faptul că dispariția fizică este de fiecare dată un impact direct și cîtător. Dar, nu înțeleg căreia se să așeze astăzi părțile de genocid cultural prin care s-a urmărit cu o perseverență diabolică stergerea memoriei poporului nostru. Exterminarea fizică a unor inteligențiali incomoz este un fapt ce s-a mai petrecut în istoria noastră. De altfel, turcii au făcut același lucru cu Constantin Brâncoveanu și ruinele lui, cu mitropolitul Antim Ivireanul, dar nici turcii n-au distrus sistematic valorile culturale din țară, sau cum auvenit să facă „culturicii” sistemul comunist. Sîi, culmea ironiei, în numele unor idealuri umanitare internaționale, au falsificat manualele școlare și tratatele academice, au cenzurat întregia cultură română (la fondul secret, în biblioteci și anticariate, săi ediții ale clasicei literaturi române: Eminescu, Creangă, Caragiale, Coșbuc, Alecsandri și mulți alții), au promovat non-valorile și au incurajat distrugerea valorilor autentice.

Voi aminti numai două dintre marile pierderi ale Bucureștiului, cele care au

valoare nu poate fi calculată și a căror distrugere nu poate fi explicată decât prin programul conștient de stergere a memoriei: demolare bisericii Cotroceni, etiopia lui Serban Cantacuzino, nu poate fi justificată prin nici o lucrare de sistematizare în zonă; demolare complexului Văcărești și stergerea totală a urmelor acestui monument, săpindu-se săptă-opt metri sub fundație pentru a scoate pînă și stîlpii de susținere, tocmai pentru a sterge orice urmă a acestui lăcaș. De fapt, trebulele arătată că nu s-a dus niciodată, în istoria acestui oraș, lipsă de oameni care au demolat fără să judece de două ori, dar niciodată nu s-a inițiat un program structurat de distrugere, cum a fost cel comunist. Din nefericire, nu se cunoaște nici un caz de judecățe a veninului primar, a unor factori de decizie, a unor arhitecți care au protejat așezările monumentale culturale. Acești partașă la fapta de genocid cultural, care, de multe ori au demarat fără un ordin scris, sătăchi în libertate, ba chiar se plimbă în loc de cinste prin cultură și administrație.

Au existat totuși și forme de protest, dar extrem de putine. Se pare că abia acum, după 22 decembrie, ne-am regasit voacă de protestă. La începutul anului 1985, amenințarea distrugerii mănăstirii Văcărești bîntuită mai puternic ca niciodată. Un grup de istorici și arhitecți făcuseră un memorial, cînd și în Europa Liberă și semnat, printre alii, de: Grigore Ionescu, Răzvan Theodorescu, Dinu C. Giurescu. În acest context, într-o zi m-am întîlnit cu Constantin Noica și Victor Ivanovici, într-o latură a Pieței Universității, în curtea palatului Sutu, de unde am plecat spre să revedem Complexul Văcărești. În accesul și ne-am hotărît să alcătuim un memorial ce urma să fie semnat de cei mai importanți inteligențiali români care au deschis rîzonul cu luncările, care au fost

finitiv în Grecia, trebuie să sensibilizeze anumite personalități politice grocesc pentru a interveni pe lingă guvernul român, în vederea salvării acestui monument important pentru tot spațiul cultural sud-est european. Eu am condus în continuare mai multe grupuri de intelectuali la Văcărești și, spre deznaștere, să amuzăm înțelările ironice a lui Constantin Noica, am descoperit că mulți „intelectuali” cu pretentii nu știau mai nimic despre acest monument, ba erau „usor insensibili” la lupta memorandistică purtată cu tenacitate și modestie de noi, părind mai degradă să fie atrași de o formă de protest cu carecere publicitate, în orice caz cîtătă la postul de radio Europa Liberă. Numai că noi stabilisem o strategie din care lipsau orice tendințe velești, orice zgromot inutil. Constantin Noica afișase, prin intermediul unor medici ce aveau acces în cercul nomenclaturiștilor, că trebuie să părtâm lupta în interior cu toată fermitatea, iar în exterior numai prin purtarea unor tratative discrete cu personalități politice influente, pentru că „cel doi” erau foarte „sensiibili” și aveau reacții imprevizibile față de posturile de radio și gazetele străine. După un timp, Constantin Noica a hotărît ca semnatarii memorialului să alibă vîrstă de peste 60 de ani, pentru a nu perichernă viitorul nîmănuș, în felul acesta să-i determine să lucreze cu oarecare griji pentru recuperarea ceea ce se mai poate recuperă. Timpul se dilată și nervii începeau să cedeze: nu primeam nici un răspuns. După cîteva zile (de acum biserica era jumătate demolată), eu și Răzvan Theodorescu am făcut un rezumat al istoricului mănăstirii, în 12 rînduri și, ajutat de președintele Academiei Române, Radu Voines, această scurta notă pătrunde la Cabinetul 2. Eu suntem Academia, din două în două ore, despre înaintarea distrugerilor, la mănăstire răminind tot timpul colegii mei: Radu Cluceanu și Emilia Enache (ea a reușit să facă și un scurt film cu o echipă de la Sahia), Constanta Costea și Doina Malinovska, care urmăreau recuperarea materialelor din piatră, strîngînd bani pentru mituirea muncitorilor, urmărind în felul acesta să-i determine să lucreze cu oarecare griji pentru recuperarea a ceea ce se mai poate recuperă. Timpul se dilată și nervii începeau să cedeze: nu primeam nici un răspuns. După cîteva zile (de acum biserica era jumătate demolată), eu și Răzvan Theodorescu suntem chemați de academicianul Radu Voines. Am fost primiți în cabinetul acestuia și am bănuit în aceeași clipă răspunsul Cabinetului 2. Ne-a fost arătată rezoluția, fără comentarii, prin care se cerea, în mod sfidător, să ne adresem Consiliului Cultural. Fiind o problemă de competență acestelui instituții. Nu ne-a venit să credem și ne-am rugat să ne se facă și nouă o fotocoioice, vrind să aducem în față tribunul poporului (pentru că noi îndeamă că va fi un proces al națiunii împotriva „celor doi”). singurul document prin care ei nu putușă mutine că nu știau nimic despre importanța complexului Văcărești. Astfel pierdeam cel mai important monument bucureștean: „Canașa Sixtină a neamului românesc”, cum îl numiseam cijiva.

FLORIN ROTARU

VĂCĂREȘTI O PARADIGMĂ A ISTORIEI VALAHE

ANCA VASILIU

Intrarea în biserică

Cred că nimic din ceea ce se întâmplă unui om, sau unui neam, nu este rodul pur și gratuit al întâmplării. Destinul, ca și istoria intr-un alt plan, nu reprezintă trajectoriile hazardului, ci o lecție, un reper menit să ajute oamenilor să se cunoască mai bine.

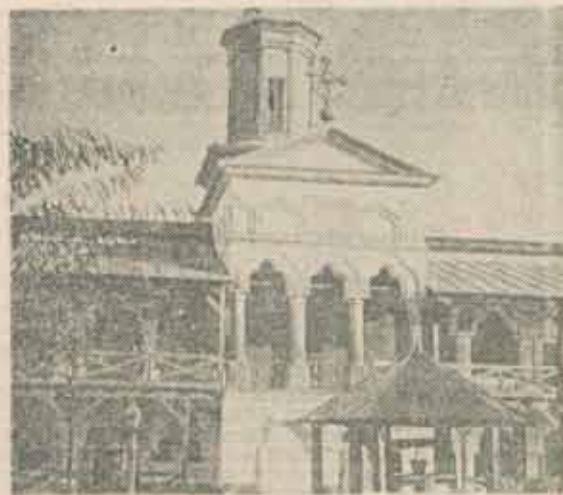
In fata orelor mai dureroase plelderi din patrimoniul cultural românesc ar trebui să păstrăm — pios — un moment de reculegere; iar în fata sortii sale — să ne propunem, fără amintare, o meditație, dincolo de rezonanțele din Ecclaziast și de resenmătul gând pe tema Vanității.

Mănăstirea Văcărești, „testamentul artei tradiționale”, cum o numea G. M. Cantacuzino, unul din foarte rarei ceteotări care s-au aplicat cu atenție și cu sensibilitate asunția acestui monument urăsit, a devenit prin soarta pe care îl-a hărădit — istoria, un simbol al nefericirii noastre, al vinovătului nostru absenteism din zona unde mai subizați pînă nu deznădînd „casă” fizică spiritului și a neamului, chihlim cu trăsături proprii inconfundabile al ortodoxiei românești. Nu e noată de prisos să facem acum anamneză acestei situații.

Urât pe tronul Tării Românești în februarie 1718 Nicolae Alexandru Mavrocordat, orma și poalea cea mai luminosă figură din lungul sir al domnilor făniașe, fiul celebrului Exanorit, nuns îndată de la suptrea pe tron tensilele ceteorii sale: mănăstire grandioasă pentru proporțiile acelui vremii, reședință domnească cu cancelarie și corp de gardă centru cultural dotat cu școală, tipografie, bibliotecă, fosta mai vestită și mai bogată din tot sud-estul Europei și loc de desfășurare, cu grădini, cu flori rare și ape curgătoare. Într-un cuvînt, un univers total — și mic — construit după chipul acelui lumen care era lumen valah de la începutul vescului al XVIII-lea și în care ceteorul său levantin se vrăia integrat, făcindu-și o faimă din a fi adoptat de o cultură aleasă și strălucită, pe tronul unei țări ce dădușe puțină vreme mai înainte un print-mecenă și un voievod-martir pentru cauza ortodoxiei.

Lucrările mănăstirii durează abia nișă în toamnă, căci în noiembrie 1718 domnul și sili, prin uimitările boierilor valahi, să parăscăște tronul și vreme de trei ani e sechestrat de austrieci la Sibiu. Abia în 1722, revenit cu față la București, redeschide sanctuarul pe care se va lucra înainterunt nișă în 1722, cind ansamblul este terminat în forma amplă în care să păstreze pînă în toamna anului 1785. Doar parohial, situat la mijlocul lăutarilor de răsărit, în incinta principală a mănăstirii, între arcadele elegante ale galeriilor, este construit ocaș mai tîrziu, 1736, sub stîlul ceteorului. Constantin Mavrocordat, aliiu și el succesor pe tronurile celor două țări românești.

Biserica lui N. Mavrocordat, pe care călătorii străini (precum Claude Jean Flachet, în 1740) o considerau la vremea ei drept cea mai ministră și mai izbită din toată lumea ortodoxă, desezind din aceea tradiție arhitectonică valahă ce se revendică de la prestigioasele modele din vescul al XVI-lea (ceteorii lui Neagoe Basarab — mănăstirea Curtea de Argeș și cea a lui Radu cel Mare — mănăstirea Dealul) și care s-a cristalizat în vescul următor — vescul lui Matei Basarab și Constantin Brâncoveanu — într-o serie de ceteorii domnești și ansambluri monastice având nu numai o inconfundabilă mară de creație autohtonă în spiritul tradiției ortodoxe și al culturii formei bizantine, ci și o „rotunjime”, un aer de echilibru și sobrietate, în aspect de sinteză fericită, organică, a tuturor plămuriilor artistice și de viață spirituală convertite în alegerea locului și a chipului care să reprezinte etic și estetic cea mai înaltă experiență umană: raportul omului cu Dumnezeu — sub forma spațiului sacru al bisericii, sub forma iconei, sub forma tipului iesii al vieții monastice, al rugăciunii practicește și al scrierilor religioase ce alcătuiau orizontul cultural al vremii. Faptul că biserică lui Mavrocordat, ca și configurația întregului ansamblu mănăstiresc, repetă forme arhitectonice, de la planimetria pînă la decor, ale mănăstirii Hurez, este un lucru său și comentat în istoriografia de artă ca un act cu semnificații mai profunde decât similitudinea teologică a celor două monumente. Pronaosul supralăzarit, cu cele patru coloane massive de marmură, mestesugit sculptate cu motive florale, arcadele care despărță naosul de pronaos, unificând lăzind și monumentul spațiul interior al edificiului, componizând mai ales a formelor și volumelor datorată usurelor modificări aduse în sistemul de dirijare a luminii, mult mai generoase în acest spatiu, făcă de întimneță misterioasă a lăcașurilor monastice mai vechi (sau chiar de unei transformări profunde a sensibilității religioase din epocă), pridvorul amplu, încoronat de tură și susținut pe elegante arcade treflate, ritmând cu galerile chililor perimetrale și cu loisoarele și

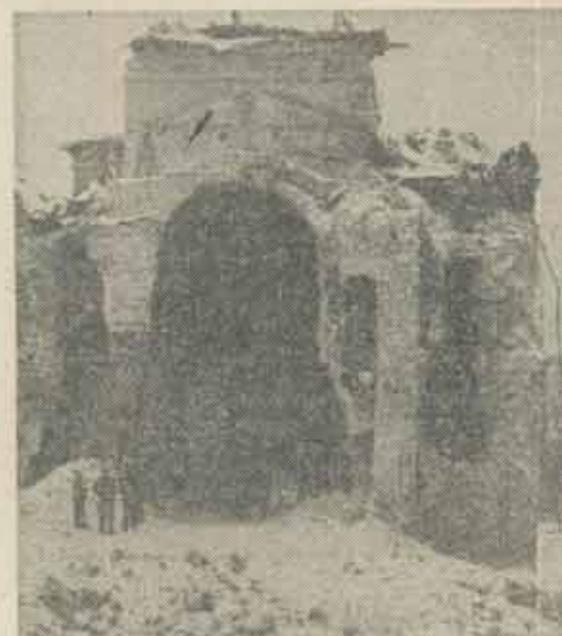
Parohialul Mănăstirii

logile caselor domnești și esumenești — toate aceste elemente ouă în raport cu cele mai vechi monumente cu care se mărește Valahia: acele vremuri celelalte mănăstiri bucureștene ca Radu-Vodă și Cotroceni, sau cu biserică metropolitară, ca și ansamblu decorative sculpturale și picturale care amplifică repertoriul umeranitic brâncovenesc intr-o trăiere mai „suculentă”, mai plastică, dar și mai „de-vitalizată” prin academizarea formelor și convenționalizarea motivelor, ansamblu sculptural ce se integreză primei moșteniri brâncovenesci (de la Mogoșoaia și Sf. Gheorghe Nou în Antim, Cretulescu și Stavropoleos, aceasta din urmă donă cu cîțiva ani ulterioră Văcăreștilor). Întocmai precum iconografia picturăi de la Văcărești asuora căreia nu este aici locul a ne opri și care este o umplinere adaptată nouului spațiu interior a programelor și a stilisticelor brâncovenesci — toate aceste date fac difesea din ceteoria Mavrocordătilor ultimul și poate cel mai cuprinzător exemplar ar artelor tradiționale valah. Sfîrșită într-o sinteză a unui timp care și-a petrecut cu această din urmă realizare „cinci vesuri unitare de viață românească autentică” (cum remarcă G. M. Cantacuzino).

Ca intruchipare finală și fără ecou a unei estetici și a unei spiritualități străbună, Văcăreștiul trăiese și cea mai scură perioadă de inflorire culturală, viața sa monastică stînd sub semnul unei săracirii treptate, care a culminat, în vescul secularizator, cu transformarea mănăstirii în închisoare — în 1864. Absurdul unei astăzi transformări, suferite de altfel de o serie întreagă de alte complexe monastice, cum ar fi schitul Balanuci (azi Silifor), sau Snagovul, sau Mislea (jud. Prahova), și cite altele, nu este altceva decât expresia totaliei neodecuvării moșintării de care „revoluție” vescului al XIX-lea și instalat-o în societatea românească, cu o erupție bruscă de pozitivitatea națională, ca temei al asemenei noastre re-integrări europeene, neadevarate ce transferind mănăstirea (născăsă de călugării greci) în închisoare — pe ideea de folosință a căldirilor — vădea în sine opacitatea totală fătă de ceea ce înseamnă un spațiu sacru, un spațiu al funcției liturgice și al comunității de tip monastic, indiferent de originea etnică a călugăroșcă.

Spiritul „istorist” ce nu înțelege să-si facă amarită către finele secolului trecut și care duce, între altele, la înflorirea Comisiumii Monumentelor Istorice și la deschiderea unui număr relativ mare de „santere de restaurare”, făcute în spiritul timpului, nu se manifestă prețuindeni în esala măsură și astăzi ce tot cursul de mai bine de jumătate de veac de activitate tot mai rodnică a echișelor de istorici, arhitecți, arheologi, restauratori, oameni de înaltă cultură și profund patriotism ai Comisiumii, de pînă în al doilea război mondial, astăzi la uitarea tot mai densă, umbra tot mai opacă lăsată deasupra Văcăreștiului, căruia își prezădește parcă, prin această revoltătoare absentă, „apoteoză” finală: demolarea din 1885, survenită — soarta tragică nu poate să nu fie și ironica — după desființarea închisorii și realizarea proiectului de cercetare-restaurare, a cărui bucurie în lucru dădușe de la sfîrșitul roadele unei prime etape încheiate (fătura de risărit a incintei monastice — arh. Liana Bileciușescu).

Cum a fost cu putință ca un asemenea destinație să se împlinășă pînă la capăt, pînă la ireversibil, în fata noastră, la vedere, fără ca „orizontul viu” al spiritualității românești să nu înceapă să suuzeze impotrivă ce i se aducește? Ce legături sunt la funcționat într-o fel incit, asemenea răbunărilor medievale, mănăstirea cea mai importantă a Bucureștiului să fie înmormântată în secolul local cel mai temut, locul de întîlnire al batjocurii și al fără-

Biserica Mănăstirii acum

delegilor, locul de surghiun al unei societăți care și expună „da mănăstire” tot ceea ce legea din legele etice ale unei lumi „normale” și „moderne”? Ce inversare de valori și-a petrecut atunci, ce furie orără a întunecat orizontul istoriei valah, lăsând peste cilioria măvrocordătilor o noată fără sfîrșit și transformând silueta mindră a acestor biserici într-o hiernă ce va bintui multă vreme de acum încoace constințele noastre?

De bună seamă există nu un răspuns la asemenea întrebări, ci un tîc al acestui destin tragic. Orgolos și poate putin grăbit, fiul Exaporitului avea dorința nemărginită de a se întregi lumii românești printr-un act de supremă autoritate morală: cîțiva zile unei mănăstiri în cel mai desăvîrșit stil de sinteză autohtonă, revendicindu-se de la modelele de preștiugiu artistic și politic ale locului. În sine, această atitudine apără de continuitate cu tradiția neamului, conține ascunsă genenii unei scizii, noile primele semne ale rupturii timourilor. Continuator, cel putin prin mecenatul cultural, al lui Constatin Brâncoveanu, N. Mavrocordat nu are, spre deosebire de ilustrul său predecesor, intuția de adincime a istoriei, a devenit în profunzimea spirituală a acestui loc. El este „primul om modern”, primul „intellectual” care afisează argumentul cultural ca valoare în sine, cu repercurșiuni în sfera politicului, dar despartit de pondere etică și de perspectiva mistică pe care un asemenea gest le-a avut înăuntru la el în lumea ortodoxiei românești. Cu alte cuvinte, ceteoria să și-o asizează în perspectivă istorică drept un centru de cultură a cărții, a literelor, a istoriei — dar nu și în perspectivă eshatologică, esențial monastică — în afară „lumii”. Rationalismul atâtidelor exacte, curentul neo-aristotelic padovian, pozitivismul Secolului Luminilor începe să-si facă similitudine și difuziunea în această lume care și-a păstrat înțețea pînă acum ierarhile valorice și modul de existență traditional. Această perspectivă răsturnată a timpului, această orină „modernizare” încă nedescărată a societății românești dinăuntru treilea deceniu al secolului al XVIII-lea a dus la întîlnirea ce să-a dovedit în cele din urmă a fi nefastă, a două lumi care deviniseră acum perfecte distinție ca mentalități, ca orientare a vieții și a experienței spirituale: orasă și mănăstirea. Văcăreștiul nu este, dinăuntru cum bine se stie, prima mănăstire care vine în contact direct cu orașul, dar este prima (și poate singura) care se asociază acestuia într-un moment în care „duhovnicia monahică” nu mai reprezintă tonusul spiritual al societății, modelul de referință absolută în ordinea unei vieți traditionale, astfel încît microcosmul din preajma capitalei valah, nu putea trăi decit o apoteoză nostalitică, un început (înconștient de bună seamă) al unui sfîrșit iminent al civilizației traditionale românești.

Născut în pragul devenindelor marilor mănăstiri, Văcăreștiul, ridicat la numai trei decenii după moșintă său exemplar — Hurezul — se situează deasupra cărării ecclaziale a unei cete care împărțise istoria valahă și care împingeau timurilor cele noi către alte modele culturale, către alte represe ale moșintului decit cele în ordinea cărora fusese clădită cultura românească de pînă la Brâncoveanu finalizativ. Ruptura spirituală din simbol ortodoxiei constătină în secolul al XIX-lea, începuse deadată cu debutul lumii fanariote în țările române. Că ea să-a manifestat anol sub haină etnică a originei grecilor, sub motivul economic al secularizării averilor mănăstirești, pe temelii recuperării României în sfera Europei și a rationalismului pozitiv ce a stat la baza societății moderne — acestea sunt aspecte ce argumentează din afară un fenomen de adincime al transformării spiritualului a unui neam, a unui dat profund al destinului său. Astă cum, faptul că i-a întîmpinat tocmai Văcăreștiul, acestel pietre de hotar între lumi și loc de întîlnire între două sfere distinție ale istoriei, faptul că i-a întîmpinat tocmai Văcăreștiul să dispare de pe fata pămîntului — rămîne în cele din urmă o fatalitate pe care trebuie să ne-o asumăm curmînd grăbit și răscumpărînd uitarea care să-l lăsat pește acest loc de timp de mai bine de un secol.

Care va fi destinul acestui loc martirizat de acum începînd? Reconstrucția ceteorii măvrocordătilor în stilul artificial al acelui principiu de secol XIX — Viollet-le-Duc/Lécomte de Nouy — care a fost fatal atât monumente? O mănăstire nouă pentru un venit profun?

Cred că singura împlinire care ar da tîcuiu acestui destin tragic, ar fi să construim, pios, chilii cu galerii arcate în penumbra cărora să adăpostim toate fragmentele păstrate dintr-un Intres ce care istoria nu îl-a putut păstra altfel. Poate că e unică formă autentică de a ne asuma acest destin tragic și de a ne recunoaște în el lăsind fragmentul cultural și marginalizat să fie funcție de tip muzeu și intelectual minorității față de esența spiritualului a cărui menire să se împlină în viața mănăstirii. Lăsind „bucătăilor” salvate, putrem regenerați întregul, în simbol unor generații ce se vor simți cîndva, din nou, solidare cu Modelul pe care să-a construit tradiția ortodoxă a culturii românești.

(Comunicare susținută la Simpozionul Internațional de arhitectură „A construi orașul — civilizație și echipare urbană”, București, 30 aprilie — 3 mai 1990)

„DAR NOI NU ȘTIAM CĂ N-AVEM NICI O ȘANSĂ“

(Urmare din numărul trecut)

■ Același scenariu, aceleși partide interpuze

• GABRIELA ADAMEȘTEANU : De unde se tragea?

• MONICA LOVINESCU : Poate de pe acoperisul Ministerului de Interni, vîtorul local al CC-ului. Mi-aduce aminte că Mihai Fărăganu era agățat de grilajul Palatului, cu scurta lui de piele noagră. Nu, nu dirija mișcarea, nu striga cuvintele de ordine, dar era un personaj charismatic, extraordinar, și toti studenții, văzindu-l, erau într-o mare insuflețire. Strigau „Jos comunismul”, era același tip de slogan ce și acum... Dar vorbeam despre congresul studenților. Comuniștii au vrut atunci să folosească partidele satelite interpuze, exact același scenariu. Dintre acestea, cel mai important era al lui G. Călinescu.

• VIRGIL IERUNCA : Nu era numai partidul lui G. Călinescu. La Frontul Pădurilor era Mihai Beniuc. Beniuc nu era în Partidul Comunist propriu-zis...

• M.L. : Pentru noi, studenții, Beniuc nu avea nici o importanță, Călinescu era profesorul nostru, era cineva, nu? De aceea și am cerut ca prin partidul lui Călinescu, nu său cum se numea...

• V.L. : Național-popular. Dar pentru că a venit vorba, îmi amintesc o miez întâmplare de la *Lumea*. Revista *Lumea* era o revistă, cum se spunea atunci, de largă concentrație democratică. Cum partidul comunist nu avea intelectuali, au vrut să facă o revistă la care să arate că există libertate (aşa cum și astăzi se fac reviste literare care să arate că regimul e liber) și la care putea colabora oricine, în afară de cei care aveau un trecut fascist — adică cei pe care toată lumea îl stiu și ei însăși afirmau că sunt fasciști. Conducerea revistei i-a încredințat lui G. Călinescu. Practic vorbind, revista o făceau eu cu Ion Caraion și cu un reprezentant al partidului care finanța revista — Simion Alterescu. Revista avea o foarte bună timură, colaborau toți marii scriitori, de la Camil Petrescu, Perpessicius și pînă la Ion Marin Savodeanu. Nu mai vorbește de Mihail Sadoveanu. Erau absolut toți marii intelectuali, care nu aveau nimic cu comunismul. G. Călinescu era foarte nemulțumit de propria lui revistă pentru că fiind intelligent și-a dat seama că e un director de paie.

■ Îmi dă demisia pentru că sunt un director de paie

• V.L. : Să, într-o zi, Călinescu ne convoacă pe mine și pe Caraion și ne spune: „Domnilor, v-am convocat ca să-mi dă demisia de la revista, pentru că sunt un director de paie”. „De ce domnule profesor?” (Aşa îl spuneam, fusesem chiar buni prieteni pînă în momentul cind l-am comparat cu Iorga, a fost mai întîi incitat de comparație, apoi, cu rezerva și timiditatea lui suspicioasă: „De ce să mă compari cu Iorga?”). „Pentru că vă integrăți într-o tradiție encyclopedica — Hasdeu, Maioraru, și aveți și un păcat că Iorga, Iorga — s-a înconjurat de asistență ca Munteanu Hinnică și Georgeșcu Cocos, iar d-voastră v-ați înconjurat de Al. Piru și Adrian Marino.” După aceea s-a supărât pe mine, deși cu trei zile înainte spusește tot răul despre acestor doi colaboratori ai lui). „Dar ce să-i întămplă, domnule profesor?” „Pentru că revista scoasă, aduceti-mi ultimul număr 0 (se aduce ultimul număr) veedor, pe prima pagina și un evreu, pe pagina a doua, probabil pentru că e și două, săi doi evrei, pe pagina a treia, cu siguranță că sunt trei.” „Domnule profesor, nu-i nici un evreu pe pagina a treia. „Dumneata să nu mă contrazici pe mine, pentru că eu sună mai bine.” Aceasta era un argument suprem, căci m-am plecat. „Acesta, spune G. Călinescu, nu este *Lumea*, ci *Lumea evreiască*. Eu îmi dă demisia.” Evident, nu și-a dat-o. Trei zile după aceea, Ion Mihalache, unul din trei fruntași Partidului Național Tarănește, făcuse un discurs în care exista un pasaj pe care adversarii lui (ne aflam în plină campanie electorală) l-au considerat ca antisemit, pentru că îl ataca pe Ana Pauker, Teohari Georgeșcu; apoi

Anii '44 — '46. Amintiri și comentarii cu participarea MONICĂI LOVINESCU și a lui VIRGIL IERUNCA

zitia comunistă a făcut un mare miting împotriva lui Mihalache, folosind acest pasaj, după părerea Partidului Comunist, antisemit. Cine a luat cuvintul, vegetând antisemitismul în general și antisemitismul lui Mihalache în particular? Călinescu!

• M.L. : Vorbeam însă despre Congresul partidelor studențești care s-a terminat fără rezoluția pe care o aștepta partidul și cu sala cintind în picioare Trăiescă regele. Un episod enorm.

■ Mișcarea studențească din mai 1968 de la Paris — o contestație de lux

• M.L. : Eu am văzut mișcarea studențească din mai 1968 la Paris. O contestație de lux — aș spune. O contestație de prea-bine. În ciuda faptului că generația noastră a fost decimată — o parte în exil, alii morți în închisoare — m-am gîndit ce sănse totuși am avut pentru că revolta noastră corespunde cu ceva autentic și adevarat și necesar. Pe cind revolta din 1968 avea sloganul din secolul 19, din Bakunin în cauză cel mai bun, în cazul cel mai rău din Mao și Stalin.

• STELIAN TANASE : Referitor la sloganul, la Roma, în Piața Spaniei au fost și lozinele cu Trăiescă Ceaușescu! Nu ironice. Fenomenul a fost o stupore fără seamă. Dar fanatici există...

• M.L. : În Franță aproape nu mai există fanatici, un asemenea slogan nu cred că ar fi putut fi găsit pe nici un zid. Cei din '68 nu erau fanatici, eu am schematicizat aici. Vorbeam însă despre impresia pe care am avut-o în reașa noastră, în tragedie care a fost decimarea acestor generații — de a fi coinciș o revoltă, nu cu un lux al baricadelor, nu cu incapacitatea în general a tinerilor de a fi în adoleșcență și a trece în cotidianul vîrstelor adulte (trecrea se face mai ales prin utopii) ci de a fi coinciș cu ceva autentic și adevarat. Atunci cind am ajuns la Paris, pe Boulevard Mich se vorbea mai mult românește decât francește. A fost un val românesc de emigratie absolut extraordinar...

• G.A. : Mai mare decât cel din anii '70-'80?

• M.L. : Mult mai mare. A fost un val de emigratie decisiv. Cum am ajuns la Paris am cerut un pașaport ca să-mi trăd un doctorat în Franță. Niciodată nu m-am gîndit la exilul definitiv. Nici unul dintre noi nu credea acest lucru. Credeam că mă duc la Paris să-mi dă un doctorat și că mă voi întoarce cu primele încuri eliberatoare. Cu toții credeam așa. Noi, studenții, după ce ajunsem la Paris, cind ne întâlneam și făceam un chef, spuneam: „La anul la București”. Am spus-o pînă la revoluția maghiară, cind s-a dovedit că Occidentul nu va riposta niciodată.

■ La anul la București

• G.A. : Pînă atunci săi mai eresu?

• M.L. : Cu o excepție: Virgil Ierunca. El a spus de la început că trebuie să luptăm în desert, că nu se va îndeplini niciodată, dar trebuie luptat totuși...

• V.L. : Luptat în focare și, fără să-ți faci iluzia că vei avea vreodată vreun rezultat...

• M.L. : Cu excepția lui, trebuie să recunoște că toți erau poada acestei iluzii... Pînă la revoluția maghiară...

• S.T. : Adică atunci săi înțeles scenariul impărtășirii Europei de est?

• M.L. : Nu, scenariul impărtășirii Europei îl aveam dinainte, pentru că aici erau totuși documente. Dar că în momentul unei migrații revoluționare în Est, Occidentul nu se va mișca, nu va trimite nici măcar un avion care să-l transporte pe secretarul general al Națiunilor Unite care să ajungă pînă acolo, nu credeam. Cind că ar fi costat foarte puțin un avion pînă la Budapesta, dar prezenta Națiunilor Unite acolo atunci ar fi fost foarte importantă. După momentul acela, însă, nu mai erau permise iluziile. Nu că se va elibera vreodată Răsăritul, dar că nu se va elibera prin Occident. Dar să revin la plecare din tără. Am depus o cerere de pașaport la prefectura poliției (erau bursări și statulul francez) care mi-a fost refuzat. Însă la ora aceea serviciile nu erau coordonate încă, și m-am dus la un scriitor socialist zburătorist, la George Siliviu, care era la Interne, secretar de stat. (Atunci mai colaborau cu socialiști.) El a telefonat mai mulțumit său și spus: „E fata lui Lovinescu!” „El, și? Cine-l Lovinescu?” Dar am obținut pașaportul, și am plecat la Paris, trecind frontieră clandestin, pentru că echipa rusească, erau niște ruși tineri, nu stiu să citească decât litere chirilice. Dar au fost treceți clandestine într-adevăr spectaculoase...

• V.L. : Cred că singurul refugiat sau exilat care a părăsit România, nu pentru că puterea comunistă îl-ar fi făcut rău, ci dimpotrivă, pentru că îl-a făcut numai bine, sănătate. În fiecare zi, comunității, neavînd cadre, vedea în mine un cadru posibil. Așa că în fiecare zi ecam număr în diverse comitete și comitii, ceea ce probabil (am atras eu atenția) era în contradicție cu legea funcționărilor publici. Dintre toate aceste funcții n-am putut însă să o refuz pe cea a profesorului, care devine și prietenul meu în acea vreme, Mihai Ralea. El m-a numit directorul presei în propriul lui minister, nebănind însă nici o clipă că n-ă putut fi mare comunist. Cred că Ralea tatăla în dreptă și-n stînga (unde nu prea era bine văzut de partidul comunist), să ajungă în fruntea hierarhiei pe diverse căi. A făcut însă o proastă alegere cu mine, pentru că în momentul cind erau directorul presei, nu numai că nu se scria nimic despre Ministerul Artei (din afară de ziarele comuniste, pe care însă nu le citea nimic) dar se scria rău. Si atunci Ralea mi-a spus: „Dar ce facem, dă-te sătăcă director al presei și Ministerul Artei lată cum este privit.” „Ce să facem domnule ministru, îl spuneam, nu-i nimic de făcut, toată țara este cu Maniu.”

■ Prietenul meu Zaharia Stancu a alertat celula scriitorilor comuniști din Societatea Scriitorilor Români

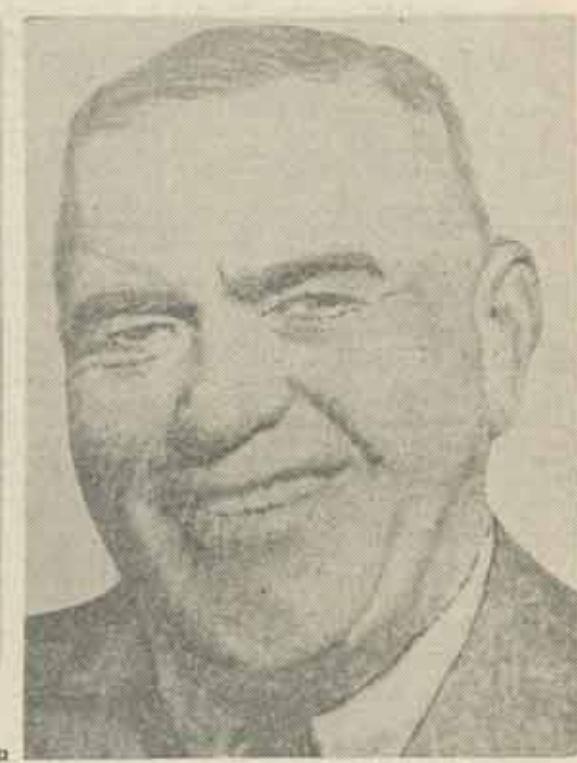
• V.L. : Pe cind erau director al presei, pregăteam o antologie de poezie pentru că Ministerul Artei avea deja o editură a lui în care apăruse Jebeleanu, Magda Isanov, și cred că și Geo Bogza. Antologia era anunțată în toată presă: *Poezia liberă*, antologie posibilă de Virgil Ierunca și Ion Caraion. Nu exista în ea nici un poet comunist, existau două versuri din Zaharia Stancu, vreun poem de Jebeleanu din cărțile de dinainte de război, în schimb era publicat tot Urmuz, aproape tot Fundoranu, foarte mult Voronca etcetera, etcetera. Pînă cind prietenul meu Zaharia Stancu, prieten între ghilimele, a sesizat celula scriitorilor comuniști de la Societatea Scriitorilor Români (pe atunci nu exista încă Uniunea Scriitorilor Români) de catastrofă: că sub egida Ministerului Artei se pregătește o antologie în care nu este nici măcar un poet progresist, în schimb există toți reacționari, toți suprarealisti. Atunci cel din celula scriitorilor comuniști s-au dus cu jalea, au cerut o audiență superiorului meu, și Ralea a căzut absolut din luna; nu-venea să credă ce aude. „Cum, e adevarat?” „E adevarat, domnule ministru.” „Bine, aceasta este op-

A consimnat
GABRIELA ADAMEȘTEANU

(Continuare în pag. 23)

Lucrețiu Pătrășcanu

Dr. Petru Groza

„EU SCRUI ȘI PENTRU CRESĂTORII DE ALBINE DACĂ MI-O CER”

O conștiință cu VIOREL ROMAN, de la Universitatea din Bremen, realizată de ANDREI PIPIDI

● Secretarul cu propaganda la județeană Timiș fiind Ion Iliescu

● ANDREI PIPIDI : Economist de formărie, cu o carieră universitară în Germania Federală, și rămâne interesat de problemele României, tara d-voastră de basină. Sintet, mi se pare, plecat de aproape douăzeci de ani. Pe vremea aceea abia începea emigrarea în masă și nu știa să fie ca user să capete un pasaport.

● ● VIOREL ROMAN : A, mie mi-a fost foarte ușor. Îl în minte pe colonelul de securitate în care m-am dus, la Timișoara. M-am întrebăt : Ce vrei ? — Vreau un pasaport. — Da-te !

● A.P. : Nu era supărăt că plecați. Nu vă cunoșteau...

● ● V.R. : Ba mă cunoștea, de la Radio, unde am fost corespondent pentru Banat, din primăvara lui '68 pînă la începutul lui '70, după care mi-a fost clar că trebuie să plec. N-am fost membru de partid și eram unul dintre tinerii care muncneau pentru tără. Am fost suficient de naiv ca să cred în asta. Am părăsit Radioul, am fost doi ani la Universitatea din Timișoara, din nou fără a fi membru de partid. Pe azi bizar. Deci în '72, în vară, secretarul de partid cu propaganda la Timiș fiind Ion Iliescu, am hotărât să scoatem un ziar Orizont — editie nouă.

● A.P. : Să înțeleag că l-ai cunoscut pe președintele nostru ?

● ● V.R. : Da, am lucrat împreună la primele numere, el însărcinându-mă pe mine cu pagina Orizont și înținut. În discuție cu Ion Iliescu la vremea aceea, eu fiind de 25-29 de ani, el cu 10 ani mai în vîrstă, discutam că să punem în pagină — știință, invățămînt, producție. Pe atunci era optimist, tinăr...

● A.P. : E optimist și acum.

● ● V.R. : ...Vroia să facă revista asta. Eu nu mai erau optimist, eram cu pasării în burunar...

● A.P. : El a făcut, evident, altă alegorie.

● ● V.R. : Astăzi, Lucrind împreună, aveam o impresie bună ușor despre altul. După primele numere, se punea problema unei pagini a lui Ceausescu : cum să fie băgat Ceausescu în pagină sau să nu fie băgat. Si nu a fost băgat. Era imposibil să fie băgat și el și cam tot de la masa aceea. În '73, Văzindu-l mi s-a părut naiv : credea că poate să scape de angrenajul asta, de care a scăpat după 18 ani. Astăzi și părerea mea despre d. Iliescu, care acum a devenit persoana numărul 1 a României.

● A.P. : Cind ai terminat Institutul „V.I. Lenin”, institut de științe economice și planificare ?

● ● V.R. : În '63. Era pe vremea aceea un institut prăfuit, dar nu se învățau lucruri reale. Predarea era anchilozată de metode stalinisto-comuniste : dar cu putină bunăvoie puteau să affi ele ceva. Se făcea dreptul cu domnul Ghimpă, care m-a ajutat foarte mult în Occident. De multe ori am rezolvat probleme de drept în activitatea mea profesională, spre surprinderea multora. Cum să găsești soluții, fără să fiu jurist ? Sociașa economistă în vremea aceea era anchilozată, dar în '63 și-a frânt stalinismul principal. Eu nu am apucat modernizarea, dar cunoștințele de bază pe care le-am obținut stănci și bibliotecile mari din București de la vremea aceea, plus libertatea de a te mișca prin ele, mi-au lăsat o impresie din cele mai bune.

● A.P. : Era o perioadă de relativă liberalizare. Eu am făcut facultatea între 1965-1970 și am spus înțotdeauna că era singurul moment posibil. Nici înainte, nici după. Si cum găsiști. Bucureștiul acum, dumă o atit de lungă întrerupere ?

● ● V.R. : N-am făcut de 2000 ani aici. În acest răstimp, am umblat prin toată lumen. Am vizitat 20 de țări, mai aleș din lumenă în treis. În afară de acea, zisă emisferă capitalistică. Am rămas foarte surprins ghisei aici, într-adevăr. Iunie a doua. Nu era mitoza sinistra din lumenă a treis, nu era nici lumenă industrială occidentală. M-a surprins numărul mare de țărani veniți în București, pe care li simtoam la hotel sau pe stradă, auzină, cocaș, sau zgromote de astăzi tărînesti și la teatru. Cind am plecat eu din București în anii '60, ei nu erau aici. Am căzut într-o rută astăzi masivă dintre anii '60 și anul '90.

● 1990, ca termen al experimentului socialist

● A.P. : În acesti ani, ati devenit consilier academic la Bremen și sintetă autorul unei cărți importante. Pot să spun, pentru că am avut răgazul să-o răstoiesc. Rumänien, im Spannungsfeld der Grossmächte, pînă acum în două volume, care tratează perioada 1774-1878 și 1878-1914. Înțeleg că aveți de gînd să continuați.

● ● V.R. : Din întîmpinare am pus termenul 1990, ca termen de sfîrșit al experimentului socialist.

● A.P. : Să așa avut deceptate.

● ● V.R. : Cărțile își au destinația lor legată de celul care le scrie. A fost scrisă în 2-3 ani. Universitatea din München a

Aceste cuvinte ale oaspetelui nostru m-au convins că nu trebuie pierdută ocazia unui interviu la care era aşa de dispus. Dl. doctor Viorel Roman, de la Universitatea din Bremen, îmi explică astfel prezența lui printre corespondenții din străinătate și unei publicații care apare în România sub direcția d-lui Iosif Constantin Drăgan și, totodată, faptul că-i acordase Adevărului un interviu pe care l-am putut citi în numărul de la 25 mai. Mai implicit decit Apimondia în frântările obștești. Grupul nostru a fost creat în primul rînd pentru dialog și, ea atare, nu poate refuza confruntarea cu puncte de vedere diferențite sau, cîteodată, de-a dreptul opuse, mai ales cînd ne găsim înaintea unui exemplu de maximă responsabilitate. Este în interesul tuturor ca această experiență de cordială polemică să fie reînțintată și chiar repetată cu alte prijeliuri. (A.P.)

ales în urmă cu doi ani tema aceasta pentru un simpozion la care au participat cei mai interesanți cercetători despre România. Si au considerat că acest punct de plecare, România în starea de interesă a puterii, poate fi o platformă de discuție la epuizarea energiei comunității.

● A.P. : Cred că primul, o să mă contrariez dacă gresesc, care a adoptat această perspectivă, a fost sociologul american Daniel Chirot...

● ● V.R. : Da, el fiind inspirat de Henri H. Stahl, profesorul său.

● R.P. : Siliu foarte bine, Social Change, în a Peripheral Society, The Creation of a Balkan Colony (New York, 1976), este o carte incitantă.

● ● V.R. : El merge pe problema subdezvoltării și o ancorează adine în istoria românească. Eu am luat simbolurile și-l am modernizat. De aceea, cartea mea era mai înămîna omului noavează. Chiar și rămas într-un cerc de specialisti.

● A.P. : Eu am recomandat traducerea celor două cărți împreună. Publicul românesc, care nu le-a putut citi, are nevoie să ia cunoștință de ele. Subiectul mă interesează și ca istoric, fiindcă am fost întotdeauna de părere că populația românească pînă acum, mă tem împopulară și de acum înainte ca, în definitiv, ce li s-a întîmplat românilor nu a plecat de aci.

● ● V.R. : Poate că este o sortă inconștientă a coloniștilor români care așteaptă întotdeauna un semnal de la imperialiști.

● A.P. : Noi suntem legiuinile pierdute, parăsite la marginea imperiului.

● ● V.R. : Cei care au rezistat în condiții infernale ale locului, să cătrebuie să avem o mare admirare pentru acesti coloniști devonții români.

● A.P. : Fără îndoială. Aici să vrea să revin la două lucruri pe care le-ai spus întrucât pînă acum și care se leagă de punctele de vedere pe care le expun într-un articol recent din „New York Spectator” : Revoluția din România și perspectivele economice ale României. V-ai referit la sfîrșitul experienței comuniste, iar în articol regăsește fraza : „Dupa 45 de ani, P.C.R., securitatea, întregul sistem de putere nu mai există”. E un punct de vedere care mi se pare discutabil. Ca să adaug și la două teme de reflectie, dv. vorbiți acolo de contribuția revoluției comuniste la creația unei noi elite naționale, în locul celei neromânești din trecut, „paraziților”. Aceasta este un punct de vedere care a fost mult dezvoltat în anii din urmă, în special în revista Luceafărul și mai cu seamă de un tineră sociolog, de care acum nu se mai aude, dar care era foarte activ pînă de curind — Ilie Bădescu. Ati cîtuit lucrările lui ?

● ● V.R. : Da, am folosit din ele. Mi-am săpăt unui din ei mai interesant: sociologul Stahl este, mi-a spus-o și nu văd de ce să păstreze secret, indignat de cărtile lui. Nu vă se par excesive tezele lui I.B. ? Nu, din moment ce le-ai preluat.

● ● V.R. : Nu le-am preluat. Eu cred că totă problematica astăzi a fost rezolvată în anii '20, în traînerea problemelor sociale de la vremea aceea. De la Stefan Zeletin (Burghezia română). Originea și rolul ei istoric) pînă la carteau lui Madgearu în 1940. Evoluția economiei românești, să-a cam spus tot. Iar Mihail Manolescu cu Restul și destinul burgheziei românești a rezolvat o altă parte a problematicei. De aceea nu mi se pare că e un merit al acestui sociolog, într-al meu nici într-un caz, de a reduce pe tapet problematica.

● A.P. : Îmi pare rău că trebuie să spun, dar nici eu nu găsesc că e un merit, dimpotrivă.

● ● V.R. : Găsili că e un deserviciu ?

● A.P. : Mă tem că da. Acum vorbește, în cunoștință de cauză, despre cărtile d-lui Bădescu, nu despre ale dumneavoastră.

Dar în același articol, îmi îngădui să citez, spunând că noua clasă pseudourbană, încă semialfabetă, creată de regimul comunist, a fost pusă în situația de a înlocui élita societății românești interbelice, care fusese... și elă ungaro-iudeacă de o parte și Carpathian în Transilvania, o elă greco-iudeică de partea coatală, în Moldova și în Muntenia". Declară îmi dăt voie să vă spun, mie mi se pare scandalos. Scandalos, nu pentru că e nepatriotic, ci pentru că

nu, și, dacă vreți, este și cazul meu, su fost aduse din Occident idei sau s-a trăit în Occident și s-a adus de acolo un exemplu de viață, indiferent din ce profil social, politic sau național. El sunt vrind-nevrind agenti români în străinătate, iar cind vin în țară sunt agenti străini pentru că aduc un alt tip de gindire, o altă limbă.

● A.P. : Dar n-ai fi vrut să se creadă că sunt un fel de colona a cincioasă a Occidentului săcii. În realitate, interesul național cere că aceste contacte să fie menținute și să fie cît mai strînsă.

● ● V.R. : Dacă nu uităm bine, s-a creat intrădevar sentimentul, care există subteran, că ei ar fi o coloană a cincioasă.

● A.P. : Ati observat și dumneavoastră.

● ● V.R. : Da, D-lul Rațiu își se spune asta în față. Pe de o parte mi se pare normal. Am un profesor la Bremen care a învățat de la mine, spune el, foarte multe despre europenitatea orientală. El o pierde și mă consideră pe mine ca cel mai eficient agent cultural român pe care l-a întîlnit. Spunea : cind vei merge în România, sper să fiți la fel de capabili, de activ, ca să prezini elementul german.

● A.P. : Dacă imi daiți voie, astăzi amintesc ceea ce am citit într-un roman de Iivo Andrič despre rolul istoric al intelectualului în sud-estul Europei. El este un interprét, un dragonian, prin excelență.

● ● V.R. : Un fanatist :

● A.P. : Intocmai.

● ● V.R. : Să ne întoarcem la definiția acestor inteligențialități venite din afara. Ea poate avea un caracter pozitiv, dacă este universitară, cum sunt eu, și nu este legată de preșumă financiare sau politice. Dar poate fi în același timp suspectă dacă are interese, care ar putea influența în favoarea unei metropole. România, de la 1711 încoace, au elementul străin care vine spre provincie de coloniști români de la marginile imperiului fanariot, Hohenzollernii, emigrație evreiască de la Moscova cu Ana Paunkov, iar acum emigrăția occidentală cu Rațiu și Campeanu.

● A.P. : Deoarece d-nii Rațiu și Campeanu nu s-au născut la Londra și la Paris este mai degrabă cazul pasoptiștilor care, după ce au petrecut cîteva ani (din fericire pentru ei, mai puțini) au revenit acasă.

● ● V.R. : Pasoptiștilor au fost extremitate de pozițiv, de a face fiecare migrant care se compară cu ei.

● A.P. : Se ridică pe un soclu.

● ● V.R. : Dar, dacă ne uităm la acestor 300 de ani, a fost un moment foarte singular. Cea mai mare parte din accusații periodice n-a fost prea usor de înțele披 din perioada contemporană. E controveză pasării fanariotă. Ea poate fi pozitivă și negativă.

● A.P. : Stiu foarte bine. Am scris cărti despre asta.

● ● V.R. : Hohenzollernii la fel. Există o parte pozitivă, Carol I, și o parte mai puțin fericită, Carol al II-lea. Astăzi că în răstimpuri lungi, ca într-o perioadă sau familie, există perioade mai mult sau mai puțin întunecate. Este exact ce se întâmplă astăzi cu cei veniți din afară.

● A.P. : Deși-mi voie, iarăși în treacăt, să corectez ceea ce ati spus despre dinastie. Ea se assimilatează în aşa măsură, încit mi se pare că toamă episodul Carol al II-lea e nerălevant.

● ● V.R. : Astăzi e tragedia tuturor venitorilor. Nu trece două generații și devin autohtoni.

● A.P. : Mai autohtoni decât autohtoni.

● ● V.R. : Deci, infuzia de capital uman din intelectuali luati din lumea a treia și dusă în Occident, educati și recăpătați în orașele pariziană de acolo, a devenit pariziană. Nu uită că Marcos sau la mulți dictatori din America Latină cu o parte din grupul lor de consilieri. El sunt niște pariziți pur și simplu. Trimită de capitalul internațional sau de capitalul american pentru a deschide o plată, ei fură banii pur și simplu, îl utiliză pentru familiile lor, și simplu, îl transferă în S.U.A. sau în alte metropole occidentale, neavind nici un rol pozitiv în zone respectivă. Nici pentru capitalul internațional, nici pentru băstinași. Ca urmare, a apărut un fenomen de resplendor a acestui tip de intermediari și un anumit gen de simpatie pentru Ceausescu. El nu a venit din afară și nici nu intenționa să duce banii în afară. El cu familia lui este un produs al populației de jos, este în mod evident un semi-analfabet ca și ilustra și soție și era mai bine privit decât un absolvent de la Harvard, care merge în Filippine sau într-o țară din America Latină, care nu face nimic pentru băstinași, nu se amestecă cu ei, nu-i înțelege, ci se gândește cum să ducă el mai repede capitalul la Miami și să termine povestea.

● Să vorbim despre Ceausescu, acum...

● A.P. : Aici imi îngăduiti să vă întrebuințeze din nou, fiindcă Ceausescu a avut exact același reflex, de a puni de o parte bani albi pentru zile negre, prin transfer ilegal de capital. Mi se pare aşa de ciudat

„ESCRAVA ISAURA”

ANDREI CORNEA

1. Pentru foarte mulți dintre noi, există o alternativă dinaintea căreia s-ar atinge apenă în momentul de față societatea românească. Ea se exprimă transant și simplu: sau comunism (în ciuda și sub o sui-generis variantă „noastră”), sau „revenerie în Europa”, ceea ce vrea să însemne stat de drept, societate civilă, economie de plată, inițiativă privată etc. La termenii concreți, politici prin care acasă alternativă se infăptușă au același de a fi și ei foarte simpli și clari: pe de-o parte F.S.N., — o organizație dureroare care se crede a sti că este cristicomunistă — pe de altă parte o multicoloră și fructiferă opozitie ce s-a recunoscut la un moment dat în Proclamația de la Timișoara. De aici și denumirea continuu pe care opozitia îl practică — în preșa ca și la manifestația din Piața Universității — clamind mereu formula lapidată: F.S.N.—P.C.R.

Există, deopotrivă, o comoditate a formulelor clare și categorice iar utilizarea lor obișnuită aduce adesea consolări neasteptate color care le utilizează. În ceea ce mă privește însă, socotesc dezirorii acestor consolări, părându-mi-se cu mult mai profitabilă o analiză lucidă, pe cît aceasta îmi stă în putință. Mai ales că adevarul și claritatea mi se arată de obicei a avea de împărțit mai curind o politică dură și tensionată vecinătatea de cînd în cordulă fraternizare.

2. Printre prejudecările sau chiar miturile în temoul cărora gîndesc astăzi intelectualitatea din opozitie, trei mai cu seamă mi se nară schematic și dățătoare de măsură pentru o amintire lipsă de spirit critic:

a. F.S.N.—P.C.R. cu nomenclatura mai veche sau astăzi în formare dinăuntru sau din afara Frontului este comunistă și că, deci, principala primărie porțu și societate românească „în drum spre Europa” ar fi comunismul sau neo-comunismul.

b. Ideea că economia de plată, de tip „capitalism”, este incompatibilă cu forme mai autoritare și relativ nedemocratice de societate, chiar dacă nu totalitare.

c. În sfîrșit, se crede fără nici un fel de examen recababil, că îndepărțarea de modelul est-european trebuie să conducă obligatoriu „în Europa”.

Or, pentru a formula de la bun început ipoteza pe care doreșc să o schitez, voi spune că, după nărcerea mea, desigurădăria României de „Est” și de comunism este inevitabilă, aproape de „Europa” nu este chiar atât de sigură. Există chiar riscul doce neglijabil să ne îndepărtem mult spre Vest și că, depășind marginile Europei și dugu de un

necobișnuit alizeu, să traversăm la modul ideal Oceanul, ajungind undeva, într-un fel de America Latină.

Desigur, orice model socio-politic (îl orice model în general) are un caracter aproximativ și mai degrabă orientativ, el netrebuind să neputind fi luate „ad litteram”. Ceea ce vrea să spun este doar că „revenerie în Europa” a României risca să facă o „bucătă” nu lipsită de unele nescrăpături cu situația unui regim latino-american. Iată și cîteva senzne nevestimentare care mă întârseș în această idee:

— dominația unui partid de manieră populistică, lipsit de ideologie precisă, cu și proclamă meritul revoluționare în acțiunile de răsturnare a unui tiran.

— existența unei opozitii ce este relativ slabă, lipsită de posibilitatea de a influența seriose masale și incapabilă să reprezinte o alternativă la putere.

— o societate scindată, cu diferențe imense de ordin cultural și educational.

— tendința de a dezvolta un sistem economic de plată liberă și de a favoriza atragerea, chiar masivă, de capital străin.

— un rol important jucat de armată.

— prezenta violenței politice — verbale dar și fizice. Campanile de amenințări și de calomii. Objezia discreditării și a anunțărilor adversarului politic, practică atât de putere, cît și de opozitie.

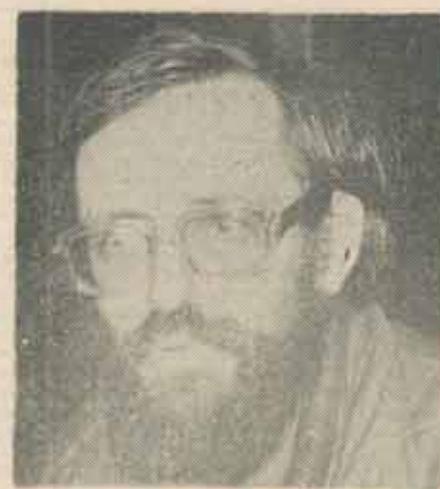
— apariția unor grupuri radicale ce vor să continue revoluția”.

— prezența corupției, a fraudelor de tot felul, camuflările defectuoase ale adverșorilor politice incomode, devenite practică generalizată de ambele laturi ale „baricadelor”.

— anticomunismul declarat și o prezentă emfatică a bisericii.

Fundalul social pe care se poate dezvolta o societate de tip „latino-american” este dat mai întâi de existența unei masse rurale considerabile, ce a fost, în general, prin violență, expropriată de proprietarul pe care îl lucrează. Ceea ce au făcut marii latifundieri și urmășii coloniștilor hispanici în America Latină împotriva „peonesilor” s-a realizat la noi prin colectivizare. În al doilea rînd, se observă existența unui proletariat urban numeros, recent format, ce a fost brutal dezfrăținat din mediul rural. În ambele cazuri omul este lipsit de o conștiință civică dezvoltată, are o mare suggestibilitate față de factori de influență politică și este obsedat într-un mod excesiv de problema proprietății sale economice.

Trebue acum observată diferență dintre acest tip de societate, care îmi pare caracteristică cauzelor românești (dar și sud-americană) și cel ilustrat de societățile est-europene „normale” — Polonia, Cehoslovacia, Ungaria: în aceste țări, pro-

cesul de instruire a clasei rurale de rîmânt a fost mult mai puțin avansat. Apoi, industrializarea a fost realizată mult mai puțin dramatic. În fine, perioada revoltei săi greve de proporții, ce și evenimentele din Cehoslovacia anului 1968 au izbudit să crească o solidaritate națională la nivel orizontal, atenuând opozitii între intelectuali și cestul populației. Iată de ce, pentru aceste țări, tranzitia „ spre Europa” pare să se facă rapid și direct. Mai pot fi observate însă și alte diferențe, dintre care vom încerca și noi să mai notăm unele pe parcurs.

3. Avind deci în sinele toate aceste date preliminare, prima problemă ce trebuie luate în discuție în cadrul prezentelor incercări este cea a comunismului în societățile românești de azi.

Unul dintre cele mai uimitoare fenomene post-revoluționare românești — din nou fără analogie cu celelalte țări din Est — este totala dispariție a partidului comunist, bruscă lui evaporație. În acest eveniment opozitia vrea în general să vadă un subtil și diabolic plan de diversiune al puterii, în timp ce aceasta protestează energetic afirmando că este de fapt cea care a desființat comunismul în România. În fapt, astăzi opozitia, cît și puterea se înseală: nu există nici un plan diabolic în spatele dispariției P.C.R. Dar nu puterea actuală este cea care a surimat cu adevarat comunismul la noi, ei, orici ar părea de paradoxal, Ceausescu însuși.

Trebue astfel observat că totalitarismul despotic și personal al lui Ceausescu a absorbit și a assimilat înțâi totalitarismul „normal” de tip comunista, așa cum acesta există în celelalte țări din Est. Iar acesta s-a produs, în principiu, ne două planuri: instituțional și ideologic.

Instituțional, partidul, crescut inflațional în chip exorbitant a fost erodat și anihilat ca structură dinamică și activă în același mod în care au fost erodate și chiar nimicite și alte numeroase instituții: Academia, institute de cercetare, diferite organizații obștești sindicale etc. Singurul nucleu viață al partidului rămâse cîștigătorul conducătorului. În rest: miliioane de membri de rînd a căror salitate de comuniști sunt ușecții era pur formală și relativ înțimă clasă de activiști, transformați în birocrati puri, ce nu făceau altceva decât să transmită decizii venite de mai sus și să „raporteze de executare”. În plus și în suflul malefic care îl caracterizează în anii ’50 — o masină ce funcționează în gol la umbra imaginii detestării a conducătorului absolut.

Pe de altă parte, comunismul a fost încărcat în România și din punct de vedere ideologic în anii ’70—’80. Vrem să spunu nu numai că regimul Ceausescu a anulat practica existență publică a oricărui gînduri marxiste independentă (marxismul era oricum destul de anemic în mod tradițional în România), ci și că, în definitiv, cursul oficial inițiat și-a pierdut o foarte mare parte dintre trăsăturile specifice marxism-leninismului, așa doctrină, și dogmatism cum era acesta. Nationalismul oficial și cultul conducătorului erau însă atât de săraci, de triviale, atât de primițive, încât ele nu izbutesc să alcătuiască nici măcar o vulgară ideologică cît de cît coerentă și aplicabilă în dicțiunile sociali și culturale. Aceasta a făcut însă ca, în chip paradoxal, în cel mai tragic dintr-un regim din Est de după Stalin, să poată supraviețui o cultură roșie. Caci deficitul ideologic al unei despote de marxizat îngăduie, tocmai prin neantul pe care el îl reprezintă, subzistența unei culturi reale printre interstîlile puterii.

Înă de ce după 22 decembrie 1989, partidul a dispărut brusc. El nu mai era decât o carcăză vidă, întreținută artificial, din care sufletul — comunismul — pierse deja totuș chiar de Ceausescu.

4. Ceea ce nu înseamnă cătă de multă că am scăpat de probleme. Dimpotrivă. Să vedem însă pentru ce socotim modelul latino-american ca posibil în România.

Autorul Proclamației de la Timișoara nu văzut, fără îndoială corect, în nomenclatura frâna principală către occidentalizarea și democratizarea totală a țării. Confuzia a apărut însă în momentul cînd așa cît și mulți alții au văzut în nomenclatură o încarnare a comunismului. Or, după nărcerea mea, trăsăturile care definește clasa conducătoare în curs de reconstituire din România de azi (nu re-

feră la clasă și nu la indivizi izolați) nu pot fi desemnate cu ajutorul termenului de „comunism”, decât dacă abilitatea, pragmatismul, cinismul, buna cunoaștere a oamenilor, avaritia și mai ales dorinta de putere și onoruri sunt înțelese ca trăsături de caracter eminentemente „comuniste”, și nu, așa cum cred, general umane. Înțelege, se poate spune că aceste trăsături au fost educate și selectate de regimul comunist; și totuș, numai printre un abuz de limbaj se poate crede că ele fac corn comun cu acesta. În momentul de față, cred că nu presupun comunism sau neocomunism al nomenclaturii în devenire trebuie să ne intereseze, ci nură și simbolul existență unei clase probabil puternic dezideologizată, la fel de putin comună în fondul ei precum sunt toate clasele sociale din România, dar e clasă, cum am spus, având de putere și deci să rămână la putere, chiar și în noile condiții apărute după decembrie 1989.

Evident, rapida „intrare în Europa” nu are de ce să bucură o astfel de clasă: statul de drept, o puternică societate civilă, un dialog autentic și constructiv cu onoția, alternanta la putere nu ar face decât să-i diminuieze în mare măsură evanțajele și privilegiile. Pe de altă parte, revenirea la sistemul totalitar trebuie să-ăpare dificil de realizat practic și extrem de periculosă, dar, în definitiv, chiar și destul de nevantajosă, dacă ne amintim că pe vremea lui Ceausescu nici măcar activiștii și securiștii nu se pot bucura de un somn linșit.

Aflată, prin urmare, între Scylla unei societăți de tip european și Charibdis totalitarismului, neo-nomenclatura se va îndrepta probabil, mai mult sau mai puțin constient, către o formulă pe care o numesc modelul „latino-american”.

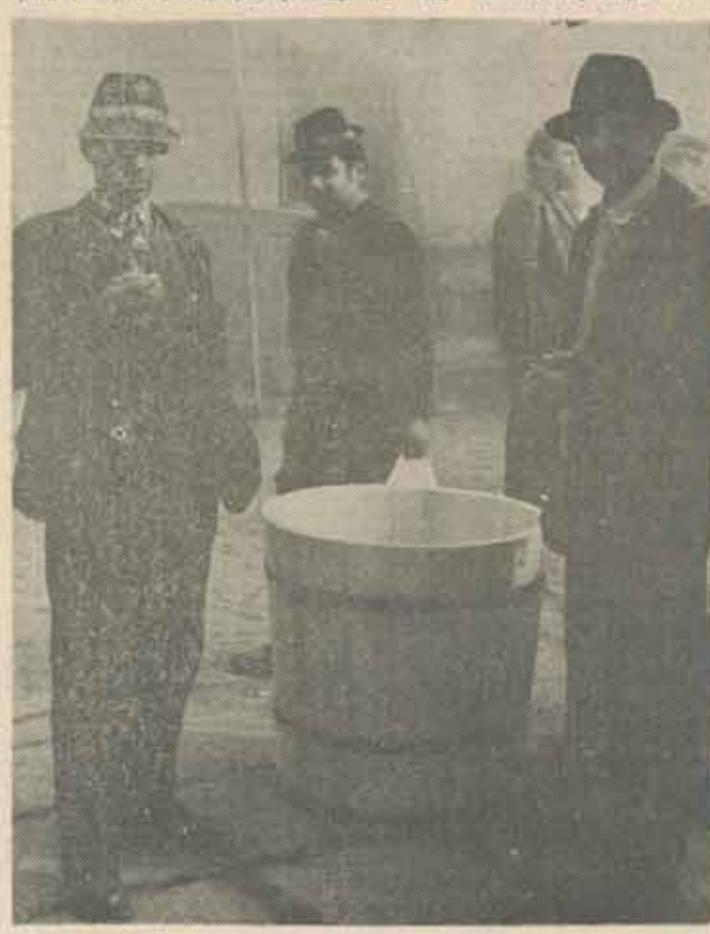
Ceea ce caracterizează această formulă este ambivalența, dupăcarelind neplană politică, socială și economică.

Pe plan politic, clasa conducătoare, conținută de primejdii monopoliști, cît și de enorme dificultăți de a-l înține acum, la sfîrșitul secolului XX, se va împăca cu o societate mai flexibilă și pluralistă. Opoziția va exista, dar ea va fi mai degrabă tolerată ca un corn străin inevitabil, decât percepută ca un pericel de neînlocuit în jocul democratic. Iar această atitudine va fi, probabil, împărățită și de o mare parte a populației. Opoziția va fi deoare să rămână relativ slabă și să prea mare influență în masile rurale ori în cele ale proletariatului urban. Ea va fi lesă în ochii acestora demonizați, culpabilizați, calomniati. Înțe-lumea dominată încă de mentalități mărăcioare, de supușere la psihismul colectiv și posedind totodată, cum spune G. Lilienburg, un imens „capital de ignoranță”, această demonizare se poate produce cu o eficiacitate extraordinară, așa cum a arătat-o deja campania electorală și rezultatele alegerilor de la 30 mai. La modul general, faptul de a nu fi de acord cu puterea poate aduce anumite inconveniente și poate fi relativ costisitor, chiar dacă nu dezastruos precum era cazul într-un regim totalitar. Izolarea opozitoriilor în mijlocul unei opinii publice „șanțonase” ostile, diversiunile de tot felul, amintinările directe sau indirecte, unele vexatori administrative, unele violente — toate acestea înseamnă către aliniere și tind să confere un caracter cumva exotice și elăr faptului de a fi contra. Lupta poate mărguli amorul-oiorioa și anora, dar desigur, nu va oferi opozitiei voioare, unitate și simpatie în masă.

In orice caz, a trebuit să descoperim în zilele acestea că libera exprimare a opiniei nu este suficientă pentru angajarea unui dialog real cu puterea, sau cum am aflat că posesia unui pasaport nu asigură că vei și ajunge să călăorești în străinătate. În ambele cazuri, este nevoie și că „celalalt” să vrea să asculte și să te la în seamă; dorința ta de a intra în contact cu el, dacă nu are corespondență de partea colectivă, rămîne la fel de puție și nerodnică precum serenada unui amorez curios subita și închide cu năduș oblozine ferestre.

5. Există însă și destul de răspindită credință că asențele handicapuri ale opozitiei vor putea fi în curînd compenate de incapacitatea guvernului de a redresă situația economică. Se presupune că în acel moment, brusc luminat, poporul se va rălaia opozitiei. Cred că este îșără vorba despre un mit, înrudit de altfel cu ce exprimat prin formula F.S.N.—P.C.R.

Bineînteleș, nimeni nu-si mai face iluzii că sistemul elatist, centralizat, de tip comunista ar putea evita dezastrul economic. Dar e o naivitate să-ăli închiniu nomenclatură nu stie și ea acest lucru. Ostată ca ne eliberăm de prejudecăți că această nomenclatură are prejudecăți comuniști și că deci nu poate gîndi economic decât în termeni de centralism și planificare de stat, trebuie să accentuăm ideea că ea ar putea foarte bine promova și un anumit capitalism economic. Dar, se va spune, n-ar înseamnă acest lucru o „aproximare de Europa”? Răspunsul trebuie să fie, cred, că nu este deloc nevoie să neștim că gîndirea economică de tip capitalist să se asociază cu o sinceră și profundă promovare a statului de drept și a demnului democratism politic. Exemplul a numeroase țări din America Latină, spre a nu mai vorbi despre Taiwan, Coreea de Sud sau Filipine ilustrează ceea ce vreau să spun. Un autoritarism bine drapat, o politică de subtilă manipulare a unei opinii publice lipsite de cultură politică pot trăi în contextul economic al unui capitalism destul de prosper, al unei privatizări accentuate și al infuziei massive de capital străin. Că despre lozinci de tipul „noi nu ne vindec tara”, ele nu fac parte deoict

După votare
Fotografie de EMANUEL PARVU

din jocul duplicitar despre care am amintit. Pe cît de usor pot fi ele folosite spre a culpabiliza opozitia, pe altă de repede pot fi ele înălțătate cînd este vorba despre acțiuni guvernamentale sau profitabile guvernului, prezentate în cîrcurile radioase ale interesului național.

Si, la urma-urmelor, de ce n-ar fi clasa conducătoare promotoare uneor interes economic de tip capitalist? Avaritia, cupiditatea ei, dorința de putere nu mai pot fi satisfăcute în formele tradiționale ale totalitarismului bicoeratic, căci execuția acestuia e prea evident. În schimb, controlul administrativ pe care en se conservă, lantul de cliențele și de relații la toate nivelele îl pot asigura întotdeauna contracțe economice avantajoase. Pragmatismul, buna cunoaștere a oamenilor, lipsa de scrupule, voința de ascensiune fac din fostul activist — cu condiția ca el să nu fie prea în vîrstă și deci prin inadântabilitate — un excelent candidat la profesia de om de afaceri prosper. Aceasta cu atât mai usor ca cit justitia și legea vor actiona probabil. Încă imperfect și discriminatoare, iar factorii de decizie nu vor intră în să se arate corupibili — căci, ce să facem, mica noastră „America Latină” se ură, pe deasupra, și la surile Dunării. Să în fine, această clasă cu toate ramificațiile ei este practic singura din România de astăzi care posede, în proporții de masă, capitalul necesar stăriului: sumele considerabile adunate în timbul imobililor „sărcinilor” de răspundere din timpuri munci de partid” abia așteaptă să fie convertite în acțiuni!

6. Dar nu va fi un asemenea sistem instabil, tensionat, creator de mari probleme sociale si politice, chiar daca va beneficia de un oarecare bun progres economic? Va fi binecunoscute. Nu este insa chiar asa de sigur ca el se va născăru repede din această pricina. Pe de o parte, opozitii i se vor pune în spinare crele multe dintre neajunsuri, fiind continuu acuzați de încercarea de „a destabiliza” ţara. Pe de altă parte, liderii charismatice vor vizita masile consolidându-le. Totul va fi foarte diferit — orice ar spune opozitura — de fâlmoasele „vizite de lucru și mitinguri ale lovorâsului”. Acelea nu erau decât propagandă și milioane de a sta orar mai multă munca. Cele de acum pot deveni — am văzut bine deasă în cadrul campaniei electorale a F.S.N.-ului — immense cumețări collective, forme de masă de exorcizare a fricilor și a marilor neliniști individuale, asteroiologii în actiune. În condițiile sociale ale României post-revolutionare, un asemenea sistem ar putea să se arate destul de rezistent în vreme.

Acum, dintr-o multitudine de probleme ne care modelul „latino-american” o poate pune, se mai vrea să mă refer la un singurul, ale cărui semne premonitorii nu se vor vizibile încă în această fază incipientă. Vor rămâne desigur anumitti oameni, în special tineri — un segment minoritar al populației, dar nu neglijabil — care, crezindu-și trădare ideaturile și aspirațiile, vizându-se tot mai marginalizati de clasele conducătoare, eli și de opozitia organizată, societății de fenomene de corupție și fraudă, constatănd că libertatea expresiei nu atrage dină sine neapărat și angajarea dialogului, vor socotea că unică soluție salvatoare este „continuarea revoluției”. Fără să-si dea seama că illosa de democratism a logicii revoluționare, ei vor promova tot mai insisten doctrina „minorităților active” și, mă tem, vor norocire să o spun, nu mi se pare din nici unei exclud ca, într-o zi, cel mai „devenită” dintre ei, cei mai marginalizați și mai frustăi să anifice și iniciația revoluției să răsucă luptele împotriva persoanelor și a instituțiilor — terocișmul,

7. Stiu urea bine ca acest scenariu „sud-american” se infiltraza destul de suburi si de putin incurajatoare, cel mai imediat. Este de altfel difficult sa acel moment sa-l pevei altfel decat ca ne doar posibilitate si inch evitabila nevoie va. Intelectualul nu are inca dreptul sa ne-sa ascunda amprenta lui, sa-mi arada orice posibilitate de enalitch, nici sa-mi intrebat daca este formula de triviale stimulante. Dar daca m-am intotdeauna spus ca mica dezumbarare a locurilor nului cercula practica il refută sinecumva si mult interlocutorii stimulii bucurii de sti ca el nu-a fost decit o sceptica de falsa Cassandra.

Despre REVOLUȚIE ȘI GENOCID

(Urmăre din pag. 2)

trebuie făcut procesul comunismului, trebuie făcut procesul gândirii marxiste. Unde să te oprești?

• • A. G.: E o discuție mai veche în Franța în legătura cu aceste probleme. Cum bine ati spus, intelectualii erau la noi marxiști prin anii '70. S-a născut o funcție și miscare ce a fost botezată „noua filosofie”, după care în mod esențial era o bătălie pentru ca intelectualii să se trezească și să-și creezeasă po Soljenitîn și să reflecteze la ceea ce spusea acesta. Rătuinca era evidentă, lectura acrasta puncă în cauză condiția lor era mai profundă, care era ceea ce marxișta.

• A.C. : Credință lor !

• • A. G.: Da, credinta. In doi ani foarte mulți intelectuali nu mai erau marxiști, iar din librării au început să dispare operele lui Marx și comentarile marxiști. Iar oamenii care au crezut în marxism, au descoperit deodată că nu mai era nimic de apărât în marxism. A fost o răbăsire generală. Am rămas surorinăcind am văzut întreaga politie politică din Germania de Est demisinnind în bloc la televiziune sau parlamentul comunis- ceh votind în bloc pentru Havel.

• STELLA
plicatie?

• • A. G.: Cred că este vorba despre o disoluție internă a mentalității totalitare care a trecut prin creierele inteligențialilor marxiști din Franța anilor '70. „Dacă nu este adevărat totul, atunci totul este fair". Mentalitatea comunistică acenată este: dacă nu avem toată puterea, nu avem nici o putere. Si dacă gindirea noastră nu este atotputernică, dacă aparatul nostru nu este atotputernic, atunci nu mai avem nici aparat, nici gindire. Este o formă de sinucidere totalitară care apune: ori totul, ori nimic. Partidele comuniste nu mai sunt comuniste, ci social-democrațe, sindicatele devin sindicate adevărate. Se întâmplă însă acestia să apară, pe măsură ce pierd ideologia, devin niște mașini care vor puțera. În Polonia, acenău se întâmplă.

• S. T.: Se spune că istoria română este o istorie a paradoxurilor. Revoluția română a distrus numai comitetul central, biroul politic, clanul Ceaușescu, dar nu comunismul. Revoluția română care a făcut foarte violență în manifestarea sa a segmentat aparatul comunismului român, dar n-a distrus bineînțeles mentalitățile, nici structurile administrative, economice, sociale, politice. În acest moment, în România, avem o situație paradoxală: un comunism care nu mai are partid comunista. Situație și foarte periculoasă, pentru că în Cehoslovacia, de exemplu, avem forțe ale democrației de partid, forțe de partid, comuniști, stalinisti de realitate. În România nu avem o forță vizibilă comunistă, un partid, un aparat, ci numai structurile sale, care se găsesc răspândite în corpul social, foarte periculos, intrucât comunismul re-

G. L. : S-a spus aici că în România comuniștul nu are o credință. Acu-
spuntem că au existat comuniști de bună
credință, vreo două, trei sute. Acum și
oamenii ai puterii care au rămas comuni-
niști în gîndire, în profunzimea lor,
n-au cunoscut prahabirea: domnii Brucan,
Ilieșeu nu au facut încă un act de
credință în general, de marturisire a o-
tiniunii lor ideologice, și n-au vorbit de
pre ruina comuniștilor în general. Pe-
aceea în România zilelor noastre printre
intellectuali există senza de disimulare
lui Ilieșeu. Domnul Brucan a vorbit în
tr-un interviu publicat în revista „...” de
acost proces care mi s-a săvîrat în
printre toti oamenii puterii într-o maniera
explicită. A spus despre sine că
a suferit o experiență metaonoiacă, pen-
tru că a fost septe ani în S.U.A. și de aci
a mers mai departe decât ceilalți. În
acești ceilalți există, săint în cursul unui
drum de deliberare, și gîndesc încă în
tr-un cadru totalitar, într-un cadrul, să
spunem, al primelor lăbuli. Sîntem co-
fidenti cu problemele: ce pot face într-

lectumii români în fața capitalului, de ignoranță al maselor populare. Am văzut acele manifestări ale minerilor din Valea Jiului, care au fost un soc. Am realizat că sistemul confruntă cu ignoranță poporului, care nu stie nimic despre democrație. El au venit să propună metode totalitare, au vrut să instaureze legea bicei, au amenințat întregul guvern, și întregul popor, pe totă lumea.

• S. T.: Grav este faptul că ei sunt primii care au organizat acțiuni de masă împotriva regimului Ceaușescu. Cred că ar fi important să stim dacă sunt același oameni care au organizat grevele împotriva lui Ceaușescu și cei care au venit acum în Piața Victoriei.

• G. L.: Vă mai dău un exemplu să-lăcăuți o ancheta pe străzile de către televiziune, în legătură cu întrebarea „Ce înseamnă privatizarea?”. Răspunsul a fost: privatizarea înseamnă un proces de privare de drepturi, de libertate etc. Sistemul confruntă și el xilinc cu asemenea revelații. Avem conștiința că lupta va fi foarte dură și n-am speranță că vom putea învinge acest capital fantastic de ignoranță. A doua problemă este de altă natură: Domnul Bruean ne-a spus următorul lucru: revista noastră este de dreapta. De ce? Pentru că sunt criticați comuniștii în ea. Dacă discută dintr-o ar fi televizată, și îl calificăți compionul gindirilor de dreapta. La fel, cînd am fost de curînd în Italia, intelectualul marxist cu care am stat de vorbă ne-a considerat de dreapta.

• • • A. G.: Am avut și eu o experiență similară în Franța, cind am fost calificat fascist, pentru că îl apărusem pe Soljenitîn, iar oricine îl apăra era dreptă, inclusiv sau plătit de CIA. Chiar colegii mei universitari au afirmat că săn serul unui profitor de dreapta, că am două apartamente, unul într-un cartier popular, altul într-un cartier sărac și că atunci cind am apărut la televiziunea sa, văzut bine că aveam brațări de aur. Erau de fapt de cupru. Ce-i de făcut cu capitalul de ignoranță? În primul rând trebuie utilizate televiziunile, teatrele, toate mijloacele care nu sunt academic. Se știe că revoluția în Cehoslovacia plecat din teatre, nu numai pentru că Havel era un om de teatru, ci pentru că teatrele erau locuri în care asemeni publicului discuta mult mai liber, într-o atmosferă plăcută. Un alt exemplu: se spus că procesul lui Ceaușescu nu a fost numai procesul lui, ci al societății comuniste, al sistemului comunist, al partidului său. Aici este implicat un principiu al lui Soljenitîn, care sună: dacă am putut

critica „arhipelagul Gulag”, dacă am putut critica comunismul, este pentru că am fost comunist. Fără îndolașă, în timpul tinereții, eram un adolescent, am toate scuzele prostiei tinereții, dar am fost comunist. Mi-am spus: întrebă-te pe tine. Însuți și spune-ți „de ce anume nu m-am revoltat în sunătoare situații limite”? Chiar și cind eram deja disident în spirit, am continuat să colaborez cu puterea stalinistă. Prin urmare, interoghează-mă (întrebă-te) pe tine. Însuți și velă decoperirea rădăcinile arhipelagului Gulag. E vorba de un auto-proces, de auto procesul intelectualului, al societății, de autoconfesiune. Nu e vorba doar de un procedeu creștin, pentru că în cultura occidentală Socrate a spus primul „Cunoscă-te pe tine. Însuți!”. Este bine că-l interoghezi pe Ceaușescu, dar cu condiția să-l interoghezi pe Ceaușescu din mine, fie să descoptești în mine ceea ce m-ar putea face capabil să fiu Ceaușescu, fie să descoptești ceea ce Mă face capabil să-l accept. Să asta este o chestiune care fățu-n fățu cu totalitarismul interesată pe toată lumea, atât pe intelectuali români, cât și pe cei occidentali, care și ei l-au aplaudat pe Ceaușescu, după cum l-au aplaudat pe Stalin, pe Hitler, și nu numai singura, nu numai dreapta, ci toată lumea de fapt. Toată lumea a participat, de aproape, de departe, dar a participat. Procesul este în mod necesar un auto proces și cred că singurul mod intelectual de educare neacademică, neprofesională, neocomunistă — este în modul Soljenitîn-Socrate, adică să ne interogăm pe noi în sine împreună. Prin urmare, ce a făcut că Ceaușescu să nu fie în exclusivitate Ceaușescu? Ceaușescu este toată România și toti intelectualii și este tot Occidentul Nixon, de Gaulle etc. Ce a făcut ea, în final, să se accepte ceea ce Ceaușescu. Acest auto proces trebuie să arate dofecat cără nu numai că ne-a făcut să fim Ceaușescu, dar ne face și în viitor să fim Ceaușescu. Chiar și atunci cind este disident, trebuie să te examinezi pe tine. Însuți. O plecă de testru a lui Havoc este povestea unor intelectuali care nu sunt comuniști, care nu sunt marxisti, care trăiesc într-o societate pe care ei sunt numești posttotalitară, și care sfirsind prin a participa la sistem, pentru că sunt moderniști. Să-i atunci pacătoarea pentru poate merge în străinătate, dar el însă chiar elini sunt disidenți, rischă să devină personaje ale sistemului. Pentru că existența lor devine o mișcare care, într-un anumit sens, calmează societatea.

„DAR NOI NU ȘTIAM CĂ N-AVEM NICI O ȘANSĂ“

unea dumneavoastră, dar ce o să spună partidul comunist? „Nu înțeleg ce vreți să spuneți. Eu nu sunt membru al partidului comunist.” Era prima urcă din seara.

■ Am plecat nu din cauza răului pe care mi l-ar fi făcut comuniștii, ci din cauza binelui coruptiei

• • VI.: Eu continuam să îiu tolerat, și nu mai stiam ce să fac. O tură întreagă suferea, iar eu, miscându-mă în sferele nomenclaturii incipiente, care trăiau într-un belgiiu absolut ostentativ, eram atât de dezgustat îninț m-am dus la vechiul meu profesor de franceză, Michel Dure, care devenise directorul Institutului francez și l-am spus: „Domnule profesor, cred că că se poate să primești o bursă a guvernului francez?” „Nu, zice, că nu poate, pentru cele multe de o mie de articole pe care d-ta le-ai scris pentru Franța într-o perioadă de 1940 și 1944 noi suntem obli-

găsi moral față de d-ta, și dacă vrei o bursă în Franța, noi suntem obligați, dincolo de legăturile noastre personale, să te punem primul pe listă. Însă dă-mi vole, că prieten să-ți spun că fac cea mai mare erore din viața dumitale: dacă cu piciorul la o carieră extraordinară care te așteaptă aici și vrei să trăiești ca un student francez. Sînt că secol nu există cărbune ca să se incalzească, oamenii trăiesc cu tăcăie, criza de alimentație, etc." Am întrebat: „Citi studenți sunt în Franța? Mi-a dat un număr, nu multăstiu, zeci sau sute de mii, la care eu am spus: „Cum domnule profesor, eu sunt mai fieros decât tot studenții d-voastră francezi? El pot să trăiască dintr-o simplă bursă și eu nu?" Sînt atunci am fost pus într-adevăr primul pe lista burseiilor francezi. Am părăsit România, repet, nu din cauză că mi-ar fi făcut râu comunistii ci pentru că nu mai suportam binela corupției, binele pe care mi l-au făcut mie, într-un context de corupție extraordinară și de încipionță a unei nomenclaturi, insuportabile totuși pentru un intelectual care se voia cinsnit. Sînt, ca să spunem, cuvințelor pe numo — Eber.

• G.A.: Dar chiar în acea perioadă foară împurle de început ei trăiau în belșug?

• • V.I. : Intr-unul total. În vreme ce întrează
tară mureș de foame. Amintiu-vă de secesia și de
foamele din Moldova. Am înținut însă un comunist
adevărat și cinstit. Nu-i împărtășeam nici umbră din
concepțiile lui politice. Mă invita adesea în el acasă,
și tocmai pentru că era un comunist cinstit, pe vremea
aceea trăia ca un călugăr. Își trăia întrăriva în
comunism ca într-o religie. Nu mă interesa că care
a fost evoluția ulterioară a lui Nicolas Iellu, dar po-
vremes accea era singurul comunist care minca în-
tredevăr aproape nimic, ca într-o chilie monahală. În schimb la meșteșuguri săraci și mizerabili din ierarhia comu-
nistă (inclusiv Lucrul Pătrăcanu) se minca numai
cu lacrimi de argint. În cel mai rău caz...

(Sintem sănii să ne interrumă discuția în acest moment: Monica Lovinescu și Virgil Ierunca trebuie să se ducă la o întâlnire, fixată deja, la Asociația fostilor deținuți politici. Mergem pe strada Mihai Leșău, prin Bucureștiul lui Mircea Eliade, ne gândim la același lucru pe care nu reușim să-l exprimăm bine: el de puțin a lipsit ca să fie și el aici. E o după-amiază de primăvară, reală și ireală, de sfârșit de aprilie.)

MARTORI ÎN AMURG

72126 STRADA DOGARILOR

BUCUREȘTI

INSERTURI DE ANDREI PIPPIDI

— Unde ești? Cine
sint eu? În vechea
mahala a Mandritu-
lui, vecină cu Batiște,
o lume de „favela”,
de „bidonville”, a lu-
at locul acelei negus-
torimi bine insipite
care altădată copia
aici curțile boierești.

Totuși, un trecut aristocratic n-a dispărut cu totul. Dacă n-ar fi livada înflorită, de casă bătrînească din Botoșani sau Craiova, acesta ar fi stilul „parizian” al capitalei unui regat care se naște. Dacă n-ar fi hiridele de tablă pentru gunoi, pe marginea strădulei pietruite, sau ostretele care astupă grilajul de fier forjat, s-ar putea crede că timpul s-a oprit în loc. Un facton așteaptă după colț. Craii s-au intors tirziu azi-noapte și Pașadie mai doarme încă.

Ce-i asta? Cavou,
monument triumfal sau
locuință? Deși
grădina care o încon-
jura a fost, începutul cu
inceputul, devorată de
asfalt, casa mai rezis-
tă, în solitudinea ei
scăpată. Tencuiala
plesnită, scorojită,
putredă, este o hartă
arsă.

Dincolo de semet-
tele virfuri de lance,
o gospodărie pașnică
își întinde rufele pe
funie. O, democrație!

Nici sat, nici oraș. De trei
ori singurătate. În fața ceștilor
de cafea, în aburul frun-
zișului care se zvintă după
ploaie, nu mai e nimic de spus.

Fotoreportaj realizat de :
OVIDIU BOGDAN (1),
IOAN TĂNASESCU (2),
IOAN DOBRESCU (3),
OCTAVIAN MAVRODIN (4),
OVIDIU BOGDAN (5)

CURIER 22

• Concursul pentru postul de foto-
reporter a adus un set apreciabil de
lucrări bune și foarte bune. Am apelat la
serviciile a patru dintre participanți, în
seful realizării unui nou reportaj-test,
edificator pentru ambele părți. • Nu de
același interes s-a bucurat efortul nostru
pentru angajarea unui designer. Se prea
poate că „plăța” stimorată să fie secată,
dar noi nu ne-am pierdut nădejdea și
optimismul. Așteptăm. • Cât privește
concursul de reportaj, vom publica în
eurind o selecție din cele mai edifica-
toare; sint (unele) puncte de vedere
fluente și concise, dar nu sint încă repor-
taje. Așteptăm descooperirea unui nou
Brunea-Fox? Da, de ce nu? • Se caută
în continuare colaborarea unei steno-
dictigrafice (cunoaștoare a limbilor
străine) — pentru angajare.

